

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra církevních dějin a patristiky

Diplomová práce

POVÁLEČNÉ OBDOBÍ A NÁSLEDNÁ SYSTEMATICKÁ PERZEKUCE CÍRKEVNÍCH PŘEDSTAVITELŮ

Vedoucí práce: PhDr. Radomír Malý

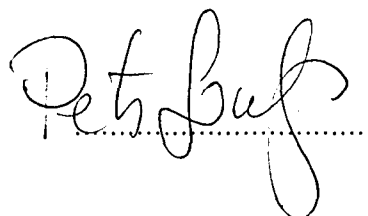
Autor práce: Petr Soukup

Studijní obor: Učitel náboženství a etiky

Ročník: 5

2006

Prohlašuji, že diplomovou práci s názvem „Poválečné období a následná systematická perzekuce církevních představitelů“ jsem zpracoval samostatně a veškerou literaturu, kterou jsem použil, jsem uvedl v závěru práce.

A handwritten signature in cursive script, appearing to read "Petr Buř". The signature is written in black ink on a white background. Below the signature, there is a horizontal dotted line.

Děkuji PhDr. Radomíru Malému za laskavé vedení práce, cenné rady a připomínky
a psychickou a lidskou podporu během její přípravy.

OBSAH

ÚVOD	4
1 <u>SITUACE ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1945-1989</u>	6
1.1 Situace v Československu v letech 1945–1947.....	6
1.1.1 Politická situace v roce 1945–1946.....	6
1.1.2 Politická situace v roce 1947.....	7
1.2 Situace v Československu v letech 1948–1967.....	9
1.2.1 Politická situace v roce 1948.....	9
1.2.2 Situace po únorovém puči 1948.....	11
1.2.3 Politické procesy v padesátých letech v Československu.....	12
1.2.3.1 Plány na zneškodnění biskupů.....	12
1.2.3.2 Vyčlenění bohosloveckých fakult z univerzit.....	13
1.2.3.3 „Černí baroni“.....	13
1.2.3.4 Vojenské a partyzánské procesy	14
1.2.3.5 Proces s Miladou Horákovou.....	14
1.3 Období normalizace srpen 1968 - listopad 1989.....	14
1.3.1 Politický vývoj.....	15
1.3.1.1 Pokus o reformu socialismu v Československu roku 1968.....	16
1.3.1.2 Obsazení Československa v srpnu 1968.....	17
1.3.1.3 Moskevský protokol.....	18
1.3.1.4 Sametová revoluce v listopadu 1989.....	19
1.3.2 Kulturní vývoj.....	20
1.3.2.1 Kultura v období normalizace... ..	20
1.3.2.2 Katolicky orientovaní autoři.....	21
1.3.2.3 Procesy s katolickými autory.....	23
1.3.2.4 Proces Zelená internacionála.....	23
1.3.2.5 Situace po procesech s katolickými autory... ..	24

2 <u>NÁSTROJE KOMUNISTICKÉ MOCI</u>	27
2.1 Zákony.....	27
2.1.1 Zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky.....	27
2.1.2 Zákon č. 247/ 1948 Sb. o TNP ze dne 25. října 1948.....	28
2.1.3 Zákon č.217/49 Sb., kterým se zřídil Státní úřad pro věci církevní.....	28
2.1.4 Vládní nařízení č. 219/49 Sb. o hospodářském zabezpečení římskokatolické církve státem.....	28
2.1.5 Využití zákonů v praxi.....	28
2.2 Tábory nucených prací.....	29
2.2.1 Příprava a přijetí zákona o TNP.....	29
2.2.2 Období činnosti příkazovacích komisí.....	34
2.2.2.1. Zřizování TNP a jejich správa.....	34
2.2.2.2 Vnitřní režim TNP.....	34
2.2.2.3 Pracovní podmínky v táborech.....	36
2.2.2.4. Podobnost s nacistickým systémem.....	37
2.2.2.5 Shrnutí.....	38
2.3. TNP a těžba uranové rudy.....	39
2.4 Tábor „L“.....	41
2.5. Likvidace důkazů.....	41
3 <u>PROTIKOMUNISTICKÝ ODBOJ V JIŽNÍCH ČECHÁCH</u>	44
3.1 Odbojová organizace Černý lev 777.....	45
3.2 Odpor proti totalitnímu režimu.....	46
4 <u>POSTAVENÍ CÍRKVE A NÁBOŽENSKÝCH ORGANIZACÍ V OBDOBÍ TOTALITY</u>	48
4.1 Katolická církev po roce 1948.....	48
4.2 Likvidace církevních řádů a klášterů.....	52
4.2.1 Likvidace klášterů.....	53

4.3 Organizace centralizačních klášterů.....	55
4.4. Inventury ve vyklizených kláštorech.....	56
4.5 Porušování svobody náboženství.....	56
4.5.1 Církevní procesy.....	57
4.5.1.1 Zázrak v Čihošti.....	59
4.5.2 Procesy proti biskupům.....	60
4.5.3 Procesy proti vatikánským agentům v Československu.....	60
4.5.4 Okrajové procesy a pokračování církevních procesů.....	62
4.6 Perzekuce duchovních.....	63
4.6.1 ThDr. Josef Beran.....	64
4.6.2 ThDr. Josef Zvěřina.....	64
4.6.3 Bohuslav Burian.....	64
4.6.4 Dr. h. c. Bohumil Vít Tajovský.....	65
4.6.5 Antonie Hasmandová.....	65
4.6.6 Josef Hlouch.....	66
4.6.7 Kardinál Msgre. Štěpán Trochta.....	66
4.6.8 Jan Anastáz Opasek.....	67
4.7 Ostatní církve a náboženské organizace v období totality.....	68
ZÁVĚR.....	70
Seznam odkazů a poznámek.....	73
Resumé.....	78
Seznam literatury.....	79
Seznam zkratk.....	81
Přílohy.....	83
Přílohy 1.....	83
Přílohy 2.....	88
Abstrakt v českém jazyce.....	96
Abstrakt v anglickém jazyce.....	97

ÚVOD

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolil téma zabývající se vývojem Československa v letech 1945-1989 v kontextu s vybranými kapitolami světových dějin. Toto téma mě velice zajímá, neboť historie druhé poloviny dvacátého století se nás bezprostředně dotýká, za chyby napáchané v minulých letech mnohé státy platí ještě o mnoho let později. Nejinak je tomu s Československem, myslím tím především stagnující vývoj po druhé světové válce způsobený nástupem komunismu a nepříliš šťastnou orientací na Sovětský svaz a země socialistického bloku.

Cílem mé diplomové práce je popsat politický vývoj v Československu v letech 1945-1989 v souvislosti s trendem světového vývoje z hlediska politického, hospodářského, ale i kulturního a církevního. Dále chci přiblížit nástroje komunistické moci, komunistický odboj a především systematickost, s jakou komunistický režim perzekvoval duchovní ve druhé polovině dvacátého století.

Diplomovou práci jsem rozdělil do čtyř kapitol. První kapitola nastiňuje politický a kulturní vývoj v Československu v období let 1945-1989. Druhá kapitola se zabývá některými nástroji komunistické moci, jako jsou zákony a tábory nucených prací. Třetí kapitola popisuje protikomunistický odboj v jižních Čechách, zejména odbojovou organizaci Černý lev 777. Čtvrtá kapitola se zabývá postavení katolické církve v období totality, perzekucí církevních hodnostářů. Popisuje také postavení ostatních církví a církevních organizací.

V současné době existuje celá řada publikací, které se zabývají poválečným vývojem u nás i ve světě. Je ale nezbytně nutné podrobit zkoumanou literaturu kritice, neboť je samozřejmě obrovský rozdíl mezi literaturou oficiálně vydávanou od roku 1948 do roku 1989 a literaturou vydávanou v demokraticky se vyvíjející republice po roce 1989. To je způsobeno nejen tím, že mnozí historikové neměli dříve přístup k některým

fondům archivů, ale i tím, že každá oficiálně vydávaná literatura musela projít cenzurou a cenzurní úřad byl k mnoha autorům nesmiřitelný, tento handicap byl do určité míry vyrovnáván literaturou vydávanou v zahraničí v různých exilových nakladatelstvích.

Ve své diplomové práci jsem čerpal z literatury zabývající se problematikou komunistického režimu a politickým a kulturním vývojem v Československu a ve světě ve druhé polovině dvacátého století. Jako základní studijní literaturu jsem použil knihy Karla Kaplana Politický režim a politické procesy v Československu, Karla Lešanovského Se štítem na štítě, Petra Radosty Protikomunistický odboj, dále dílo Anastáz Opasek – Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata Břevnosvkého kláštera, připravenou k vydání Marií Jiráskovou a brožuru z let padesátých Petra Kettnera a Bruna Spittanka Agenti Zelené internacionály nepřátelé naší vesnice.

1 SITUACE ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1945 - 1989

Po druhé světové válce se v zemích střední a východní Evropy se začaly vytvářet **lidově demokratické režimy**. Politická situace se v Československu se po skončení války výrazně odlišovala od politické situace z období předmnichovské republiky. Byla ustanovena **Národní fronta**, kterou tvořily politické strany, jež se zúčastnily protifašistického odboje a jejichž společným cílem bylo vybudovat lidově demokratickou společnost na základě tzv. **Košického vládního programu**. V naší zemi docházelo k výrazným hospodářským, politickým a kulturním změnám. Na vývoj v poválečném Československu měl stále větší vliv Sovětský svaz.¹

1.1 Situace v Československu v letech 1945-1947

Po osvobození se první československá vláda, kterou vedl **Zdeněk Fierlinger**, vrátila do Prahy dne 10. května 1945. Nedlouho na to přijel z Londýna i prezident **Edvard Beneš**. Dne 5.4. 1945 byl v Košicích ustanoven tzv. **Košický vládní program**, jehož cílem bylo nastolit v Československu lidově demokratického zřízení. Základem čs. zahraniční politiky byla orientace na SSSR. Z podnětu KSČ vznikla **Národní fronta**, jenž zahrnovala jak politické strany, tak i tzv. **společenské organizace**.²

Národní socialisté zastávali názor, že je nutno navázat na vše dobré z první republiky a překonat to, co dobré nebylo. Komunisté prosazovali jednotu a postupně se jim dařilo, že se přirozená pluralita veřejného života vytrácela. Verbálně se sice byla pořád proklamována jednotu, politické napětí však narůstalo. Potvrdilo se, že hlásaná „jednota“, má ve skutečnosti za cíl ustanovit jednotu pod vedením KSČ. Poválečný sjezd Československé strany lidové odsouhlasil sociálně reformní program a zmíněná strana hodlala do svých řad získat křesťansky uvědomělé čs. občany. Na VIII. sjezdu KSČ se jednalo o otázkách dalšího postupu strany v revolučním procesu.³

1.1.1 Politická situace v roce 1945 – 1946

Výsledky poválečných voleb ukázaly, že průběh a výsledek války posílil pozici KSČ a že ustanovení **Košického vládního programu** umožnilo KSČ získat další a další stoupence. Dne 2.7. 1946 jmenoval prezident **Edvard Beneš** novou vládu v čele s předsedou **Klementem Gottwaldem**. Kromě předsedy a místopředsedy vlády obsadili komunisté dalších sedm ministerských funkcí.⁴

Komunisté rok od roku posilovali svoji pozici a dostávali se postupně k moci. Jejich cesta k vládě v Československu nebyla však tak dramatická jako se tomu stalo při puči v Rusku v říjnu 1917. Po válce chtěly demokratické strany navázat na demokracii předválečného Československa. Doba se ale výrazně změnila a komunisté posílení při osvobození ČSSR z velké většiny Rudou armádou, začali postupně získávat pozice, o kterých se jim před válkou ani nezdálo.

Předseda vlády **Klement Gottwald** předložil ÚNS dne 8.7. 1946 tzv. **Budovatelský program** třetí vlády Národní fronty Čechů a Slováků, který byl ÚNS schválen. Program kladl důraz na zakotvení výsledků národně demokratické revoluce včetně splnění úkolů hospodářské obnovy.⁵

Dne 24. září 1946 komunistický ministr zemědělství **J. Ďuriš** přeložil čs. vládě návrh šesti zemědělských zákonů, z nichž nejpodstatnější byl návrh revize pozemkové reformy z předmnichovské republiky, podle které se mělo vlastnictví půdy omezit jen na 150 ha zemědělské nebo na 250 ha veškeré půdy. Zákon o předložené pozemkové reformě ÚNS dne 11. července 1947 schválilo. Dne 25.10. 1946 ÚNS schválilo zákon o dvouletém plánu, jehož úkolem bylo obnovit národní hospodářství. Průmyslová výroba měla dle tohoto plánu překročit o 10 % předválečnou úroveň.⁶

1.1.2 Politická situace v roce 1947

Ve dnech 22. - 23. ledna 1947 se konalo v Praze zasedání ÚV KSČ, jehož cílem bylo zodpovědět, jak získat většinu obyvatel pro komunistickou politiku. V roce 1947 se však objevují první známky porevoluční krize. Po jednání ČSSR s **Molotovem** a **Stalinem** bylo naše vedení nuceno odmítnout účast na konferenci o tzv. **Marshallově plánu**, jehož cílem bylo za pomoci USA zlepšit stav poválečného hospodářství v Evropě. ČSSR tak dne 10. 7. 1947 změnilo svoje původní rozhodnutí ze dne 4. července 1947 a odmítlo se zúčastnit se mezinárodní konference o **Marshallově plánu**. Důvodem byly podmínky pomoci směřující k hospodářskému a politickému ovládnutí Evropy USA.⁷

Dne 4. dubna 1947 vyhlásil v Hradci Králové **J. Ďuriš**, ministr zemědělství, tzv. **Hradecký program**, jehož cílem bylo omezit soukromé držení půdy na 50 hektarů. Dne 11. září 1947 přijímá vedení KSČ a sociálně demokratické strany dohodu o společném postupu při řešení aktuálních politických otázek. Ministerstvo vnitra vydává v září 1947 úřední zprávu o odhalení protistátní činnosti na Slovensku, která kompromitovala vedení Demokratické strany. Ve dnech 14. - 16. listopadu 1947 se v Brně konal **XXI. sjezd sociálně demokratické strany**, na kterém došlo ke střetu levice s pravicově orientovanými funkcionáři, jež kritizovali postup předsedy strany **Zdeňka Fierlingera** a spolupráci s komunisty. Novým předsedou strany byl zvolen **B. Laušman**. Na listopadovém zasedání v Praze ÚV KSČ upozornil na možnost pokusu reakčních sil o zvrát dosavadního vývoje. Situace v ČSSR byla ještě zhoršována neúrodou způsobenou velkými suchy. V Moskvě bylo dohodnuto, že v rámci československo-sovětské spolupráce SSSR dodá Československu 600 000 tun obilí. Následně byla dne 11. prosince 1947 podepsána v Moskvě dlouhodobá československo-sovětská obchodní smlouva.⁸

Sovětský svaz však na Československo vyvíjel neustále silnější tlak. Od podzimu roku 1947 začal v ČSSR boj o udržení demokracie.

Nekomunistické strany se neshodly v některých ekonomických a sociálních otázkách, což vedlo k oslabení moci těchto politických stran. KSČ byla výrazně podporována SSSR. Komunistům se podařilo ovládnout v naší zemi policii, která byla přejmenována na **Státní bezpečnost**. V listopadu 1947 uvedla KSČ tři možnosti, jak se dostat k moci. Pouze malá část komunistických funkcionářů se domnívala, že vyhrají v dalších volbách. Většina komunistů včetně **Klementa Gottwalda** očekávala položení ostatních politických stran pomocí tzv. levice, v těchto stranách řízené komunisty. Poslední možnost, kterou hájil mimo jiné i **Antonín Zápotocký**, počítala s tzv. **organizovaným hnutím mas**. V závěru byly uskutečněny poslední dvě možnosti.⁹

1.2 Situace v Československu v letech 1948–1967

1.2.1 Politická situace v roce 1948

Dne 10. února 1948 čs. vláda přijala usnesení týkající se zvýšení platů státních a veřejných zaměstnanců. Komunisté však vystoupili proti tomuto usnesení, neboť by to podle jejich názoru vedlo k inflaci. **Antonín Zápotocký** řekl, že ÚRO na sjezdu národních rad se vyjádří o otázkách dalšího vývoje ČSSR. Dne 13. února 1948 na vládní schůzi vystoupili národní socialisté s kritikou činnosti komunistů a ministra vnitra v bezpečnostních složkách. Vláda přijala přes nesouhlas komunistů a za neúčasti ministra vnitra usnesení zaměřené proti prováděným personálním změnám v bezpečnosti. Události, které následovaly, potvrdily, že vláda již nebyla schopna konstruktivního jednání.

Dne 16. února 1948 se ministři národně socialistické strany a další členové předsednictva rozhodli podat demisi ještě před konáním sjezdu závodních rad. V této vládní krizi počítali s podporou ostatních nekomunistických stran a rovněž s podporou prezidenta republiky. Následně dne 17. února 1948 požadují ministři národně socialistické, lidové a demokratické strany, aby se jednalo o plnění vládního usnesení ze dne 13. února i přes nepřítomnost ministra vnitra. Avšak o ostatních otázkách odmítli ministři jednat.¹⁰

Dne 20. února 1948 podali národně socialističtí, lidovečtí a demokratičtí ministři demisi a očekávali, že i totéž učiní sociální demokraté i ministři bez politické příslušnosti **Ludvík Svoboda**, ministr obrany a **Jan Masaryk**, ministr zahraničí. Ministři ale pevně věřili, že jejich demisi prezident nepřijme a dojde buď k novým volbám, nebo komunisté odstoupí. Prezident **Edvard Beneš** nejprve odmítal demisi ministrů přijmout, poté co zjistil, že se k nim další nepřipojili. Navrhoval, aby se vrátili zpět do vlády. Oproti tomu **Klement Gottwald** požadoval, aby prezident demisi přijal a aby nové ministry zvolil z řad KSČ. Následně se konala řada shromáždění, jednání, prohlášení a KSČ začala ozbrojovat dělnické milice, jejichž počet dosáhl 15 000 mužů. Prezident **Edvard Beneš** v dopise ÚV KSČ navrhl smírné řešení vládní krize, vedení KSČ stále prosazovalo svůj záměr podpořený generální stávkou, která se ještě téhož dne uskutečnila.

Na Staroměstském náměstí v Praze se dne 21. února 1948 konal tábor lidu, jenž svolala KSČ. **Klement Gottwald** řekl, že je potřebné při řešení vládní krize přijmout demisi ministrů a poté doplnit vládu členy nekomunistických stran, kteří se ztotožňují s programem Národní fronty a vyzval tak přítomné k ustavování **akčních výborů Národní fronty**. O den později se v Průmyslovém paláci v Praze konal sjezd závodních rad a závodních odborových organizací, které se dohodly o nové vládě bez reakčních ministrů a podpořily požadavek znárodnění. Závěrečnou rezoluci přijaly 7 904 hlasy proti 10. Dne 23. února 1948 se v Obecním domě v Praze konala porada představitelů politických stran a byl zvolen přípravný výbor pro vytvoření tzv. **Ústředního akčního plánu výboru Národní fronty**. Dne 24. února 1948 proběhla na podporu požadavků sjezdu jednohodinová generální stávka, do které se zapojilo 2,5 miliónu pracujících.¹¹

Dne 25. února 1948 se na Václavském náměstí v Praze konala manifestace 250 000 Pražanů. Komunisté v dopoledních hodinách svolali na Václavské náměstí davy občanů. Někteří z nich tu čekali na příznivé zprávy z Hradu a pevně věřili, že prezident demisi ministrů nepodepíše. **Klement Gottwald**

přítomným oznámil: „*Právě se vracím z Hradu od pana prezidenta. Dnes ráno jsem mu podal návrh na přijetí demise ministrů, kteří odstoupili 20. února tohoto roku, a současně jsem panu prezidentovi navrhl seznam osob, kterými má být vláda doplněna a rekonstruována. Mohu vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy, tak, jak byly podány, přijal.*“ Gottwald dále uvedl, že nová vláda obrozené Národní fronty bude tvořena převážně komunisty.

Dne 9.5. 1948 ÚNS přijalo Ústavu 9. května, která zakotvovala všechny revoluční vymoženosti dosažené československým lidem. Dne 30. května 1948 se v ČSSR konaly volby do Národního shromáždění. Pro jednotnou kandidátku Národní fronty hlasovalo v Čechách 87,12 % a Slovensku 84,91 % voličů. Dne 7. června odstoupil z funkce prezidenta **Edvard Beneš** a za čtrnáct dnů je se stal novým prezidentem **Klement Gottwald**, jenž dne 15. června 1948 jmenoval novou vládu v čele s **Antonínem Zápotockým**.¹²

1.2.2 Situace po únorovém puči 1948

Po únorovém puči v roce 1948 byly zřízeny tzv. **akční výbory**, jež se dopustily řady křivd nejen na vyloučených studentech, ale i profesorech. Politicky aktivní studenti byli vyloučeni ze škol a komunistické vedení nebralo ohled ani na to, že rodiče těchto studentů byli během druhé světové války vězněni v koncentračních táborech. **Akční výbory** zbavily výkonu funkce řadu profesorů a byly vypracovány seznamy studentů, kteří měli být vyloučeni ze studia s okamžitou platností. V období fungování akčních výborů se vyřizovaly často osobní účty, protože stačilo jen udání pravdivé či nepravdivé informace a celý život obviněného se od základů zcela změnil. Tito jedinci byli označeni za nepohodlné režimu a posléze byli internováni. Únorový komunistický puč rovněž znemožnil další pokračování ve studiích na bohosloveckých fakultách i přesto, že předseda vlády **Klement Gottwald** roku 1947 prohlásil, že náboženská výchova je a bude každému zaručena.

Po únoru 1948 panovala v ČSR období stalinismu a probíhala výstavba národního hospodářství a společnosti v duchu socialismu za podpory a pomoci Sovětského svazu. V následujících letech upevnila KSČ svoji moc a pozici a to zcela mimo rámec zákonnosti. K tomuto napomáhala nová ústava ze dne 9. května 1948. Vykonstruována byla celá řada církevních a politických procesů. Odsouzení byli i příslušníci protifašistického odboje či jinak smýšlející spoluobčané buď k trestu smrti, nebo mnohaletým letům těžkého žaláře. Výše trestu byla postavena na úroveň zločinů nejtěžšího kalibru. Paradoxem však bylo, že se tito odsouzení ve věznicích sešli s těmi lidmi, proti kterým bojovali ve válce a v odboji. V tomto období docházelo také k velkým čistkám mezi komunisty. Samozřejmě se měnil i život obyčejných lidí. Podnikatelé byli nuceni zanechat své činnosti. Mnoho obyvatel bylo zapojeno do tzv. „**třetího odboje**“, ve kterém se angažovala inteligence, studenti a též členové nejrůznějších mládežnických organizací.

1.2.3 Politické procesy v padesátých letech v Československu

Je nutno podotknout, že komunističtí funkcionáři neměli ústavní a zákonnou odpovědnost. Z tohoto důvodu do zmíněných funkcí dosadili 200 - 250 000 politicky prověřených dělníků. Všechny veřejné projevy nesouhlasu a odporu proti totalitnímu komunistickému režimu byly potlačeny. Komunisté nezískali podporu církve, zahájili tedy proti ní perzekuci. V letech 1949 - 1951 bylo zakázáno vydávat katolický tisk a řada kněží a duchovních byla vězněna. V rámci tzv. **církevních procesů** byli biskupové internováni nebo uvězněni. Po odsouzení byli odsouzení umístěni buď do vězení, nebo do táborů nucených prací, kde byla internována též většina politických vězňů, kteří se své tresty odpykávali nejčastěji rubáním uranové rudy v dolech.¹³

1.2.3.1 Plány na zneškodnění biskupů

Stále drzejší poručníkování úřadů církvi a rostoucí perzekuce kněží a laiků přiměly biskupy včetně přísně střežených, aby každý zvlášť požádali vládu o obnovu církevněpolitických jednání. Žádostí se zabývala církevní šestka ÚV KSČ 29. září 1950. O účelnosti jednání nejvíce pochyboval Fierlingerův předchůdce ve Státním úřadě pro věci církevní, tehdy už ministr národní

obranu generál Čepička. Mluvčí „vlasteneckých“ kněží ministr Plojhar prý doporučoval podmínit obnovu jednání tím, že církve zbaví úřadu biskupy Mořice Pichu v Hradci Králové a Jána Vojtaščíka ve Spišské Kapitule a nahradí je „vlasteneckými“ kněžími Olivou a Lukačevičem. Konečný návrh církevní šestky stranickému vedení obsahoval čtyři podmínky k obnově jednání s církví: 1. bezvýhradné uznání „církevních“ zákonů, 2. uznání hnutí „vlasteneckých“ kněží, 3. obsazení jednoho nebo dvou biskupství „vlasteneckými“ kněžími a 4. odvolání všech církevních trestů vynesených biskupy z politických důvodů. Předsednictvo ÚV KSČ jednalo o věci 9. října 1950 a rozhodlo odložit jednání s biskupy až po plánovaných monstrprocesech.¹⁴

1.2.3.2 Vyčlenění bohosloveckých fakult z univerzit

16. března 1950 vyšel zákon č. 58/1950 Sb. o vysokých školách. Podle něho byly ze svazku univerzit vyňaty bohoslovecké fakulty. Stalo se to dva roky poté, co národ s hrdostí oslavil šestisté výročí založení Karlovy univerzity. Historicky byla teologická fakulta první a dlouho nejdůležitější fakultou pražské Alma mater. Profesori teologické fakulty (Hus), bývali často jejími rektory. Olomoucká univerzita, která dnes nese jméno Palackého, byla založena v roce 1576 se dvěma fakultami: teologickou a filozofickou. V průběhu čtyř století byly ke kmenu univerzity přičleňovány nebo naopak z něho vyčleňovány různé fakulty, jen teologická fakulta přečkala všechny dobové otřesy. Nový vysokoškolský zákon tak hrubě zasáhl do národní kulturní historické tradice.¹⁵

1.2.3.3 „Černí baroni“

Bohoslovci, kteří odmítli pokračovat ve studiu teologie na nových fakultách, dostali začátkem září 1950 povolávací lístky k nástupu do vojenské prezenční služby. Povolávací lístky jim nepřišly od okresních doplňovacích velitelství jako jiným brancům, ale přímo z ministerstva národní obrany. Prezentovat se měli u určeného útvaru, jako při mobilizaci, do 24 hodin od převzetí povolávacího lístku.

Všichni byli zařazeni k pomocným technickým praporům, zkráceně k PTP. K těmto útvarům se na podkladě administrativních rozhodnutí nějakého úřadu dostávali lidé politicky nespolehliví - „kulaci“, živnostníci, jejich synové, intelektuálové, knězi, a nyní bohoslovci. Příslušníci jednotek PTP neměli zbraně a aby se lišili od ostatních vojenských útvarů, nosili černé výložky. Říkalo se jim proto „černí baroni“. Tento název vešel i do literatury.¹⁶

1.2.3.4 Vojenské a partyzánské procesy

Při prosazování politických cílů ve spolupráci se sovětskými poradci proběhla v Československu řada politických procesů. Všechny procesy byly nezákonné, neboť o vině nerozhodovaly soudy, ale orgány KSČ. Na přelomu let 1949/1950 proběhly **vojenské procesy** (gen. **Heliodor Píka** byl popraven v roce 1949) a **partyzánské procesy** na Slovensku (V. **Žingor**, 1950 popraven).¹⁷

1.2.3.5 Proces Miladou Horákovou

Největší proces byl s **Miladou Horákovou** (31. května až 8. června 1950), který skončil její popravou. Oběťmi procesů byli nejen bývalí funkcionáři politických stran (**ministři Drtina, Laušman, Lichner**), ale i vysocí komunističtí funkcionáři (mezi nimi v roce 1952 i **Rudolf Slánský**). Na tento proces navazovaly přímo další desítky soudních přelíčení. Celkem bylo vyneseno 14 trestů smrti a 52 doživotních trestů.¹⁸

Celkový počet politických a církevních procesů však není dodnes přesně znám. Počet obětí se odhaduje na 200 - 280 000 lidí. Po Stalinově a Gottwaldově smrti v roce 1953 začal počet politických procesů klesat.¹⁹

1.3 Období normalizace srpen 1968 - listopad 1989

Od března 1950 do července 1954 probíhaly procesy s českými a slovenskými církevními hodnostáři, se kterými byla odsouzena celá řada laických osob. Historik **Karel Kaplan** uvádí, že ještě v roce 1956 bylo ve vězení 433 duchovních.²⁰

Obdobím normalizace je nazýváno období následující po invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Nástup normalizace probíhal ve třech fázích. V první fázi došlo k odsunu Dubčekova vedení jako řídicí a koncepční síly a tato fáze byla završena říjnovým zasedáním ÚV KSČ v roce 1969. Ve druhé fázi probíhaly stranické čistky v armádě, StB a likvidace kulturních spolků, Junáka a Sokola. Třetí fázi zahájil tzv. Dopis ÚV stranickým organizacím, vyhlašující principy „výměny stranických legitimací“, který byl schválen koncem ledna 1970. Byly jmenovány prověřkové komise ze starých dogmatických komunistů a z mladých agilních pracovníků.²¹

1.3.1 Politický vývoj

Na zasedání ÚV KSČ ve dnech 3. - 5. ledna 1968, po kritice chyb a nedostatků ve vedení strany, byl odvolán z funkce prvního tajemníka **Antonín Novotný** a do funkce byl zvolen **Antonín Dubček**. **Antonín Novotný** odstoupil dne 22. března 1968 z funkce prezidenta republiky a za jeho nástupce byl zvolen **armádní generál Ludvík Svoboda**, který jmenoval novou vládu v čele s **Oldřichem Černíkem** a **Josefem Smrkovským**. O den později bylo na poradě vedoucích představitelů komunistických stran jednotlivých socialistických zemích v Drážďanech upozorněno na znepokojení nad růstem negativních jevů v ČSSR. Na dubnovém zasedání ÚV KSČ se analyzoval vývoj v čs. společnosti a byly vytyčeny úkoly pro další období. V lednu 1968 byla zahájena přestavba československé společnosti se ocitla již v květnu téhož roku v krizi.²²

Po plénu ÚV KSČ v květnu 1968 se strhlo nadšení. Začaly být zakládány spontánně rady pracujících, svoji činnost obnovily organizace Junák a Sokol, založeny byly nové organizace jako například Svaz vědeckých pracovníků a svoji činnosti aktivizovaly opět církve náboženské společnosti. Cenzura nebyla, objevovaly se novinové články kritizující KSČ, její zločiny, a to zejména v padesátých letech. Vznikl **KAN** a **Klub 231**, které sdružovaly bývalé politické vězně. Koncem června 1968 schválilo NS zákon o soudní

rehabilitaci. Dne 27. června 1968 otiskly některé noviny tzv. „Prohlášení 2000 slov“, ve kterém bylo uvedeno, že v reformním procesu je nutné pokračovat bez ohledu na KSČ a případně i proti jejím zájmům.²³

Dne 4. května téhož roku byly představitelé KSČ v Moskvě upozorněni vedoucími funkcionáři KSSS na nutnost čelit neustále narůstajícím projevům pravicových a antisocialistických tendencí v ČSSR. Dne 10. července 1968 byla v Praze ustanovena ČNR. Dne 16. července téhož roku dostalo předsednictvo ÚV KSČ dopis od představitelů komunistických stran SSSR, NDR, BLR, PLR a MLR, který byl přijat na setkání ve Varšavě 14. - 15. července. Představitelé socialistických republik upozornili na stále rostoucí aktivizaci protisocialistických sil v Československu. Předsednictvo ÚV KSČ se k tomuto dopisu postavilo odmítavě. Ve dnech 29. července - 1. srpna 1968 se v Čierné nad Tisou uskutečnilo setkání ÚV KSČ a politického byra ÚV KSSS, kde představitelé KSČ přijali závazky k zastavení nebezpečného vývoje v zemi. Následně na to se dne 3. srpna 1968 v Bratislavě konala společná schůze ČSSR a ostatních pěti komunistických zemích, kde vedoucí představitelé KSČ potvrdili internacionální závazky vůči socialistickému společenství. Prakticky však k obratu politiky KSČ nedošlo.²⁴

1.3.1.1 Pokus o reformu socialismu v Československu roku 1968

V roce 1968 došlo v Československu o snahu vnést do vývoje v republice lidský humánní charakter a nastolit tzv. **socialismus s lidskou tváří**. Potřeba hospodářské reformy a v neposlední řadě obnovená kritika stalinismu na **XXII. sjezdu KSČ** povzbudila československou inteligenci k vystoupení na podporu rozšíření svobody bádání, tvůrčího činu a projevu. Je potřebné podotknout, že tento proces byl zahájen daleko dříve než v roce 1968. Již v červnu 1967 na **V. sjezdu ČSM** byl vysloven požadavek plurality organizací mládeže a na **IV. sjezdu československých spisovatelů** v tomtéž roce došlo k otevřenému popření morálního práva KSČ jako vedoucí strany v ČSSR, ostře byla kritizována její činnost v padesátých letech a spisovatelé přišli s požadavkem autonomie kultury.²⁵

Ke zvýšení neklidu ve společnosti přispěly i tzv. „**strahovské události**“, které díky neustálým výpadkům elektrického proudu na vysokoškolských kolejích v Praze přispěly k demonstraci studentů, jenž měla upozornit širokou veřejnost na špatné podmínky bydlení a studia na kolejích. Klidný studentský průvod byl napaden příslušníky VB. V celé Praze se pak konaly studentské nepokoje a mítinky.²⁶

1.3.1.2 Obsazení Československa v srpnu 1968

Na přelomu dnů 20. a 21. srpna 1968 se v pražském závodu ČKD ve Vysočanech sešel mimořádný **XIV. sjezd KSČ**, kde 1 200 řádně zvolených delegátů potvrdilo provolání předsednictva strany proti okupaci a následně byl zvolen nový ústřední výbor KSČ. Většina slovenských delegátů nepřijela z důvodu údajného zastavení na cestě. Je možno konstatovat, že v tomto okamžiku se začínají projevovat první rozdíly v přístupu české a slovenské veřejnosti k srpnu 1968. Snaha o legalizaci okupace pomocí zrádných funkcionářů byla zmařena. V noci z 20. na 21. srpna 1968 tedy vstoupila na území Československa vojska pěti států **Varšavské smlouvy** SSSR, PLD, NDR, MLR a BLR, aby zabezpečila socialistický systém a zajistila bezpečnost celého socialistického společenství. Obsazení ČSSR proběhlo za aktivní účasti agentů z velitelských a bezpečnostních složek.²⁷

Československý rozhlas těsně před druhou hodinou ranní hlásil: „*Včera, dne 20. srpna 1968 kolem 23. hodiny večer, překročila vojska SSSR, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice ČSSR. Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsednictva Národního shromáždění, předsednictva vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a bez vědomí těchto orgánů. V těchto hodinách zasedalo předsednictvo ÚV KSČ a zabývalo se přípravou 14. sjezdu strany. Předsednictvo ÚV KSČ vyzývá všechny občany republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor, protože obrana našich státních hranice je v této chvíli nemožná. Proto ani naše armáda, bezpečnost a Lidové milice nedostaly rozkaz k obraně země.*

*Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejen základním zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale za popření základních norem mezinárodního práva. Všichni vedoucí funkcionáři strany a Národní fronty zůstávají ve svých funkcích, do nichž byli jako představitelé lidu a členy svých orgánů zvoleni podle zákonů a jiných nařízeních, platných v ČSSR. Ústavním činitelem je okamžitě svoláno zasedání Národního shromáždění, vlády republiky, a předsednictvo ÚV KSČ svolává plénum ÚV strany k projednání vzniklé situace. Předsednictvo ÚV KSČ.*²⁸

1.3.1.3 Moskevský protokol

Tzv. **Moskevský protokol**, podepsaný ve dnech 23. - 26. srpna 1968 mezi československou a sovětskou vládou, přijala veřejnost rozpačitě. Koncem srpna roku téhož roku se konal mimořádný sjezd KSS, který se pod vlivem **Gustava Husáka** nepřiklonil k usnesení vysočanského sjezdu a zaměřil se jen na návrh federalizace státu. Zákon o federativním uspořádání státu, mající zajistit a vytvářet optimální podmínky pro rovnoprávné vztahy a rozvoj českého i slovenského národa, přijalo národní shromáždění dne 27. října 1968. Podle tohoto zákona je ČSSR tvořena Českou socialistickou republikou a Slovenskou socialistickou republikou. Obě tyto republiky pak mají vlastní zákonodárné a výkonné orgány. Společné celostátní záležitosti budou řešeny pomocí federálních orgánů.²⁹

1.3.1.4 Sametová revoluce v listopadu 1989

Dne 17. listopadu 1989 se v Praze konala studentská demonstrace, která byl zorganizována kvůli 50. výročí popravy devíti českých představitelů studentského hnutí a zavření vysokých škol nacisty. Studentskou demonstraci svolaly nezávislé studentské iniciativy a zaštil ji Městský výbor SSM, byla však brutálně rozehnána. Veřejnost byla tímto zákrokem pobouřena a požadovala ústními i písemnými projevy objasnění a vyřešení násilného zákroku proti studentům. Od násilí na studentech se distancovaly Čs. strana socialistická a SSM a dne 20. listopadu i jejich deníky Svobodné slovo

a Mladá fronta. Stávkovali studenti vysokých škol a částečně i škol středních a divadel. Tyto stávky tak zahájily tzv. **sametovou revoluci**.³⁰

Dne 19. listopadu vzniklo opoziční hnutí **Občanské fórum (OF)** a na Slovensku **Verejnost' proti násiliu (VPN)**. Ve dnech 21. - 26. listopadu 1989 odpůrci komunistického režimu, tzv. **disidenti**, pod vedením **Václava Havla** zorganizovali na Václavském náměstí a na Letenské pláni manifestace dávající jasně najevo, že většina národa požaduje změnu vlády pouze jedné strany. Na zasedání ÚV KSČ podalo **Jakešovo vedení** demisi a v den Lidských práv 10. prosince 1989 odstoupil z prezidentské funkce **Gustav Husák**, který ještě před abdikací jmenoval tzv. **vládu národního porozumění** vedenou **Mariánem Čalfou**. Zrušením ústavního článku o vedoucí úloze KSČ ztratila komunistická strana monopol a musela odvolat ze zákonodárných sborů své poslance.³¹

Dne 29. prosince 1989 byl Federálním shromážděním ve Vladislavském sále Pražského hradu po 41 letech jednomyslně zvolen prezidentem republiky **Václav Havel**. Téhož dne bylo zveřejněno prohlášení celostátního koordinačního výboru studentů: *"Václav Havel je pro nás dostatečnou zárukou nezvratnosti vývoje v ČSSR. Zvolení jeho i pana Dubčeka do vysokých funkcí je vyvrcholením obrodného procesu, který jsme v listopadu začali. Vysoké školy přejdou na stávkovou pohotovost, zůstane zachována struktura stávkových výborů i jejich propojení. Nadále budou pracovat i jednotlivé komise, řešící konkrétní problémy, které stojí nejen před námi, ale i před celou společností."*³²

Nová vláda začala s přípravou ekonomické reformy a později se začala zaobírat uspořádáním vztahů Čechů a Slováků. Proběhla **měnová reforma** a souběžně s ní **privatizace státního majetku, kupónová privatizace, restituce majetku zabaveného po 25. únoru 1948**. V roce 1990 se po dlouhých jednáních čeští a slovenští poslanci dohodli na názvu státu **Česká a Slovenská federativní republika**. Po volbách roku 1992 se ukázalo, že na Slovensku

zvítězily levicově orientované strany a v Čechách pravicově orientované politické strany. Ukázalo se však, že vítězové voleb ale nejsou s to společně vytvořit **federální vládu** a **federální parlament**. Při volbě prezidenta většina slovenských poslanců odmítla **Václava Havla**, který krátce na to abdikoval. Dne 25. listopadu 1992 rozhodlo **Federální shromáždění** o zániku Československa ke dni 31. prosince 1992. Dne 16. prosince 1992 schválil český parlament ústavu samostatného českého státu, do jehož čela byl opět zvolen **Václav Havel**. Od 1. 1. 1993 tedy fungují dvě republiky – Česká republika a Slovenská republika.³³

1.3.2 Kulturní vývoj

Je možno říci, že se kulturní vývoj v období 1968 - 1989 jakoby, samozřejmě však v jiné kvalitě, opakoval jako v padesátých letech. Knihy vydávané privilegovanými autory zaplňovaly regály knihoven. V televizi byly vysílány seriály zachycující každodenní život a nelehké postavení čestných komunistů. Výjimku ale tvořily slovenské dramatizace, které přitahovaly pozornost diváků díky vynikajícím hereckým výkonům.³⁴

1.3.2.1 Kultura v období normalizace

V období normalizace existovala „oficiální“ literatura a literatura autorů, kteří mohli publikovat jen zcela výjimečně. K „povoleným“ autorům patřili **Vladimír Holan** (1905-1980), **Oldřich Mikulášek** (1910-1985) a **Jan Werich** (1905-1980). Několik knih bylo vydáno **Bohumilu Hrabalovi** (1914- 1997) a začali se prosazovat autoři **Jiří Žáček** (1945), **Vladimír Páral** (1932), **Vladimír Neff** (1909-1983) a **Ladislav Fuks** (1923-1994).³⁵

Samizdatová literatura byla vydávána „zakázanými“ autory v několika strojopisových exemplářích. Státní bezpečnost tuto nepovolenou činnost považovala za protistátní literaturu. K nejznámějším tzv. **edicím samizdatu** patřily **Petlice**, **Expedice**. Postupně byly vydávány specializované sborníky (**Historické studie** apod.), literární a literárně-politické magazíny (**Vokno**, **Revolver Revue**) a **Lidové noviny**. Neoficiální československá literatura začala být vydávána v zahraničí nakladatelstvími **Index** v Kolíně nad Rýnem,

Konfrontace v Curychu a také **68 Publishers** v Torontu. **Pavel Tigríd** (1917) udržoval spojení mezi domácí neoficiální literaturou a literaturou emigrantů díky revue **Svědectví**. V zahraničí získaly úspěch romány **Milana Kundery** (1929) a divadelní hry i eseje **Václava Havla** (1936). Díky ilegálním kontaktům se zahraničím se do povědomí českých čtenářů se postupně dostávala díla **Pavla Kohouta** (1928), **Ivana Klímy** (1931), **Arnošta Lustiga** (1926), **Karla Šiktance** (1928), **Ludvíka Vaculíka** (1926) a **Josefa Škvoreckého**.³⁶

1.3.2.2 Katolicky orientovaní autoři

Postavení křesťansky orientovaných autorů se po druhé světové válce velmi zhoršilo. V Rudém právu, Tvorbě a později i Kulturní politice sílily výpady proti katolickým autorům především proti **Jakubu Demlovi**, **Jaroslavu Durychovi**, **Janu Zahradníčkovi**, **Janu Čepovi**, **Václavu Renčovi**, **Františku Lazeckému** a dalším. Už od června 1945 nešlo ovšem o nic nového, bylo to spíše pokračování meziválečné tendence komunistického tisku. Katolicky orientovaní autoři byli nařčeni z kolaborace s nacisty. Toto obvinění nebylo řádně prozkoumáno ani očištnou komisí z druhé poloviny roku 1945, kterou vedl **Václav Černý**.

M. Bauer ve svém článku tuto komisi charakterizuje slovy: „*Hlásila se sice k tomu, že nemá žádné pravomoci politické, nýbrž jen umělecké, že tedy její závěry budou mít vliv pouze na členství v Syndikátu českých spisovatelů a možnosti publikační, že nebudou mít pravomoci veřejnoprávních soudů, že se jedná o vnitřní zařízení spisovatelské obce, která nemá žádné styky s trestními orgány státu. Přesto, jak vyplývá z archivních materiálů Syndikátu, se právě tyto trestní orgány o činnost a výsledky spisovatelské komise velmi zajímaly a požadované informace také dostávaly.*“³⁷

I přesto nebyli vyloučeni katoličtí autoři z kulturního života úplně. V roce 1947 se stal členem výboru Syndikátu českých spisovatelů **Bedřich Fučík**, od června do října 1947 se také velice dramaticky projednávalo členství

Jaroslava Durycha, jež skončilo jeho přijetím. Je zajímavé, že přijmout Durycha do Syndikátu navrhl Lacina, který patřil do okruhu Kulturní politiky, jež vedla již dva roky boj proti katolíkům.

V roce 1948 jednání o vyloučení spisovatelů gradují. Na schůzi akčního výboru SČS dne 26. února navrhl Jan Drda, aby byli A. C. Nor, J. Knap, J. Nečas, F. Kovárna a B. Fučík vyzváni k rezignaci na členství ve výboru SČS, jeho návrh byl jednomyslně přijat. Ne jinak tomu bylo i s Drdovým návrhem o odsunutí A. C. Nora, K. Horkého, K. Šelepa, J. Knapa a F. Tetauera z beletristické sekce. Drtivá většina autorů měla být ze Syndikátu vyloučena z kvalitativních důvodů (118 autorů mělo být vyloučeno a 72 podrobněji prošetřeno). Jan Čep a Jan Zahradníček měli být „posouzeni po stránce politické“. V zápisu stojí: „*E. A. Saudek upozorňuje, že je nutno rozlišovat mezi případem dr. Fučíka na straně jedné, Zahradníčka a Čepa na straně druhé. Dr. Boh. Novák uvádí, že Jan Čep napsal za druhé republiky do Obnovy pouze dva celkem bezbarvé články, Jan Zahradníček rovněž dva články útočnější (Oslice, Pláč). Jan Čep však měl odvalu napsat doznání: Kaji se. E. A. Saudek souhlasí, že jeho případ je odpustitelný. Bohumil Novák uvádí, že byl s Čepem za války ve styku a že může dosvědčit, jak Čepa mrzelo chování ostatních katolíků. L. Čivrný uzavírá zjištěním, že těžiště Čepovy negace bylo za první republiky, za protektorátu byl dokonce v určitém spojení s pokrokovými intelektuály, od revoluce se neprojevoval.*“³⁸

Jan Čep nebyl ze Syndikátu vyloučen, neboť pro vyloučení pouze hlasoval Jan Hostáň. Případ Jana Zahradníčka byl nejdříve odložen pro akční výbor, ten ho ze Syndikátu vyloučil 4. března společně se Zdeňkem Rotreklem. V průběhu roku 1948 byli ze Syndikátu českých spisovatelů vyloučeni i někteří další katoličtí autoři – např. Václav Renč, ale ani Janu Čepovi se vyloučení nakonec nevyhnulo.³⁹

1.3.2.3 Procesy s katolickými autory

V únoru 1948 byl zatčen první katolický básník, kněz **František Daniel Merth**, o rok později šli do vězení **Josef Palivec**, **Zdeněk Rotrekl**, **Josef Suchý** a **Anastáz Opasek**, 1950 v procesu s **Miladou Horákovou** byl odsouzen i levicový publicista **Záviš Kalandra**. V roce 1952 vyvrcholily dva procesy s katolickými autory. Jeden se odehrál v Brně a druhý v Praze. Odsouzeni byli **Jan Zahradníček**, **Bedřich Fučík**, **Zdeněk Kalista**, **Václav Renč**, **Josef Kostohryz**, **František Křelina**, **Josef Knap**, **Růžena Vacková**, **Dominik Pecka**, **Jiří Stránský**, **Stanislav Zedníček**, **Jan Dokulil** a další. Ještě v roce 1951 se objevily ojedinělé snahy v rámci **Svazu československých spisovatelů** pomoci některým spisovatelům. V první řadě to byl **Vítězslav Nezval**, kdo se zastal **Jakuba Demla** v roce 1948, pokusil se očistit jméno **Františka Halase** a snažil se i zlepšit situaci **Jiřího Koláře**. Ve **Svazu spisovatelů** se ale vyskytly mj. i pokusy pomoci také **Vladimíru Holanovi**, **Jaroslavu Seifertovi** a **Františku Hrubínovi**.⁴⁰

Ke změně v postoji **Svazu** k zatčeným spisovatelům došlo v průběhu roku 1952. Souviselo to se soudními procesy s některými křesťansky orientovanými autory. Jednalo se například o **J. Kostohryze** a **V. Renče**. V květnu 1952 byla členy ústředního výboru **SČSS** označena činnost **J. Kostohryze** a **V. Renče** za činnost „velezrádců“. (**Josef Kostohryz** byl jihočeský rodák, narodil se dne 25. prosince 1907 v Křenovicích u Bechyně, zemřel 24. 5. 1987). Zanedlouho byl ke zmíněným autorům připojen i **Jan Zahradníček**.

1.3.2.4 Proces Zelená internacionála

Josef Kostohryz a **Václav Renč** byli souzeni v procesu s tzv. **Zelenou internacionálou**. V padesátých letech dokonce vyšla tenká brožovaná kniha s názvem: „**Agenti Zelené internacionály nepřátelé naší vesnice**“, kterou zpracovalo propagační oddělení ministerstva spravedlnosti, podepsali se pod ni **Petr Kettner**, **Jaroslav Ungerman** a **Bruno Spittank**. V ní se můžeme dočíst o údajném udržování styků se členy fašistické organizace

Lo Gattem a Luigim Salvinim v Itálii, dokonce prý měli vypracovat rozsáhlý program fašizace Československa. Nejhorším prohřeškem ale bylo sepsání tzv. „**Memoranda**“ **Kostohryzem**, v němž údajně vyzýval představitele světové reakce **Pia XII., Trumana, Churchilla a de Gasperiho** ke zničení samostatnosti Československa a jeho lidově demokratického zřízení.⁴¹

Dne 26. dubna 1952 byl nad obviněnými v procesu **Zelená internacionála** vynesena následující rozsudek: *„Všichni obvinění byli uznáni vinnými trestnými činy velezrady, špionáže a podle zákona na ochranu míru, z nichž byli žalováni a odsouzeni takto – Josef Kepka k trestu smrti a ztrátě občanství, Antonín Chaloupek, dr.ing.Otakar Čapek, František Topol, Vilém Knebort, dr. Vlastimil Klíma, Josef Kostohryz všichni k trestu odnětí svobody na doživotí, dr. Václav Renč k trestu odnětí svobody na 25 let. Všichni obvinění byli dále odsouzeni k propadnutí jmění a ztrátě čestných práv občanských.“*⁴²

Josef Kostohryz byl prosinci 1963 podmíněčně propuštěn, půl roku pracoval jako dokumentátor **Národopisného ústavu při Moravském muzeu v Brně**, od roku 1965 žil v Praze jako překladatel. Zemřel, aniž by se bohužel dožil rehabilitace v roce 1989.

1.3.2.5 Situace po procesech s katolickými autory

Po procesech s katolickými autory se jich již nikdo ze **SČSS** nezastal, i přesto, že rodinní příslušníci se pokoušeli uvězněným pomoci. Nejznámější jsou zřejmě pokusy **Marie Zahradníčkové** o propuštění jejího manžela. Na přelomu let 1958 - 1959 se znovu ale pokusy pomoci uvězněným spisovatelům přeci jen opět objevily. Na druhém sjezdu Svazu československých spisovatelů dne 27. dubna 1956 přednesl **Jaroslav Seifert** diskusní příspěvek, v němž na závěr píše: *„Jsem přesvědčen, že naši povinností je přistoupiti ihned k odčinění křivd. A naléhavé požadavky shrnuji do těchto dvou:*

1. Vyzvěte umlčené a neprávem vyloučené spisovatele, kteří jsou ovšem toho jména hodni, ke spolupráci. Nečekejte až přijdou sami a budou prosit. Sotva by přišli, neboť není hodno spisovatele, aby prosil. Dejte jim možnost, aby odpověděli dnes na útoky, na které nemohli odpovědět, když byli vylučováni z literatury, já to sám zažil! (potlesk)

2. Uvažujme o spisovatelích uvězněných, myslíme na jejich lidský osud. Nemám ovšem práva souditi jejich vinu. Vinu, chyby, omyly. Ale mám právo jako český básník vysloviti domněnku, že pykali dost za tyto své politické viny a omyly.

To, co tu říkám, dozajista neznamená, že bych se snad ztotožňoval s jejich politickými názory, které jsou a byly v rozporu s názory mými a názory nás všech. Když dnešní členové Svazu ochotně a spěšně však přiznávají své dlouholeté omyly a viny, což má být prohlášeno za dostatečné, ani omyly a viny uvězněných nemohou být posuzovány s dosavadní přísností a z dosavadních stanovisek. (potlesk)

Všichni dobře víme, jak je možné – vím, že je situace těžká – pokusit se o to, aby jim jejich osud byl aspoň trochu ulehčen. Avšak, drazí přátelé, ještě jednou se vás táži: jsme opravdu jen výrobci veršů, rytmů a metafor? Jsme opravdu jen vypravěči příběhů a nic víc, abychom měli na mysli jen a jen otázky našeho stavu spisovatelského? Takto vidím poslání spisovatelů naší době.

Nový výbor i vy všichni pečujete o to, aby naše činy důstojné socialistického programu a důstojné socialistických spisovatelů, uskutečněny byly co nejdříve, a co nejdříve znamená dnes, ihned.“ (dlouhotrvající potlesk)⁴³

J. Seifert zde uznává mimo jiné politické viny a omyly uvězněných spisovatelů, bohužel to bylo těžko akceptovatelné a to se projevilo i v rehabilitační komisi v roce 1968, jejíž předsedou byl právě Seifert. Bohužel komise neměla velké pravomoci. Teprve po roce 1989 bylo umožněno zabývat se těmito procesy otevřeně.

2 NÁSTROJE KOMUNISTICKÉ MOCI

Po únoru 1948 nebylo tolik politických procesů jako v letech padesátých, protože těsně po únorovém puči nebyl k dispozici dostatečný počet soudců a právníků, kteří by byli ochotni odsuzovat nepřátele státu. Z tohoto důvodu nechal ministr spravedlnosti **JUDr. Alexej Čepička** vyškolit osmdesát osob v rámci rychlokurzů na tzv. **soudcovské čekatele**. Dále bylo potřebné získat dostatečnou podporu starších soudců.⁴⁴

2.1 Zákony

2.1.1 Zákon č. 231/48 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky ze 6. 10. 1948

V říjnu 1948 přišel **JUDr. Alexej Čepička** s návrhem **zákona č. 231/48 na ochranu republiky**. Zákon byl jednomyslně přijat, nikdo však netušil, co zákon obsahuje. Podle tohoto zákona mohli komunisté vraždit, odsuzovat, znásilňovat, krást, defraudovat, podvádět, unášet, lhát za účelem ochraňovat republiku. Na tvorbě tohoto zákona měl velkou zásluhu **prof. dr. Jiří Hájek**, který se o něm vyjádřil: *„Je zásadní rozdíl mezi dneškem a dobou před dvaceti pěti lety a tedy mezi zákonem z roku 1923 a zákonem, který projednáváte. Zatímco onen zákon byl namířen proti celým vrstvám lidu, náš zákon je namířen proti zrádcům, záškodníkům a sabotérům, proti těm, kteří nechtějí pochopit, že v této zemi je lid pánem veškeré moci. Naše republika v čele s Klementem Gottwaldem je dnes blíže Masarykovi, nežli byla republika z roku 1923, která sice měla Masaryka formálně v čele, ale která jeho ideu znehodnocovala agrárně kapitalistickou korupcí s mocenskými zásahy.“*⁴⁵

Zákon č. 231/48 Sb. ze 6. 10. 1948 byl klasickou ukázkou lidově demokratického zákonodárství a současně se stal příručkou bolševické justice.

2.1.2 Zákon č.247/48 Sb. o táborech nucené práce ze dne 25. října 1948

Národní shromáždění přijalo zákon o táborech nucené práce č. 247/ 1948 Sb. a ČSSR se tak připojilo k fašistickým státům, proti kterým se bojovalo ve druhé světové válce. Desetitisíce osob byly nuceny pracovat v pracovních táborech rovněž proto, že Československo slíbilo uranovou rudu SSSR a v republice nebyl dostatek pracovních sil.

Ve druhém odstavci tohoto zákona se hovoří, že do táborů budou zařazeny osoby starší 18 let a které nepřekročily 60. rok věku a jsou tělesně a duševně způsobilé, ale práci se vyhýbají nebo ohrožují výstavbu lidově demokratického zřízení nebo hospodářský život, zvláště veřejné zásobování, a osoby, které jim to umožňují.

O zařazení do tábora a o délce trvání pobytu v něm rozhodovali tříčlenné komise, jejichž členové a náhradníci byli jmenováni KNV.⁴⁶

Zákon o táborech nucených prací se stal podkladem pro legalizaci zločinů páchaných na čs. občanech a přispěl tak k potlačování základních lidských práv a svobod navzdory tomu, že ČSSR se stala v OSN v roce 1947 signatářem „**Deklarace lidských práv**“. Všech 30 článků deklarace bylo rázem porušeno.

2.1.3 Zákon č.217/49 Sb., kterým se zřídil Státní úřad pro věci církevní

Úkolem zákona č.217/49 Sb., kterým se zřídil Státní úřad pro věci církevní, bylo: „...*dbát na to, aby se církevní a náboženský život rozvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení, a zajistit tak pro každého ústavou zaručené právo svobody vyznání, založené na zásadách náboženské snášenlivosti a rovnoprávnosti všech vyznání.*“ Církev se tímto způsobem dostala pod patronát státu, který usiloval o kontrolu její činnosti a byla tak omezena svoboda církve.

2.1.4 Vládní nařízení č.219/49 Sb. o hospodářském zabezpečení římskokatolické církve státem

Podle vládního nařízení č.219/49 Sb. o hospodářském zabezpečení římskokatolické církve státem stávající duchovní nejbyli zaměstnanci církve, ale byl jim vypočítáván plat příslušným okresním národním výborem. I zde se za lidskou tvář byl skryt manipulátorský aparát státu.

2.1.5 Využití zákonů v praxi

Uvedené zákony následovaly nedlouho po řádění **akčních výborů** nastolených KSČ krátce únorových událostech 1948. Pomocí výše uvedených zákonů byli likvidováni jedinci z práce i společenského života, ve školství, kultuře, spolcích a politických stranách. Toto vše se neobešlo bez aktivní podpory členů KSČ a LM. Přes mimořádně oddaný soudní aparát, prokuraturu a StB i přes mimořádně vysoké sazby u jednotlivých paragrafů zákonů měly rozhodující slovo o výši trestu vždy již zmíněné stranické orgány, které předem rozhodovaly hlavně o trestech smrti.

Je nutno podotknout, že prokurátoři a soudci byli mimořádně štedří při udělování trestů a využívali zákonem stanovené sazby vždy s přihlédnutím k zvláště přitěžujícím okolnostem. Formování novodobých dějin se neustále staví do kontrastu s nedávnou minulostí, kdy v lidech probíhal vnitřní zápas předznamenávající jejich osudovou volbu. Každý se musel rozhodnout, zda se postaví na stranu zla a osobního prospěchu, nebo zda podstoupí zápas o vyšší lidské hodnoty. Ti, kteří zvolili druhou možnost, dokázali prosadit postuláty mravního imperativu a vnitřně sílili. Byli součástí zápasu, který musel být bojován, aby národ neztratil perspektivu lidské tváře.

Lidské životy byly v období totality mařeny ve jménu zrůdné ideologie, živené nenávistí ke všemu a ke všem. Ohrady z ostnatého drátu a zdi věznic měly umlčet ty, jenž hájili svobodu a demokracii. Co se za těmito zdmi odehrávalo, mělo zůstat v tajnosti. Koridory z ostnatého drátu a kamenné zdi vytýčily hranici lidského zla a utrpení. Čas pozvolna vytvářel hráz, kterou dokázali překonat jen ti nejsilnější. V paměti však zůstala místa, kde vítězila mravní převaha lidství, víra v Boha a síla lidské myšlenky.

2.2 Tábory nucených prací

2.2.1. Příprava a přijetí zákona o TNP

Zákon č. 247 o táborech nucené práce (TNP) přijalo Národní shromáždění 25. října 1948. Zrodil se jako reakce na první vážný politický otřes komunistického režimu a jeho bezprostředním podnětem byl pohřeb prezidenta republiky **Edvarda Beneše** 8. září 1948. Poúnorový vývoj, zejména od rezoluce Informačního byra komunistických stran z 28. června již sice směřoval k zostření perzekuce, otřes režimu se pak stal důležitým impulsem řady opatření, nazývaných politikou „ostrého kursu proti reakci“. Tento otřes, který se ohlašoval od léta a vyvrcholil v září 1948, vyvolaly hospodářské, zvláště zásobovací obtíže, projevy masové nespokojenosti v závodech, včetně politického kolísání nižších komunistických funkcionářů, a vystoupení části veřejnosti proti novému režimu při sokolských cvičeních v červnu a červenci a konečně při pohřbu prezidenta Beneše.⁴⁷

Již 8. září svolávali komunističtí funkcionáři na pokyn svého ústředí veřejné schůze na závodech, aby přijímaly rezoluce odsuzující předpokládané provokace na pohřbu a požadovaly ostré zákroky proti jejich iniciátorům a účastníkům. V následujících dvou dnech se počet obdobných schůzí a rezolucí značně zvýšil.⁴⁸

9. září se nejdříve na Hradě konala porada úzkého okruhu vedoucích funkcionářů KSČ. Přijala doporučení předsedy KSČ a prezidenta **Klementa Gottwalda**, „abychom využili této situace k tomu a udělali řadu důležitých zákonů proti reakci“. Ještě týž den jednalo o návrzích porady u Gottwalda předsednictvo ÚV KSČ a schválilo politiku „ostrého kursu proti reakci“. Atmosféra jednání byla dána vědomím o politickém otřesu a nespokojenosti většiny obyvatel, včetně nižších funkcionářů KSČ. Účastníci jednání navrhovaná opatření přivítali a zvažovali je podle toho, jak „nám pomohou“, jak „budou působivá“, jak vyhoví radikálním náladám nespokojených, zejména na závodech. Přijali generálním tajemníkem KSČ **Rudolfem Slánským** přednesené hodnocení událostí na Benešově pohřbu jako

pokus o puč, o antiúnor, i charakteristiku ministra **Václava Kopeckého**, že „pohřeb dr. Beneše byl pohřbem posledních nadějí naší reakce“. Za zvlášť působivý považovali Slánského návrh na přijetí zákona o pracovních táborech. („Bude to mít velmi dobrý vliv mezi dělnictvem.“) ⁴⁹

Předsednictvo ÚV KSČ se zabývalo osnovou zákona o výchovných pracovních střediscích 20. září 1948. K zařazení do „středisek“ návrh určoval tři kategorie osob: osoby, které se vyhýbaly práci, které rušily výstavbu lidově demokratického zřízení a které rozvracely veřejné zásobování. Návrh předkládal a zdůvodňoval tehdejší vedoucí úředník ministerstva vnitra a velitel Státní bezpečnosti **Jindřich Veselý**. Opakoval, že dělníci takový zákon chtějí a pochvaloval si, že se muselo „najít něco k potrestání řemeslných pomlouvačů a štváčů“. Předpokládal sice „pokřik ve veřejnosti“, ale tomu mělo čelit zásadní hledisko zákona: výběr by neměl být dělán administrativně, nýbrž národními výbory. Pokusil se vyvrátit námitku o protiústavním omezení svobody za činy, které nejsou trestné a označil taková opatření za „nejvyšší druh ochrany – preventivu“. Ministr **Nosek** argumentoval zase tím, že ústava umožňuje omezovat osobní svobodu jen zákonem a „my ten zákon vydáme“. ⁵⁰

Nejdéle se diskuse zabývala vymezením osob pro pracovní výchovná střediska. Slánský navrhl, aby každý odsouzený podle zákona na ochranu republiky, případně i jiných zákonů, byl po odpykání trestu zařazen na určitou dobu do pracovního tábora. Ministr zahraničního obchodu **Antonín Gregor** oponoval, že nelze odsoudit dvakrát za jeden trestný čin. Ministr spravedlnosti **Alexej Čepička** návrh uvítal, ovšem s podmínkou, že o tom rozhodne soud a to musí být soudcům určeno. (Fierlinger namítal, že nelze soudům určovat, jak mají soudit.) Navíc doporučoval vytvořit na ministerstvu vnitra ústřední kartotéku všech lidí, „kteří se jakýmkoliv způsobem provinili a byli potrestáni“. **J. Veselý** ještě upozornil na ustanovení zákona, podle něhož mohou národní výbory rozhodnout o odnětí bytu, živnostenského oprávnění a o vyhoštění z obce. Předsednictvo ÚV KSČ s návrhem zákona v zásadě

souhlasilo, očekávalo jeho rychlé přijetí a počítalo s tím, že v blízké době postihne třicet tisíc osob.

Za deset dní se osnovou zákona zabývala vláda.⁵¹

V diskusi se vyhranila dvě zcela rozdílná až protichůdná stanoviska. **Čepička**, který za nepřítomného **Noska** osnovu zdůvodňoval, vymezil pro „pracovní střediska“ dva okruhy osob. Za první občany, kteří „nemají porozumění pro poučovací vývoj“ a ty, kteří nepracují, a za druhé lidi odsouzené podle zmíněných zákonů po odpykání trestu. Proti této koncepci rozhodně vystoupil předseda vlády **Antonín Zápotocký**. Také zástupce ministerstva vnitra (**Machula**) mírnil **Čepičkův** výklad a několikrát zdůraznil, že hlavním těžištěm předkládané osnovy jsou lidé vyhýbající se práci a nikoliv odsouzení za trestný čin. **Zápotocký** odmítl princip prodloužení trestu odsouzených jejich automatickým přidělením do pracovních středisek. („Podobá se to pak starým donucovacím pracovním kapitalistického a buržoazního systému, a o to nám přece nemůže jít.“) Souhlasil by však s tím, aby si tam část trestu odsouzený odpykal.⁵²

Druhým sporným bodem se stal charakter pracovních středisek. **Zápotocký** se opět postavil proti koncepci osnovy, podle níž byla práce trestem. Zdůrazňoval, že pracovní střediska musejí k práci vychovávat, nikoliv práci trestat („podobalo by se to postupu fašistů a nacistů, kteří z práce skutečně udělali trest“). V obou sporných bodech, zejména v prvním, se objevila stanoviska tak protichůdná, že **Čepička** navrhl diskusi vlády ukončit, vypracovat dvě alternativy nebo předloženou osnovu předělat. Vláda do svého usnesení, které mělo být směrnicí pro úpravu osnovy, zahrnula návrhy svého předsedy: zdůraznit výchovný charakter pracovních středisek, pobyt v nich nesmí být prodloužením či zosílením odpykaného trestu, ve střediscích nesmí být ponižována lidská důstojnost a používáno tělesných trestů, a musí být rozlišováno mezi osobami, které byly do střediska určeny za některý trestný čin, a ostatními, které se vyhýbají práci.⁵³

Přepřpracovaná osnova se na program vlády dostala 5. října 1948. Obsahovala takové změny, že lze hovořit o novém návrhu. Nosek, který tentokrát osnovu zdůvodňoval, uváděl, že ministerstvo vnitra prozkoumalo stanovisko či usnesení vlády z 30. září a dospělo k těmto závěrům: změnit strukturu osnovy tak, aby v zákoně byl oslaben dosud uvažovaný důraz na výchovný charakter pobytu a naopak zdůraznit, „že jde o nucenou práci“. Proto místo pracovních středisek půjde o tábory nucené práce. Do nich budou zařazeni jak ti, kteří se vyhýbají práci, tak odsouzení po odpykání trestu. Předložená osnova odporovala všem bodům vládního usnesení, které ministerstvo vnitra nejen nerespektovalo, ale dokonce vystoupilo proti nim. Vypracovalo návrh přímo v rozporu s názory **Zápotockého** a místo požadovaného uvolnění či změkčení zákona ho naopak zostřílo. Spor ve vládě se opakoval, avšak již s mnohem menší intenzitou. Zápotocký nadále tvrdil, že nelze nutit k práci cestou trestu, a že pobyt v táboře nemůže mít formu dodatkového trestu. Přistoupil však na formulaci navrženou poté **Noskem**, že podle chování odsouzeného ve výkonu trestu může být rozhodnuto o jeho přidělení do pracovního tábora.⁵⁴

Národní shromáždění přijalo zákon č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce 25. října 1948. Tehdy už ministerstvo vnitra pokročilo v přípravě ke zřizování táborů, jak mu uložilo předsednictvo ÚV KSČ 20. září. Od října příslušní pracovníci ministerstva vnitra zjišťovali možnosti pro zřízení TNP. Původní představa o využití sběrných středisek při odsunu Němců z let 1945-1947 se uskutečnila jen zčásti. Z bývalých 300 středisek totiž zbylo pouze 25, a navíc nebyla všechna tam, kde bylo pracovní síly třeba. To se pro zřízení TNP stalo podmínkou. Několik úředníků a zmocněnců ministerstva vnitra vyhledávalo vhodné objekty. Z druhé strany volaly po urychleném přidělování levných pracovních sil závody, a jak potvrzovala zpráva z konce roku 1948, slibovaly, že pracovní tábory zřídí. Porada na ministerstvu průmyslu, která se už 7. října těmito požadavky závodů zabývala, určila pořadí důležitosti: doly, hutě a keramický průmysl (jeho zájem byl mimořádně veliký). Téhož dne vybralo ministerstvo vnitra pracovní tábor pro každý kraj v českých zemích, kromě krajů Pardubického, Jihlavského a Zlínského, na

Slovensku bylo už táborů pět. Ke konci roku 1948 tak mělo k dispozici 3490 míst v TNP v Čechách, 2400 na Moravě a 3660 na Slovensku. 10. prosince nastoupilo podle zákona č. 247 prvních 29 mužů do TNP Kladno-Dřín, kde pracovali ve Spojených ocelárnách.⁵⁵

V prosinci jmenovalo ministerstvo vnitra tříčlenné tzv. *příkazovací komise* pro přidělování osob do TNP a vypracovalo politické směrnice s praktickými pokyny pro jejich činnost.

Směrnice vymezovaly osoby, které měly být zařazeny do TNP, a členily je do několika skupin:

- osoby vyhýbající se práci (např. tuláci, opilci),
- osoby ohrožující hospodářský život, zvláště zásobování (např. nepoctiví obchodníci a národní správci),
- osoby odsouzené podle zákona na ochranu republiky a hospodářství, proti černému trhu a po odpykání řádného trestu,
- osoby odsouzené za správní přestupky,
- osoby ohrožující lidově demokratické zřízení včetně těch, které zesměšňují a kritizují režim, vychvalují kapitalistický řád, pomáhají šířit nepravdivé zprávy, osoby, které před válkou zastávaly vedoucí místa v hospodářském a politickém životě, nebo mají bezpracné důchody,
- osoby, které v bodech 1-5 umožňují činnost jiným.⁵⁶

V další části směrnice určovaly, jak výběr provádět: bezpečnostní orgány měly povinnost hlásit uvedené osoby bezpečnostním referentům národních výborů. Podobně se měly zapojit také společenské organizace a akční výbory Národní fronty. Přitom u vybíraných osob „skutečnosti všeobecně známé nebo známé úřadu nepotřebují důkazu“.

Do života společnosti vstupovala instituce, jejíž zrod byl motivován pouze mocensko politicky jako odpověď na první krizi komunistického režimu. Do právního řádu vstupoval nový druh perzekuce občanů - rozsudky bez soudů, trest bez trestného činu. Do života vstupovala trestní instituce, o jejímž účelu

neměli její iniciátoři zcela jasno, a o jejímž charakteru měli rozdílné představy.⁵⁷

2.2.2 Období činnosti příkazovacích komisí (konec roku 1948 - 31. červenec 1950)

2.2.2.1 Zřizování TNP a jejich správa

Během svého pětiletého trvání procházely TNP mnoha změnami. Střídala se ministerstva, která za ně odpovídala. V polovině roku 1950 přešly z ministerstva vnitra pod ministerstvo národní bezpečnosti a po dalším roce pod ministerstvo spravedlnosti. V roce 1952 se při sloučení vězeňství znovu vrátily pod ministerstvo národní bezpečnosti a poté vnitra. Také ústřední orgány pro řízení TNP se měnily nebo přejmenovávaly. V roce 1949 to byla na ministerstvu vnitra Správa TNP (006), která se dále členila na oddělení, na ministerstvu národní bezpečnosti od října 1950 vězeňský sektor B/6 a na ministerstvu spravedlnosti od června 1951 spadaly pod velitelství Sboru vězeňské stráže SVS-TNP. Na Slovensku byly v pověřenectvu vnitra pracovní tábory zařazeny do oddělení BK/8.⁵⁸

2.2.2.2 Vnitřní režim TNP

Poměry, životní a pracovní podmínky v TNP se různily, zejména zpočátku. Mnohé tábory nebyly pro ubytování většího počtu osob připraveny. Deset táborů bylo umístěno ve zděných budovách, ostatní v nevyhovujících dřevěných barácích, v nichž většinou byly za okupace pracovní nebo zajatecké tábory. Některé TNP neměly pitnou vodu, dokonce byly zcela bez vody, bez hygienických a sociálních zařízení, měly zanedbané a nevyhovující obývací místnosti, často prolezlé hmyzem apod. Ještě na jaře 1950 funkcionáři Správy TNP po prohlídce táborů v Příbrami konstatovali, „že někteří ze soudruhů, kteří prošli za okupace německými koncentračními tábory tvrdí, že takových špatných koncentračních táborů v Německu nebylo“.⁵⁹

Počáteční znatelné rozdíly ve vnitřních poměrech TNP se postupně odstraňovaly a jejich sjednocování ukončily táborové řády, vydané na jaře

1950. V polovině roku 1949 dostávala Správa TNP ještě stížnosti občanů i národních výborů jak na přílišnou svobodu a volnost v táborech, tak naopak na velmi kruté zacházení, včetně fyzického násilí. Nechyběly četné případy korupce, podplácení velitelů táborů, jejich obohacování na účet internovaných. Výstřelky „svobody“ se Správa TNP snažila brzy zlikvidovat a nastolit všude tvrdý režim. Měnila vedení táborů, za korupci udělovala disciplinární tresty a na častých poradách velitelů táborů prosazovala jednotný řád a pravidla pro poskytování tzv. výhod internovaným. Dobudovala také administrativně správní aparát TNP. Kromě velitele a jeho zástupce byl ve větších táborech osvětový referent a jeho pomocník, hospodář, účetní a zásobovací referent. V menších táborech byly některé funkce, zejména administrativně hospodářské, sloučeny. V roce 1950 velitelský a správní aparát TNP početně vzrůstal: v červnu měl 145 zaměstnanců, v září 149, v říjnu 211. Od listopadu mírně, ale trvale klesal.⁶⁰

Neurovnané poměry v táborech v prvním roce, nedostatečná ostraha, zejména na pracovištích, byly příznivé, dokonce nabízely možnosti útěku. V roce 1949 se podařilo utéct 902 lidem. Za deset měsíců příštího roku uteklo z TNP dalších 1104 osob. Jen z poloviny se je podařilo dopadnout, nebo se dobrovolně vrátili sami. V kmenovém stavu TNP k 1. lednu 1950 bylo evidováno stále 557 osob na útěku, v polovině příštího roku dokonce 827. Za deset měsíců roku 1950 bylo dopadeno nebo se dobrovolně vrátilo 820 osob z 1661 (stav k 1. 1. 1950 a počet útěků do 31. října 1950). Jména osob na útěku a jejich popis vysílal pod krycím označením TNP rozhlas, stanice Sboru národní bezpečnosti a národní výbory v místě jejich bydliště obdržely příkazy a výzvy k pátrání. Správa TNP na ministerstvu vnitra si však stěžovala na liknavé plnění příkazů příslušníky bezpečnosti a na naprostou nečinnost národních výborů. Dopadení byli vysíláni do táborů v Pardubicích a v Brně, později i ve Svatém Janu pod Skalou.⁶¹

Na podmínky vzpomíná např. jeden z vězňů, Josef Jonák. Toho předvolala 8. listopadu 1968 Komise ustavená podle RMV č. 19/1968 Ministerstva vnitra k zápisu o výpovědi o zkušenostech z tábora Bratrství. Jonák po pravdě řekl,

že v tomto koncentračním táboře na Jáchymovsku byl tvrdý režim. Vězni po směně museli chodit na brigády. Když se norma nesplnila, pracovalo se 16, někdy dokonce i 24 hodin. Samozřejmě o hladu, bez jakékoliv stravy. Pokud jde o výživu, byl zaveden lístkový systém, který se v praxi projevoval tím, že strava se dělila na tři kategorie. Nejslabší strava byla pro odsouzené, kteří nesplnili normu na 100%. To vedlo k úplnému vysílení vězňů, k častým nemocem a tuberkulóze.⁶²

2.2.2.3 Pracovní podmínky v táborech

Také pracovní podmínky osob v TNP procházely změnami. Všichni internovaní pracovali, muži většinou v dolech, hutích, stavebnictví, ženy v lehkém průmyslu a zemědělství; trvale nemocní a také důstojníci v TNP Mírov pracovali v táboře. Podle pokynů a směrnic o pracovněprávním postavení internovaných, které vydala Správa TNP 24. října 1949, vstupovali do pracovního poměru přiděleného závodu. Dostávali mzdu jako zaměstnanci, byli nemocensky a sociálně pojištěni. Avšak zaměstnavatel odváděl všechny výdělky, včetně příplatků za práci přes čas a zvláštních odměn, výhradně velitelství TNP, které rozhodovalo o skutečné výplatě internovaného. Srazilo daň ze mzdy, příspěvek na pojištění a náklady za ubytování, stravování, ošacení apod. Zbytek rozdělilo na kapesné, odstupňované výší výdělku nebo pracovní třídou, na úložné, které činilo 10 % příjmu, a na vyživovací příspěvek pro rodiny.⁶³

Systém komunistických koncentračních táborů a kriminálů měl zničit jakoukoliv schopnost politického vězně k odporu. Proto nadávky, svlékání do naha, bití, hladovění, označení číslem, řvaní bachařů a vyfasování hadrů, které představovaly trestanecký mundur. Režie byla v rukou primitivů, kterým byla dána plánovitě do rukou moc nad lidmi označenými jako třídní nepřítel. Tito primitivové dostali funkci a s ní povolení k mučení a ubíjení těch, kteří se nechtěli podrobit, nechtěli se vzdát. Bachaři se zuřivě vrhali na ty, kteří v sobě nemohli zapřít lidskou důstojnost, a alespoň pozdravem se solidarizovali na apelplacech s mučenými, zbitými do krve. Sadismus bachařů

a jejich přísluhovačů slavil svoje triumfy. Tito vydědenci společnosti slušných lidí, opovrhovaní politickými vězni, byli vykonavateli zvuče svých představených.

System koncentráků a kriminálů nevyráběl hrdiny, rozhodně to neměl v úmyslu, chtěl člověka zlomit, přizpůsobil ho k svým plánům a potřebám. Je nutno přiznat, i když se smutkem v srdci, že se mu to podařilo. Pokud dnes někdo dotčen řekne: „S tím bych nesouhlasil“, je na to odpověď. Až na výjimky všichni političtí vězni v koncentračních táborech dřeli, snažili se splnit nebo i překročit předepsanou normu. A to je přece to, co režim ve své beztrádní zběsilosti chtěl, o co usiloval. Vytvářel k tomu ovšem podmínky, a to špatnou stravou a zákazem styku s rodinou. Politický vězeň stál tak před rozhodnutím-zemřít hladem a vyčerpáním, anebo dřít, plnit normu a zajišťovat výstavbu režimu. Někteří náčelníci lágrů inspirovaní posláním trádní likvidace vymysleli dokonce ještě rafinovanější krutosti.⁶⁴

2.2.2.4. Podobnost s nacistickým systémem

A byl zde ještě jeden rys, vlastní jen komunistickému režimu. Lidem, kteří byli přikázáni v rámci „Totaleinsatzu“ na práci v Reichu, jak se tehdy všeobecně říkalo, zůstal domov, kam se mohli jednou vrátit. Komunisté však stěhovali trádní nepřátele -buržoazii- z jejich bytů, domovů a umíst'ovali je většinou daleko od jejich původního sídliště. Jejich byty byly zabaveny, zabrány, rozkradeny. Gottwaldova propaganda nenávisti vůči tzv. trádním nepřátelům vytvářela skupinu méněcenných, ožebračených, jejichž majetek byl pod ochranou státu a strany rozkrádán novou vládnoucí trádou. Od nacismu či fašismu se lišila jen barvou. Její barva byla rudá. Její vyhlazovací metody se nespolehaly na technický či chemický pokrok, na jedovaté plyny, ale na dlouhodobý účinek. Výsledek byl daleko hrůznější než likvidování nepřátel nacismu v Treblince, Birkenau, Osvětimi, Buchenwaldu, Dachau, Mauthausenu, Oranienburgu a dalších koncentračních táborech nacistického Německa. Jedni usilovali o čistou rasu a vyhlazovali všechny ostatní. Soudruzi budovali beztrádní společnost a vyhlazovali také všechny ostatní, včetně sebe samých.

Za vlády nacismu se lidé báli gestapa. Za vlády komunistů byla postrachem Státní bezpečnost. Mezi gestapem a Státní bezpečností byl jeden zásadní rozdíl: členové gestapa mluvili a řvali na vyslychané německy. Členové Státní bezpečnosti řvali a mluvili česky.

Za nacistů byl pro zatčené největším postrachem berlínský Volksgericht (lidový soud). Za vlády komunistů byl postrachem souzených lidový soud (Volksgericht). Tento lidový soud nesoudil, nýbrž jen vynášel, přesněji řečeno oznamoval odsouzeným rozsudky, na kterých se rozhodla strana a ministerstvo vnitra či obrany.

Metody byly, až na jednu závažnou okolnost, stejné. Nacisté vězně k útěkům neprovokovali. Příslušníci Státní bezpečnosti - ano. Používali k tomu školené provokatéry, aby pak vězně při pokusu o útěk, o kterém dobře věděli buď zastřelili, nebo z něj udělali odstrašující příklad pro ty, kteří by se chtěli o útěk pokusit. Šlo tedy o plánované násilí těch, kteří po komunistickém únorovém puči v roce 1948 ovládli všechny formy života v tehdejším Československu. Všechny příběhy se mohou zdát neskutečné, nepravdivé. Čtenář si může položit otázku, zda se takto mohli chovat lidé, Češi k Čechům, Slováci k Slovákům a k sobě navzájem. Tak tomu ale opravdu bylo. Mnohé dnes již zakryl čas. Mnozí pamětníci, kteří prošli tímto utrpením, nejsou již mezi námi. Propast mezi vyličením neuvěřitelných krutostí v komunistických koncentracích a tím, jak jsou popisovány v různých článcích či líčeních oněch nešťastníků, se neustále prohlubuje. Utrpení těchto lidí se stává pomalu a jistě legendou, zatímco pravda i lež se přikrývá zákony na ochranu osobnosti.⁶⁵

2.2.2.5. Shrnutí

V komunistickém režimu totalitní moci měly tábory nucené práce své místo, zejména v zakladatelském období režimu v letech 1948-1953, kdy se uzavíral přechod k diktatuře a výstavba jejího mechanismu. V systému masové perzekuce, která byla podmínkou utváření a existence komunistického režimu, představovaly článek, pro počáteční období všech diktatur dnešního

století nezbytný. V jejich víceúčelové funkci dominovala základní: internovat či věznit režimu nepohodlné nebo „politicky podezřelé“ osoby, které se nedopustily trestného činu. Těmito rozsudky bez soudu se tábory nucené práce podobaly pomocným technickým praporům a v tehdejší stupnici masové perzekuce je lze pokládat za přechod od masové či každodenní nezákonnosti ke stupni nejvyššímu a nejtvrdějšímu - k politickým procesům.⁶⁶

2.3 TNP a těžba uranové rudy

V Evropě se uranová ruda těžila jen ve třech šachtách – **Werner, Štola saských šlechticů** a **Svornost**. První dvě šachty byly z politických důvodů přejmenovány na **Rovnost** a **Bratrství**. Ministr vnitra **Václav Nosek** nařídil založit zvláštní správu **StB Jáchymov** do jejíhož čela byl jmenován **plk. František Janda**. Současně byl zřízen zvláštní útvar ostrahy pracovních táborů a jáchymovských dolů **Jeřáb**, který měl zamezit útekům politických vězňů za hranice. Velitelem útvaru byl roku 1949 zvolen **npor. Oldřich Hromádka**. Stávalo se, že některému z vězňů se podařilo uprchnout a následně tento vězeň vypovídal v Bruselu před mezinárodním tribunálem, kde byla zřízena Mezinárodní komise proti režimům koncentračních táborů (CICRC). Podle zpráv této mezinárodní komise byla v ČSSR v TNP 2 % osob produktivního věku, což bylo mnoho na tak malý stát.⁶⁷

V roce 1954 bylo 104 TNP ministrem vnitra **Rudolfem Barákem** přejmenováno na převýchovné tábory, kterými do roku 1960 podle údajů CICRC prošlo celkem 220 000 osob. Podle čs. údajů TNP prošlo 210 000 osob. Nikdy nebude možné se dozvědět přesný počet lidí, kteří prošli TNP.⁶⁸

V Jáchymově byli pod vedením **kpt. Oldřicha Hromádky** byli zastřeleni vězni usilující o svobodu – **Antonín Sluka**, zastřelen 1.10.1949, **Reinhold Haschke**, zastřelen 7. 1. 1950, **František Eliáš**, zastřelen 9. 5. 1950, **Daniel Štěpán**, zastřelen 5. 9. 1950, **Ilja Chubenov**, zastřelen 28. 9. 1950, **Rudolf Kindl**, zastřelen 28. 9. 1950.⁶⁹

2.4 Tábor „L“

Na úpatí Krušných hor, nedaleko horního Žďáru býval pověstný tábor "L", v hovorové řeči vězňů ELKO. Stál vedle závodu, kde se zpracovávala ruda z celého Československa. Prostoru vévodila věž, vysoká asi 20 m v jejích útrokách se skrýval kolečkový elevátor a promíchávací zařízení jímž ruda procházela před plněním do barelů. V nich pak byla dopravována do Sovětského svazu. Malý tábor L tvořily čtyři baráky. V jednom bylo umístěno velitelství, v jiném kuchyně a táborová marodka. Vězni, ne více než 300, obývali pouze dva baráky. Byli to lidé odsouzeni režimem ke ztrátě zdraví ozařováním a vdechováním křemičitého radioaktivního prachu. Člověk zde byl pouze číslem čekajícím na odepsání. Tábor i pracoviště byly přísně střeženy. Ochranná pásma skoro třicet metrů prakticky znemožňovala každý pokus o útěk.⁷⁰

Režim zde byl mimořádně tvrdý. Střídala se pověstná kápa Jeníček, Rozehnal, Šafařík. Ve dne v noci bezohledně svolávali vězně k nástupům na vymyšlené práce. Noční směna často vůbec nespala. Vězni protestovali, a tak byla dřevěná korekce neustále přeplněna. Ve spodní části tábora stála ještě latrína oživená desítkami krys. Tábor i závod byly směrem k obci Horní Žďár a k silnici do Vikmanova kryt dřevěnou ohradou. Tvořila se železnou branou stěnu již lidské oko neprohlédlo. Malé nástupiště mezi baráky patřilo k nejfrekventovanějším místům. Bývalo svědkem debat na vysoké úrovni - filosofických, náboženských i politicko hospodářských, právě tak jako typického přešlapování, jímž se vězni za dlouhých nástupů snažili zahánět chlad. Elko bylo táborem mimořádným. Velkou část vězňů tvořili katoličtí duchovní. Některá pracoviště jimi byla zcela obsazena. Od studentů bohosloví až po profesory teologie, od mladých kaplanů až po biskupy snášeli těžké útrapy jako ostatní. Byli zde také příslušníci inteligence profesori, vysocí státní úředníci důstojníci i mladá generace kdysi svobodného selského stavu. Prostě ti, kteří stáli v cestě totalitnímu systému a měli proto brzy zemřít na následky radioaktivního záření. Byli lacinou pracovní silou pro závod OTK oddělení technické kontroly.⁷¹

Všechna pracoviště na tomto závodě vykazovala silné radioaktivní záření. Několik civilních zaměstnanců požívalo největší výhody, které tehdy jáchymovským horníkům byly poskytovány. Stejně tak Rusové, kteří v civilní složce tvořili většinu. Kolem roku 1955 řídil OTK pětatřicetiletý Rus Konoplov. K vězňům se choval bezprostředně a umírněněji - nesrovnatelně lépe než dozorcí a kápa. Rok 1955 také rozhodl o existenci závodu a tudíž i tábora. Těžiště těžby uranové rudy se z Jáchymovska přenášelo jinam. Poslední odjížděli z tábora katoličtí duchovní. Elko již dávno není. Stojí jen věž smrtících paprsků a věž smrti. Její temná silueta symbolizuje dobu ve které byla postavena. Není již nástupiště, na kterém se procházeli ti, kteří tuto dobu dokázali přežít živení svou mravní silou, vírou v Boha a vzpomínkami dřímajícími v nedoručených dopisech. Bohatí myšlenkami i nadějí věřili, že den jejich vítězství přijde. Na věži smrti dnes visí skromná pamětní deska připomínající ty, kteří těmito místy prošli, ale dnešních dnů se již nedočkali. Každý rok se do Jáchymova sjíždí stovky politických vězňů z Čech a Moravy, ze Slovenska a zahraničí, kteří prošli peklem jáchymovských koncentráků a komunistických věznic, aby tichou vzpomínkou u symbolického hrobu na jáchymovském hřbitově uctili památku svých kamarádů. A je na co vzpomínat. Vždyť dosud je pojí pouto ukuté v nesmiřitelném zápase o čisté lidství.⁷²

2.5. Likvidace důkazů

Ústřední tábor byl v polovině prosince 1954 zrušen. Sem spadá také skartace osobních spisů odsouzených od doby vzniku vězeňského zařízení. Další skartace se prováděly podle směrnic ministerstva vnitra Sv. 05375/40-57. Tato skartace byla schválena vládním usnesením č. 817 ze dne 2. srpna 1957.

Jdeme však dále. Podle záznamů Krajské správy Ministerstva vnitra Karlovy Vary bylo od září v roce 1956 do července r. 1958 skartováno přes 7 329 osobních spisů odsouzených, kteří byli propuštěni do roku 1953.

Některé písemné materiály byly soustředěny v jednotlivých archívech. Avšak i ty byly mezi lety 1960 až 1965 skartovány. V archivním oddělení Krajské správy Ministerstva vnitra v Plzni bylo v tomto období zničeno téměř 14 000 osobních spisů odsouzených.

Přísně tajné písemnosti náčelníků vězeňského zařízení v Ostrově byly skartovány 19. října 1961. Byly to písemnosti z let 1952-1959.

Marně bychom hledali jména osobností politického a veřejného života z doby před únorovým komunistickým pučem. O těchto lidech víme, že byli věznění od roku 1949 ve Vězeňském ústavu Ostrov a měli být propuštěni v letech 1960 až 1965. V roce 1974 došlo k rozsáhlé skartaci mzdových, finančních a jiných dokladů vězeňského zařízení v Ostrově. Bylo zničeno sto dvacet velkých svazků tzv. výplatních listin vězňů z let 1954 až 1962. Byly také zničeny protokoly o pokusech útěků z let 1950 až 1962. Samozřejmě s tím zmizely stížnosti politických vězňů, dokumentace o pracovním zařazení a mnoho dalších dokladů z té doby.

Prostě komunistický režim, vláda a strana, spolu s ministerstvy vnitra a spravedlnosti či bezpečnosti, zahlazovaly stopy svých kriminálních činů. Ministerstvo vnitra vydalo dokonce 23. července 1955 tajný rozkaz č. 127, podle kterého musely být vyměněny a přepracovány u deseti tisíc politických vězňů obaly jejich osobních spisů. Tylo obaly obsahovaly ve zkrácené formě základní informace o vězni. Čas od času se v těchto osobních spisech vyskytovaly, kromě jiného, i kopie rozsudků, které odsouzení nikdy ani neviděli. Byly tam cenzurovány nebo zabaveny dopisy včetně fotografií, spolu s dotazy rodinných příslušníků vězněného, adresované Vězeňskému ústavu.

Důkazy? Neexistují. Neexistovaly. Vy jste si to všechno vymysleli. Máte nějaké záznamy? Žádný člověk vám neuvěří. Na místech, kde měly stát podle vás koncentráky a špačkárný, rostou stromy a kvete luční kvítí. Konečně každý se o tom může přesvědčit.

Pochopitelně. Záznamy o otrocké práci politických vězňů byly skartovány. Celá nákladní auta naložená všemi možnými záznamy byla ničena. Tato skartace probíhala za plného vědomí a dozoru sametové vlády, kterou netvořili odpůrci komunismu, nýbrž odpůrci sovětizace komunistických ideí, osvědčení disidenti. A ti ostatní, kteří tak jako tak nevěděli, co se vlastně děje, chodili nadšení chrastit klíči.⁷³

3 PROTIKOMUNISTICKÝ ODBOJ V JIŽNÍCH ČECHÁCH

V protikomunistickém odboji sehrála významnou roli lidová strana, která vznikla se souhlasem internovaného **Msgr. Jan Šrámka**, jako tzv. KHD, kterou vedl **ing. arch. Jaroslav Cuhra**. Cílem této politické strany bylo organizovat přechody do zahraničí a udržovat především se vedením zahraničního odboje.⁷⁴

Jihočeská skupina vydávala v Táboře ilegální časopis „**Národní osvobození**“, populární po celém Československu. Ústředními aktéry byli **Soukup**, poslanec a **prof. Marek**, člen ústředního výboru lidové strany. Již od počátku byla Šumava z velké části pod kontrolou odbojářů lidové strany, kterým se podařilo zorganizovat tisíce přechodů za hranice ČSSR. Mezi nejznámějšími převaděče patřili **Josef Harvalík** a **Josef Hasil**, kteří byli součástí organizace **Bohumila Šupa**, funkcionáře lidové strany odsouzeného později na doživotí.⁷⁵

3.1. Odbojová organizace Černý lev 777

Odbojovou organizaci **Černý lev 777** založili **Jiří Řezáč** a **Igor Sirotek** a později se k nim připojil i **Bohumil Šíma**. Skupinu původně složili stoupenci „**katolické mládeže**“ na venkově. Vůdčí osobností organizace byl jednoznačně **Jiří Řezáč**, který společně s **Igorem Sirotkem** byl už v roce 1948 u zakládání této agilní a úspěšné skupiny. **J. Řezáč** uplatnil svůj vůdcovský talent již po únoru 1948. Vychováván byl v křesťansky orientované v Obděnicích, kde se **J. Řezáč** stal kostelníkem v místním kostele. Nemohl se však smířit s politickým vývojem v Československu po únoru 1948.⁷⁶

První **Řezáčovy** a **Sirotkovy** akce měly místní charakter. Jednalo se například o přerušení elektrického vedení v Nechvalicích, kde mělo být založeno zemědělské družstvo. Akce se neminula účinkem, schůze se nekonala a družstvo tehdy založeno nebylo. V roce 1949 se členy skupiny stali **Bohumil Šíma**, **Josef Novák** a **Jiří Dolista**. V létě 1949 získala **Řezáčova** skupina, označovaná jako **Černý lev 777**, větší množství zbraní a výbušnin, aby mohla zrealizovat akci většího charakteru.⁷⁷

Dne 3. července 1949 zaútočil **I. Sirotek** na sekretariát KSČ v Sedlčanech, kam vhodil otevřeným oknem nálož. Od té doby patřila tato organizace mezi nejhledanější v zemi. Ohlas na činnost **Černého Iva 777** byl u veřejnosti obrovský. Zbrojmistrem **Českého Iva 777** se stal puškař **Ladislav Šimek** z Milevska, který zajistil k dalším útokům dostatečné množství kvalitní výzbroje. **Řezáčova skupina** pokračovala v odboji v dalších akcích, z nichž nejvýznamnější byla dne 14. května 1950 exploze časované bomby v budově sekretariátu v Milevsku, která sekretariát úplně zničila. Do té doby nebyla totiž žádná takováto akce vykonána.⁷⁸

Dlouhá doba činnosti **Černého Iva 777** a její úspěchy v odporu proti totalitnímu režimu ukazují, že se jednalo o odhodlanost a možnosti domácí rezistence. Většina odbojových skupin totiž byla do roka odhalena, ale **Řezáčův Černý lev 777** působil v odboji celých šest let, než jeho členy pozatýkala Státní bezpečnost. Důvodem úspěchu organizace **Černý lev 777** byl malý počet jeho členů, neboť vedle tří, později hlavních obžalovaných, **J. Řezáče, I. Sirotky a B. Šímy** byli odsouzeni jen další čtyři muži. Riziko prozrazení bylo tedy v jejich případě minimální. Konec **Řezáčovy** skupiny ukončil snahu spojit se s jinými odbojovými organizacemi v Československu a protikomunistickým odbojem v zahraničí. Členové **Černého Iva 777** byli na jaře 1954 zatčeni a tím skončil i otevřený ozbrojený odpor proti komunistickému režimu. Všichni tři zakladatelé organizace byli dne 10. února 1955 popraveni.⁷⁹

Podle měřítek dnešní doby by bylo možné působení skupiny označit za terorismus. Jednalo se však o odezvu na komunisty vyhlášený třídní boj a zavedený státní terorismus KSČ proti občanům nesouhlasícím s totalitním režimem nastoleným pučem v roce 1948. Odsuzování ozbrojeného odporu ve vlastním státě a všestranné podporování národně osvobozeneckých povstalců na celém světě, to byla pravá tvář komunistů.⁸⁰

3.2 Odpor proti totalitnímu režimu

Tlak na demokraticky smýšlející lid byl ze strany komunistického vedení se stále stupňoval a vedl k vytváření protikomunistických odbojů. Významnou roli zde sehrál **odboj vojáků**. Politické procesy vedené s generály a důstojníky čs. armády, účastníky domácího a zahraničního odboje byly především byly mnohdy projevem neúcty za jejich hrdinství a nasazení vlastních životů během druhé světové války. Odboj vojáků ale představoval reálnou hrozbu nastupujícímu totalitnímu režimu.

Další vytvářející se odbojovou frontou byl tzv. **fronta kulturní**, pro kterou totalitní režim představoval konce svobodného projevu a volnosti tvorby. Část inteligence z tohoto důvodu reagovala na vzniklou situaci odchodem do emigrace. Zbývající část stála před rozhodnutím, zda aktivně podpořit stávající režim, nebo dát přednost svému přesvědčení a poté čelit krutému pronásledování.

Komunistický režim zasáhl i do **osudů rolníků, živnostníků** a tzv. **buržoazie**. Během násilné kolektivizace byly zbaveny a vystěhovány majetku celé rodiny tzv. **kulaků**, tisíce rolníků bylo posláno do TNP, vězněno a řada z nich byla popravena. Podobné osudy sdílela početná **skupina živnostníků a malovýrobců**. Násilné odtržení od půdy a řemesla tvrdě zasáhlo do jejich životů a vyvolalo silné projevy nespokojenosti a odporu. Oběti těchto represí představovaly nejpočetnější skupinu obyvatelstva.

Statečnost bojovat proti totalitnímu režimu měly také **generace studentů a dělníků**. Tisíce studentů se odvahou a nadšením postavily na obranu svobody a demokracie. Rovněž pro ně platilo heslo „**kdo není s námi, je proti nám**“. I pro tyto „nepřátele režimu“ byly přichystány věznice, tábory a popraviště.

Komunistickému vedení odporovala silně i církev. Přestože **Všeobecná deklarace lidských práv a svobod** a naše **ústava** zaručovaly náboženskou

svobodu, byl ve skutečnosti veden nepřátelský boj proti církvím. Pronásledování byli především katoličtí kněží a laici, kteří s nimi sympatizovali. Ze strany KSČ došlo k postihům církevní hierarchie, k likvidaci řádů a k omezování všech náboženských úkonů. Ani desítky církevních procesů a dlouhodobé internace nezastrašili tisíce kněží, řeholníků a laiků v odporu proti totalitnímu režimu. Ve věznicích se poté stali velkou duchovní posilou pro ostatní vězně.

4 POSTAVENÍ CÍRKVE A NÁBOŽENSKÝCH ORGANIZACÍ

4.1 Katolická církev po roce 1948

Přestože komunističtí představitelé usilovali o začlenění církve do Národní fronty, tento akt se jim nepodařil. Vedení KSČ usilovalo o kolektivizaci zemědělství a hlásalo proticírkevní politiku. Václav Vaško ve své knize „Neumlčená“, s podtitulem „*Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*“, se o tehdejší situaci zmiňuje: „*Dva dny po únorovém puči zakázali komunisté vydávání většiny českých a slovenských katolických periodik. Do církevních záležitostí začali svévolně zasahovat, aniž vyčkali příkazů shora, místní funkcionáři. Téměř ze všech okresů přicházely zvěsti o šikanování a perzekuci kněží a církevních institucí*“.⁸¹

Po komunistickém puči v roce 1948 se ministrem spravedlnosti stává JUDr. Alexej Čepička, jenž požaduje na pražském arcibiskupovi Josefu Beranovi, aby katolická církev veřejně přijala komunistický režim. Arcibiskup Beran na ministrův požadavek reaguje slovy: „*Katolická církev bude vždy nadstraničná a nepolitická!*“⁸²

Komunisté chtěli vlastnit výnosné církevní statky a půdu samostatně hospodařících rolníků. V rámci hesla „půda patří tomu, kdo na ní pracuje“, bylo po únoru 1948 církvi zabaveno 108 zemědělských statků a velkostatků o průměrné výměře 2468 hektarů. Majetek olomouckého arcibiskupství se rozkládal na 34 000 hektarech a majetek Strahovského kláštera premonstrátů měl rozlohu 15 000 hektarů.⁸³

Církev se samozřejmě postavila do odporu proti násilnému zabavování církevního majetku a odpor se bohužel neobešel bez obětí. První obětí z katolické církve se stal slovenský katolický farář Jozef Rygel, který byl při pokusu o přechod státních hranic dne 11. dubna 1948 zastřelen. V průběhu roku následujícího začala rozsáhlá komunistická kampaň proti katolické církvi s cílem zdiskreditovat nejen postavení církevních představitelů, ale i celé církve. V deníku Rudé právo byly zveřejňovány informace typu: „*Dokud jim*

nesáhly na církevní statky, tak šli s lidem, a teď, když jim sáhli na církevní statky, tak jdou proti lidu!"⁸⁴

Předseda vlády a pozdější prezident **Klement Gottwald** si chtěl podřídit katolickou církev jako se to podařilo Stalinovi v SSSR, který pravoslavnou církev využil k dosažení vnitřní politiky. V Československu byla založena tzv. **Katolická akce**, do které se zapojilo několik desítek osob z řad řadových kněží a pár tisíc občanů. Zmíněná akce se však nezdařila. Občané ČSSR žili ve strachu a pod nátlakem, mnozí byli nuceni přestat vykonávat svá povolání a některým z nich bylo zakázáno studovat. Přestože ale lidé nepřestávali pravidelně chodit na bohoslužby a ve skrytu duše v nich postupně rostla nenávist k totalitnímu režimu.⁸⁵

Stalo se, že se někteří kněží přiklonili k názoru „vycházet“ s komunisty za každou cenu a silná proticírkevní politika včele s ministrem spravedlnosti **Alexandrem Čepičkou** způsobila, že mnozí ateisti a lidé bez náboženského vyznání se přiklonili k náboženství a navštěvovali náboženské úkony, které se konaly stále častěji a častěji neveřejně a na mnoha místech i tajně.⁸⁶

Na zasedání **Moskevského informačního byra** v červnu 1948 se v SSSR zabývali i církevněpolitickým vývojem v Československu, o kterém bližší informace podal generální tajemník KSČ **Rudolf Slánský** a uvedl, že českoslovenští komunisté hodlají odtrhnout katolickou církev od Vatikánu. **Imforbyro** komunistických stran navázalo na rozpadlou Komunistickou internacionálu z roku 1928, ve které bylo stanoveno: „*Zvláštní postavení mezi úkoly kulturní revoluce, zachvacující široké masy, má boj proti...opiu lidu – proti náboženství. Tento boj je nutno vést houževnatě a soustavně. Proletářská moc musí zrušit jakoukoli státní podporu církve, která je agenturou kdysi vládnoucích tříd, zamezit jakémukoli vměšování se církve do státem organizované výchovy a vzdělávání; ale zároveň všemi ji přípustnými prostředky provádí protináboženskou propagandu, odstraňuje výsadní postavení dřívějšího státního náboženství a celou výchovnou*

*a vzdělávací práci organizuje na základě vědeckého – materialistického světového názoru.*⁸⁷

Komunistické vedení správně předpokládalo, že má v katolické církvi vážného nepřítele, kterého nebude možné odstranit mocensky. Hledala se tedy vhodná strategie, jak získat vliv nad katolickou církví. Komunisté začali usilovat o vyvolání konfliktu mezi českými a slovenskými biskupy a Vatikánem. Na zasedání KSČ v březnu roku 1949 vznikl tzv. **Karlovarský program**, jehož cílem bylo zamezit katolické církvi v ČSSR jakýkoliv kontakt s Vatikánem, dalším cílem bylo záměrně vyvolat konflikty mezi biskupy a jednotlivými řadovými kněžími a poslední strategií bylo vyvolat spory mezi kněžími a věřícími. K dosažení těchto cílů se vedení KSČ snažilo získat podporu kněžích slabšího charakteru, jenž byli za tuto činnost zvýhodňováni a podporováni. Účelem bylo s jejich pomocí zpřetrhat kontakty s Římem následně vyhlásit tzv. „**národní církev**“, kterou by KSČ nakonec postupně zlikvidovala stejně jako řehole a řády.⁸⁸

Předseda vlády **Klement Gottwald** na zasedání KSČ v Karlových Varech k otázce církve vyjádřil takto: *„Musíme v církvi vidět nepřítele. Nesmíme v tomto případě ztrácet nervy... s tím je třeba počítat a boj svedeme... nechceme vést formální boj za zlom, ne takový „Únor“ církve, to ještě nechceme, ale musíme vytvořit pro to předpoklad a ten boj, který vede církev proti nám... že zvedneme a že budeme vést ránu tak, že taktiku nebudou určovat oni, ale my...boj, tj. otázka správná, ale není dosud jasno, z jaké platformy vyjít. Jestli stačí cyrilometodějská tradice, obřady, v české a slovenské řeči... jestli to stačí k vyvolání obrodného katolického hnutí. Ale na každý pád to za pokus stojí rozhodně. Jedním z prvních kroků by mělo být, abychom dostali nad nimi legální kontrolu státním aparátem. Třeba říci, že musíme mít pádnou, ale elastickou ruku, a být si vědomi toho, že se do křížku s nimi dostaneme, a že oni nakonec musí pryč od Říma a všechno, co s tím souvisí. Vytvořit takový stav, abychom nakonec mohli říct, „národní církev“.*⁸⁹

Tlak na církve v ČSSR byl neustále zvyšován. Biskupové na poradě dne 7. června 1949 informovali kněze, že katolická Charita má v Čechách a na Moravě zakázáno pořádat sbírky a že národním správcem Charity je **dr. Fiala**. Souběžně s tímto nařízením byl v Brně zakázán **Svaz katolických žen a dívek** a nemohl být vydáván časopis **Křesťanská žena**. V červnu 1949 došlo k vyvrcholení napjatých vztahů. V arcibiskupském paláci se v den svátku sv. Víta konala další tajná schůze československého episkopátu, o které se ale dozvěděli příslušníci **Státní bezpečnosti**. Zatčen by kancléř konzistoře **Dörner**, **arcibiskup Beran** měl konflikt s příslušníky StB, neboť jejich chování a způsoby přirovnal k manýrům gestapa. Ten den byl dále v Olomouci zatčen vedoucí arcidiecézního pastoračního referátu páter **Bruno Sklenovský** a arcibiskupský sekretář **ThDr. Josef Mošek**. Zeť **Klementa Gottwalda**, pocházející z katolické Kroměříže, **A. Čepička**, cíl komunistů vyjádřil slovy: „*Chceme katolickou církev uchovat v její síle tak, abychom její síly užili k budování socialismu. Víte, co to znamená dále!*“.⁹⁰

O několik dnů později v předvečer svátku Božího těla, měl **arcibiskup Beran** projev, v jehož v úvodu přečetl **strahovský opat Bohuslav Jarolímek** zakázaný pastýřský list, kvůli němuž byl následující rok odsouzen na dvacet let odnětí svobody a nedlouho na to 31. ledna 1951 zemřel v pankrácké vězeňské nemocnici na rakovinu. **Beranův projev** měl však velký ohlas nejen u věřících, ale i u nevěřících, provolávajících před chrámem: „*At' žije arcibiskup*“ a „*Zůstaneme mu věrni*“.⁹¹

Státní bezpečnost nakonec na svátek Božího těla uzavřela Hradčanské náměstí a ke sv. Vítu pouštěli jen kněze, řeholnice a řeholníky. Bohoslužby byly neustále rušeny a arcibiskup musel několikrát zasáhnout. Tradiční průvod na sv. Božího těla se konal naposledy. **Arcibiskup Beran** byl příslušníky StB zatčen z důvodu údajné ochrany před „hněvem lidu“ a byl po dalších čtrnáct let internován.⁹²

4.2. Likvidace církevních řádů a klášterů

Souběžně se „zázrakem v Čihošti“ (viz. str. 60) se **církevní komise ÚV KSČ** zaměřila na činnost církevních mužských řádů a kongregací, jejichž představitelé byli krátce na to zatčeni. Mužské řády a kongregace po právní stránce existovaly, ale kláštery i řeholní domy byly obsazeny a církevní majetek byl zabaven a převeden do církevní matice, která jej bezúplatně či za malou finanční částku převedla třetím osobám. V období 13. dubna až 4. května 1950 StB vzala do tzv. **centralizačních a internačních klášterů** 2 376 členů jednotlivých řádů. Někteří příslušníci řádů byli převezeni do pracovních táborů. Tyto akce byly zaměřeny proti církevním hodnostářům. Pod psychickým i fyzickým nátlakem se ale nepodařilo získat u většiny duchovních přiznání a ke všemu situaci značně zkomplikovaly problémy politického rázu.

Na církevní komisi ÚV KSČ dne 27. února 1950, které se zúčastnil **ministr Čepička, Kopecký, Široký, Clementis, Fierlinger, Nosek a Hendrych**, bylo při hodnocení výsledků vyslychání duchovních řečeno, že vzhledem k politickým podmínkám a silnému nesouhlasu věřících bude nutno procesy s biskupy odložit na pozdější dobu, avšak procesy s představiteli mužských řádů mají být co nejvíce dokončeny.⁹³

Církevní komise ÚV KSČ StB doporučila vyslechnout pod fyzickým a psychickým nátlakem představitele deseti řádů. Cílem bylo je přinutit k přiznání z nenávisti proti komunistickému režimu, špionáže pro Svátý stolec, z přípravy protistátního spiknutí a ze spolupráce s gestapem. Krátce na to v období 31. března – 4. dubna 1950 před státním osudem stanuli **A. Machalka, V. Tajovský, F. Šilhan, S. Brait, H. Mastiliák, A. Kajpro, F. Mikulášek, J. Belšík, J. Urban a S. Barták.**⁹⁴

Komunistické vedení hodlalo zkompromitovat celou církev a zakročit rovněž proti klášterům. Tato činnosti je označována jako tzv. **Akce „K“**, která začala necelých deset dnů od vynesení rozsudku nad obžalovanými.

Komunističtí funkcionáři nepředpokládali, že se věřící postaví na odpor, a to zejména v Trnávce u Bratislavy, Pezinku, Hlohovci, Nitře, Bardějově. V obcích Pruská a Podolinec napadli věřící hlídku bezpečnosti a při této akci byly zraněny dvě osoby.⁹⁵

Součástí proticírkevní politiky bylo likvidování ženských církevních řádů, které ale probíhalo mírnější formou než jako akce „K“. Na přípravě se podílel ministr zdravotnictví **Josef Plojhar**, kněz exkomunikovaný římskokatolickou církví. Vzhledem k politickým událostem v období 1953-1956 byla likvidace ženských klášterů oddálena a v závěru nebyla realizována v plánovaném rozsahu. Vedení KSČ počítalo s postupnou likvidací ženských církevních řádů, protože jeptišky pracovaly v nemocnicích a zdravotnických zařízeních a bylo by obtížné je rychle nahradit. Nakonec likvidace ženských církevních řádů proběhla ve dvou etapách. V první etapě bylo přemístěno více než 10 000 řádových sester a v druhé etapě bylo přemístěno 4 073 řádových sester do třiceti tří středisek. Řádové sestry byly nasazeny do práce v průmyslu. S přesuny souběžně probíhalo v nemocnicích a zdravotnických zařízeních zaučení nových zdravotních sester, které se dokončilo roku 1953.⁹⁶

(viz příloha II.)

4.2.1 Likvidace klášterů

Konečná reorganizace mužských řádů v Českých zemích byla naplánována následovně:

Saleziáni: dosud 12 domů (největší Praha-Kobylisy, Fryšák, Orechov, Osek, Přestavlky, Ústí-Trmice), 251 řeholníků, centralizační klášter Osek, okres Duchcov, kraj Ústí n.L.

Redemptoristé: dosud 17 domů (největší Praha III, Obořiště, Červenka, Králíky, České Budějovice, Planá), 243 řeholníků, centralizační klášter Králíky, okres Žamberk; kraj Hradec Králové.

Jezuité: dosud 8 domů (největší Praha II, Bohosudov, Děčín, Velehrad, Hostýn), centralizační klášter Bohosudov, okres Teplice, kraj Ústí) 217 řeholníků.

Františkáni: dosud 22 domů (největší Praha II, Hájek, Hejnice, Kadaň, Jindř. Hradec, Kroměříž), 135 řeholníků, centralizační klášter Hejnice, okres Frýdlant, kraj Liberec.

Dominikáni: dosud 8 domů (největší Praha I, Plzeň, Olomouc, Znojmo), 97 řeholníků, centralizační klášter Jablonné v Podještědí, okres Liberec.

Kapucíni: 20 domů (největší Praha IV, Praha II, Olomouc, Třebíč, Zákupy), 142 řeholníků, centralizační klášter Fulnek, okres Vítkov, kraj Ostrava.

Premonstráti: 4 domy (Praha IV, Teplá, Želiv, Nová Říše). Mimo Trochtovu diecézi, ve které má být již několik centralizačních klášterů, neměli však kapucíni jiný vhodný klášter, 69 řeholníků.

Mil. bratři: 7 domů (Praha, Brno), 64 řeholníků.

Euchar. bratři: 4 domy (Brno, České Budějovice), 55 řeholníků.

Benediktini: 4 domy (Praha 11, Břevnov, Broumov, Rajhrad), 51 řeholníků.

Minoritě: 7 domů (Brno, Praha I, Opava, Krnov), 40 řeholníků.

Augustiniáni: 8 domů (Praha III, Brno, Dolní Ročov, Bělá), 32 řeholníků.

Těšitelé: 6 domů (Brno, Klokoty, Třeboratice), 30 řeholníků.

Salvoriáni: 4 domy (Brno, Valašské Meziříčí, Krnov), 26 řeholníků.

Křížovníci: 1 dům (Praha), 26 řeholníků.

Škol. bratři: 3 domy (Praha XIX, Sv. Jan pod Skalou), 17 řeholníků.

Piaristé: 5 domů (Litomyšl, Praha II), 15 řeholníků.

Euchar. kněží: 1 dům (Brno), 10 řeholníků,

Augustiniáni bosí: 1 dům (Lnáře), 9 řeholníků.

Kalasantini: 2 domy (Kročehlavky), 9 řeholníků.

Karmelitáni ob.: 1 dům (Kostelní Vydří), 3 řeholníci.

Servité: 1 dům (Nové Hrady), 2 řeholníci.

Něm. rytíři: 1 dům (Opava), 2 řeholníci.

Maltezáci: 1 dům (Praha II), 2 řeholníci.

Cisterciáci: 2 domy (Osek, Vyšší Brod), 6 řeholníků.

Obláti: 1 dům (Kyjov), 2 řeholníci.

Pro všechny centralizační klášter benediktinů v Broumově, kraj Hradec Králové.

Ve všech etapách akce bylo v celostátním měřítku soustředěno 28 řeholí s 219 řeholními domy a 2376 řeholníky. Z tohoto počtu bylo 2201 řeholníků převezeno do soustřed'ovacích klášterů a 175 řeholníků do internačních. Z toho připadá na české země 144 řeholních domů s 1164 soustředěnými a 76 internovanými řeholníky, na Slovensku 75 řeholních domů s 1057 soustředěnými a 99 internovanými řeholníky.

Centralizační kláštery byly v českých zemích zřízeny a vybaveny v Oseku, Bohosudově, Hejnici, Broumově a Králíkách, na Slovensku ve Sv. Benediktu a v Podolúci. Kromě toho byly zřízeny zvláštní internační kláštery pro reakční představené v Želivi a v Basci. Později byl zřízen na Slovensku zvláštní klášter pro mladistvé řeholníky v Kostelně, kam byli soustředěni mladiství řeholníci ze všech centralizačních klášterů. Během června byl zřízen a uveden do provozu další klášter v České Kamenici, kam bylo soustředěno 28 nejspolehlivějších řeholníků ze soustřed'ovacích klášterů v českých zemích a kde byla prováděna jejich politická výchova. Dále byl zřízen zvláštní klášter v Hájků u Unhoště, kam byli soustřed'ováni mladiství řeholníci z centralizačních klášterů v českých zemích.⁹⁷

4.3 Organizace centralizačních klášterů

Do všech těchto klášterů byly dosazeny správní orgány a všechny objekty byly okamžitě vybaveny potřebným ubytovacím a jiným zařízením, aby bylo zajištěno ubytování a stravování všech řeholníků. Vzhledem k tomu, že šlo z velké části o staré objekty, byly prováděny rozsáhlé adaptační úpravy koupelen, sprch, hygienických zařízení, kuchyní a podle potřeby ubikací. V centralizačních kláštorech byly zřízeny závodní kuchyně, prostorné jídelny, čítárny, klubovny, společenské místnosti a podobně. Téměř ve všech kláštorech byla zařízena výroba, kterou se řeholníci zaměstnávali, a to buď průmyslová (často různé práce pro místní továrny atd.), nebo zemědělská (zvláště zelinářská). V kláštorech byl stále prováděn kádrový průzkum a politická výchova řeholníků. Ať už se někteří řeholníci projevovali buď

reakčně, nebo pozitivně, byli přemístováni, a to z reakčních do internačních klášterů, nejpokrokovější do České Skalice.

4.4 Inventury ve vyklizených kláštorech

Vyhláškou Státního úřadu pro věci církevní byl zřízen Náboženský fond, který spravoval veškerý uvolněný klášterní majetek a staral se po hospodářské stránce o soustředovací kláštery. Ve vyklizených kláštorech byli Státním úřadem pro věci církevní ustanoveni zmocněnci, kteří provedli podrobné soupisy vnitřního zařízení za pomoci lidové správy. Provedené soupisy byly překontrolovány kontrolními komisemi, zřízenými krajskými národními výbory a zčásti kontrolními orgány Státního úřadu pro věci církevní. K zajištění církevních památek byla ustavena zvláštní odborná komise, jejíž práce byla skončena 15.7. 1950.⁹⁸

4.5 Porušování svobody náboženství

Ústava z května roku 1948 obsahovala **právo náboženského vyznání**, které ale bylo během komunistického režimu porušováno stále častěji. Mezi nejzávažnější projevy perzekuce patřilo porušování **svobody náboženství**. Spočívalo v omezování činnosti církví, některé církevní obřady byly zakázané, byl omezen tisk a šíření náboženské literatury. Perzekuce a nezákonnost se staly součástí proticírkevní politiky.

KSČ hodlalo omezit výuku náboženství ve školách. Rodiče dětí byli vystavováni nátlaku, aby děti neposílali na hodiny náboženství. Tlak byl činěn samozřejmě i na učitele, aby vystoupili z církve. Děti věřících rodičů měly problémy dostat se do škol a pedagogické fakulty měly zakázáno přijímat věřící studenty. V Litoměřicích byl založen tzv. **centrální seminář pro výchovu katolických kněží**, který byl pod vedením kontrolou komunistického vedení. Církevní řády a kongregace nesměly přijímat novice. Aby byl v ČSSR rozvíjen církevní život, umožňoval Vatikán biskupům udělat výjimky v platných církevních nařízeních a propůjčoval jim zvláštní pravomoci.⁹⁹

Perzekuce postihla z počátku duchovní a věřící občany, kteří se postavili na odpor a posléze byli obžalováni církevní hodnostáři. Arcibiskupové **Josef Beran** a **Karel Matocha** byli internováni společně s většinou biskupů. Zastánci proticírkevní politiky StB pokračovali v perzekuci ruku v ruce s ostatními státními a politickými institucemi.¹⁰⁰

4.5.1 Církevní procesy

Na podzim roku 1949 Státní bezpečnost založila jako svoji pomocnou složku při vyšetřování, tzv. **zvláštní útvar pro církevní záležitosti**, jehož úkolem bylo zatknout a poté vzít do vazby duchovní, kteří byli u věřících v oblibě. Krátce na to tzv. **církevní šestka** odsouhlasila pod vedením plk. **Osvalda Závodského**, aby řeholníci byli posláni do koncentračních klášterů. Při vyšetřování deseti vysokých církevních činitelů bylo používáno psychické i fyzické násilí. Všichni odsouzení byli zatknuti v místě svého působiště a **jezuita František Šilhán** byl zadržen SNB při pokusu odejít do exilu.

Již na podzim roku 1948 se v Brně konal soud s akademickými pracovníky brněnských vysokých škol, kteří byli většinou katolíky a členy spolku brněnských katolických akademií. K odsouzení došlo 17. listopadu, v den, kdy před deseti lety zavřeli všechny vysoké školy. Vedoucím tzv. **protistátní skupiny** byl básník **Zdeněk Rotrekl**, jenž byl odsouzen k trestu smrti, který mu byl později změněn na doživotí.¹⁰¹

Po celý rok 1949 StB zatýkala další duchovní a laiky. Za čtení zakázaného pastýřského listu a exkomunikačních dekretů byli na dva roky odsouzeni františkáni **P. Jindřich Řehta** a na sedm let rovněž františkán **P. Alois Moc**. Za přijímání nových členů byl odsouzen na dva roky **P. Bohumil Šebastián Kunčar** a na dva roky **P. Karel Jelšík** a **frater Václav Hlaváč**, neboť poskytli přístřeší dvěma hochům, které StB označilo za protistátní živly. V cele na následky týrání zemřel profesor bohosloveckého učiliště **dr. Josef Koutný**.¹⁰²

Koncem srpna roku 1950 se pražskému arcibiskupovi Josefu Beranovi podařilo poslat do Říma dopis pro Pia XII., ve kterém arcibiskup uvedl „...co mě nejvíce bolí, nejsou moje osobní těžkosti, ale spíše lži, pomluvy a nespravedlnosti, jimiž urážejí Vaši svátost. Můj národ, soužený tolikerým a tak těžkým utrpením, povstane znovu, pevně v to doufám, a bude ještě silnější v katolické víře a ve svém náboženském životě. Velkou útěchu mi působí vědomí, že naprostá většina kněží i věřících zůstává věrna Svatému stolci“.¹⁰³

Vzhledem k politickým okolnostem byla KSČ nucena změnit svoji strategii. Dne 15. října 1949 **Klement Gottwald** udělil nečekaně milost sto dvaceti sedmi katolickým kněžím a dne 12. listopadu téhož roku udělil prezident milost sto padesáti třem civilním občanům, kteří byli odsouzeni v souvislosti s akcemi proti katolické církvi. Amnestie byla dále udělena třinácti kněžím a sto dvaceti občanům na Slovensku, kteří byli stíháni proti lidovědemokratickému zřízení v souvislosti s katolickou církví. Mírová situace mezi totalitním vedením a katolickou církví však netrvala dlouho.¹⁰⁴

Na svátek Božího těla dne 19. června 1949 správce poutního místa na Velehradě **páter Rudolf Vašíček** přečetl přes zákaz pastýřský list československých biskupů, za což byl stíhán okresní prokuraturou. V závěru jej zatkla StB a **páter Vašíček** byl odsouzen Státním soudem ke čtyřem a půl letům odnětí svobody. Podruhé byl v březnu 1952 odsouzen ke ztrátě svobody na dvaadvacet let.¹⁰⁵

Za čtení zakázaného pastýřského listu **arcibiskupa Berana** byl na osmnáct měsíců odsouzen františkán **Vojtěch Zlámel**. K odsouzeným přibyli v roce 1950 **kaplani František Lepp** ze Slovenské Lupče a **Štefan Baláž** ze Spišské Belé. Farář **Jaromír Pořízek** byl Státním soudem odsouzen k patnácti letům vězení, neboť údajně pomáhal **Jaroslavu Vejtěškovi**, který byl obviněn z vraždy příslušníka StB, a několika dalším občanům v protistátní a teroristické činnosti. Proces proti **Vejtěškovi** byl součástí proticírkevní

politiky ÚV KSČ v roce 1950. **J. Vejtěška** byl odsouzen k trestu smrti oběšením, dne 10. 6. 1950 byl vykonán rozsudek.¹⁰⁶

Katolická církev měla postavení v Československu stále těžší. Z tohoto důvodu byla vytvořena nová tajná hierarchie ve všech diecézích a tajně byli vysvěceni na biskupy mladí kněží. Prvním z nich byl **ThDr. Kajetán Matoušek**, biskup pražské diecéze, druhým **ThDr. František Tomášek**, třetím byl **ThDr. Štefan Barnáš**, čtvrtým byl farář **Ladislav Hlad. Karel Otčenášek** byl tajně vysvěcen dne 30. dubna 1950 jako nástupce královéhradského biskupa Píchy. **Matocha**, olomoucký arcibiskup, vysvětil na kněze studenta olomoucké univerzity bohoslovecké fakulty.¹⁰⁷

4.5.1.1 Zázrak v Čihošti

Během kázání v Čihošti dne 11. prosince 1949 se stalo, že se malý křížek několikrát hýbal ze strany na stranu, což u přítomných vzbudilo úžas. Při výslechu o rok později StB nutila kněze **Josefa Toufara**, aby se přiznal, že je zodpovědný za „zázrak“, čímž ale kněz odmítal souhlasit. Komunistické vedení usilovalo, aby se **Toufar** přiznal, že jednal na základě instrukcí z Říma a po návštěvě vatikánského diplomata **de Livy**, který byl v té době velvyslancem v ČSSR. V tomto případě se vyloženě jednalo o jeden z účelových procesů, jenž měl ukázat na nepřijatelné metody církve a měl sloužit k diskreditaci církve jako celku.¹⁰⁸

O **Toufarovo** doznání usiloval **Osvald Závodský**, velitel StB a společně s ministrem **Čepičkou**, kteří chtěli podat co nejpřesnější informace **Klementu Gottwaldovi**, a ten chtěl o „zázraku v Čihošti“ mluvit na schůzi ÚV KSČ. Kněz **Toufar** se po krutých výsleších částečně doznal, což ale následně odvolal. Na následky krutých výslechů **Josef Toufar** dne 25. února 1950 umírá. KSČ využila „zázrak v Čihošti“ ke své proticírkevní propagandě: *„Má být pranýřován iniciátor – Vatikán a biskupové, přičemž vlastní útok má být zaměřen na vedoucího pražské nunciatury de Livu.*

*Vyvrcholením této kampaně bude prohlášení de Livy za nevíтанou osobu tak, aby musel opustit území republiky“.*¹⁰⁹

4.5.2 Procesy proti biskupům

Perzekuce byla zaměřena dále proti biskupům. V červnu a červenci 1950 církevní komise ÚV KSČ rozhodla o uvěznění řeckokatolického biskupa **Pavola Gojdiče**, **Stanislava Zely** a **Michala Buzalky** na pokyn předsedy Státního úřadu pro církevní věci **Zdeňka Fierligera**, který se domníval, že je nutno odstranit biskupy z jejich úřadů. Biskupové byli internováni a začaly být připravovány nové procesy s duchovními.¹¹⁰

4.5.3 Procesy proti vatikánským agentům v Československu

V rámci tzv. **koordináční komise** se sešli zástupci StB, justice a církevního úřadu ÚV KSČ a dohodli se uskutečnit tři procesy s celkem třiceti osmi obžalovanými. V prvním procesu mělo být souzeno čtrnáct duchovních obviněných z finančních machinací, ve druhém procesu mělo být odsouzeno jedenadvacet vyšších církevních hodnostářů z okolí biskupů a třetí proces se měl konat se třemi slovenskými biskupy.¹¹¹

Vedení KSČ ale dne 12. září 1950 návrh změnilo pouze na dva procesy. Jeden z těchto procesů měl proběhnout na Slovensku měli v něm být souzeni pouze biskupové. Druhý proces se měl konat v Čechách a měli v něm být odsouzeni „pomocníci“ biskupů. KSČ se domnívala, že zákrok proti všem biskupům by mohl ohrozit jejich snahu získat nižší duchovenstvo proti Vatikánu.¹¹²

Oba zmíněné procesy byly dokonale připravovány. Scházely se nejrůznější komise a subkomise, konala se řada porad zástupců StB, justice a jednotlivých ministerstev. Cílem bylo zamezit, aby obžalovaní neměnili v průběhu soudního přelíčení vynucená přiznání, jak tomu bylo v případě procesu s duchovními představiteli církevních řádů. Dalším důvodem byla snaha uspořádat co možná největší církevní proces s důrazem na získání ohlasu

i za hranicemi. „*Proces měl být zaměřen proti Vatikánu jako agentu imperialismu a ochránci kapitalismu a proti biskupům jako nepřátelům republiky, lidu a Sovětského svazu*“. ¹¹³

Dne 18. října 1950 se na schůzi o připravovaných procesech Politická komise vyjádřila: „*V obou procesech budou základem žaloby i vedení procesu zjištění fakta velezrady a špionáže... bude zaměřena linie na odhalení a dokumentování protilidové a protistátní činnosti vysoké církevní hierarchie. V tomto směru bude také dokumentováno spojení vysoké církevní hierarchie s Vatikánem a nepřátelská a rozvratnická politika Vatikánu vůči Československu a zemím lidových demokracií. Zejména v bratislavském procesu je nutno .. odhalit komplot vysoké církevní hierarchie proti lidu a jeho zájmům, hlavně v letech 1937-1948*“. ¹¹⁴

Oba tyto procesy oficiálně nesly název tzv. „*procesy proti vatikánským agentům v Československu*“. V českém procesu, trvajícím od 27. listopadu do 2. prosince 1950, bylo před Státním soudem vyslýcháno devět duchovních - biskup Stanislav Zela, spolupracovníci arcibiskupa Berana a Matochy a dále **představitelé řádů**, kteří nebyli souzeni v procesu s řády na jaře roku 1950. Proces na Slovensku se uskutečnil ve dnech 10. – 15. ledna 1951 a před soudem stanuli tři biskupové. ¹¹⁵

Obžalovaní duchovní byli nuceni se učit z paměti připravená doznání, která však v průběhu samotných procesů nezněla vždy přesvědčivě. Mnohdy se dokonce objevily pochybnosti o jejich věrohodnosti. Někteří občané ČSSR byli překvapeni, že se obžalovaní přiznali bez obhajoby a že používali slova typická pro komunistické funkcionáře. Objevila se i podezření, že obžalovaní odříkávají text, jež sepsali komunističtí funkcionáři. Justiční funkcionáři se o „*procesech proti vatikánským agentům v Československu*“ vyjádřili takto: „*Oba tyto procesy byly pro pracující lid obou našich národů vysokou politickou školou, a nadto nabyly mezinárodní význam svým dokumentárním, mnohdy senzačním materiálem*“. ¹¹⁶

4.5.4 Okrajové procesy a pokračování církevních procesů

Po procesu proti vatikánským agentům v Československu následovaly další tzv. **okrajové procesy**, které nesly názvy dle obžalovaných jako například **Vladimír Pícha, Alois Čáp a spol., Josef Moštěk, Rudolf Dörner a spol., Emil Zouhar a spol., Sklenář a spol., případ Čulík**, kteří byli souzeni za údajné finanční machinace. Další procesy se konaly se svědky **Ryškou, Michálkem, Hrbatou, Barýškem, Rykýřem, Beránkem, Čeřovským a Páchou**. Procesy proti vatikánským agentům v Československu v období 1950-1951 je možno označit za vyvrcholení proticírkevní politiky komunistických funkcionářů proti katolické církvi. Nejednalo se ale o poslední perzekuci katolické církve a církevních hodnostářů.¹¹⁶

KSČ počítala s úplným vyřazením biskupů a postupným odstraňováním jednotlivých duchovních. Při pokračování tohoto cíle se mezi jednotlivými členy komunistického vedení objevily rozdílné názory na pokračování církevních procesů. Někteří jedinci zastávající místo v církevní komisi ÚV KSČ tvrdili, že se StB odchýlila od původního plánu odstranit postupně jednotlivé duchovní. Kněží byli neustále přemísťováni na pokyn církevních úřadů za trest do jiných diecézí. Mnozí věřící bránili své kněze proti přeložení a proti zatčení. V dubnu 1950 občané v Matiaškách (Giraltovicích) takto bránili duchovní, o měsíc později též v obci Tichý potok (Salinov), v lednu a únoru 1951 v Baňově a Želechovicích. Zastánci kněžích byli uvězněni a StB stále zatýkala kněze. V roce 1951 to vypadalo, že církve zůstane bez duchovních. Komunističtí funkcionáři rozhodli o zastavení zatýkání církevních hodnostářů, ale příprava nových procesů pokračovala.¹¹⁷

V červnu 1952 při soudním přelíčení v případě katolického morálního teologa **Oto Mádra a spol.** byla v protokolech uvedena jména dalších biskupů a souzena byla v tomto procesu i **Růžena Vacková** a představená ženského řádu **Žofie Langrová**. Š. Rais, ministr spravedlnosti, měl za úkol předložit důkazy týkající se protistátní činnosti u arcibiskupa **J. K. Matochy**, litoměřického biskupa **Š. Trochty** a slovenského biskupa **A. Lázika**. StB

tyto duchovní zatkla. Ústřední výbor KSČ zatčení biskupa Trochty zvažoval, neboť tento biskup složil v roce 1951 s dalšími hodnostáři slib věrnosti Československu. **Zdeněk Fierlinger** se vyjádřil, že s Trochtou „*má být zavedené tajné trestní řízení pro protistátní činnost*“. Koncem roku 1952 komunističtí funkcionáři dali souhlas k zatčení. Litoměřický biskup Trochta byl roku 1954 odsouzen k dvaceti pěti letům odnětí svobody za udržování písemného styku s Vatikánem, který údajně zprostředkovaly **R. Vacková** a **Ž. Langrová**.¹¹⁸

V procesu s **Trochtou a spol.** byli odsouzeni Trochtovi spolupracovníci **Rabas** a **Vlček**. Žaloba v tomto procesu byla vedena v duchu obecných frází: „*je už dnes všeobecně známým historickým faktem ..., že Vatikán a jemu přísluhující vysoká církevní hierarchie všemi prostředky usiluje o potlačení myšlenky socialismu, marxismu, o zničení těch státních zřízeních, kde lid vzal moc do svých rukou.*“¹¹⁹

Státní bezpečnost hodlala uspořádat monstrproces, tzv. **Akci Russicum**, který měl odhalit mezinárodní špionážní činnost Vatikánu proti SSSR. Na území Československa mělo údajně sídlit ústředí špionážní sítě nesoucí název **Rodina** a mělo udržovat styky s dalšími pobočkami v SSSR. **Proces Akce Russicum** proběhl na podzim roku 1954, ve kterém byli z trestného činu velezrady a vyzvědačství obvinění absolventi Russica v Římě působící toho času v ČSSR. Za protistátní rozvracení republiky pod názvem **Rodina** byli obžalováni **Rudolf Šesták** (Žilina), **Dominik Batosiewicz** (Nitra), **Juraj Žalobin** (Košice), **Ján Puobiš** (Košice), **Juraj Jendželovský** (Bajerov), **Vojtěch Jenčík** (Pezinok), **Ivan Povážik** (Košice), **Julie Benčíková** (Košice), **Ladislav Hanus** (Liptovský Mikuláš) a **Martin Konopa** (Nesluš).¹²⁰

4.6 Perzekuce duchovních

Pro ucelenou představu o perzekuování kněží je potřebné podat alespoň stručný přehled osudů některých osobností působících v této oblasti.

4.6.1 ThDr. Josef Beran

ThDr. Josef Beran se narodil dne 29. prosince 1888 v Plzni. Byl to římskokatolický teolog, duchovní a arcibiskup pražský. V letech 1907 - 1911 studoval na papežské univerzitě v Římě. Roku 1911 byl vysvěcen na kněze a roku 1912 dosáhl doktorátu teologie. V letech 1912 - 1917 působil jako kaplan v Chýších, Proseku a Praze. Později jako profesor ženského ústavu v Praze, následně jako jeho ředitel. Byl uvězněn v koncentračních táborech. Po válce v roce 1946 se stal arcibiskupem pražským a primasem českým. Po únoru 1948 odmítl podřídit církev komunistickému režimu. V letech 1949 - 1963 byl internován na různých místech v Čechách. V říjnu 1963 byl propuštěn z internace. V únoru 1965 odjel do Vatikánu, kde žil bez možnosti návratu až do své smrti, která nastala dne 17. května 1969 v italském Římě.

4.6.2 ThDr. Josef Zvěřina

ThDr. Josef Zvěřina, se narodil dne 3. května 1913 v okrese Třebíč, byl nejen kněz, teolog, ale i historik, teoretik umění, estetik a překladatel. Za druhé světové války byl vězněn gestapem. V poválečných letech působil jako asistent teologické fakulty UK v Praze, ale roku 1950 by donucen z akademické půdy odejít. V následujícím roce byl povolán k vojenským pracovním útvarům PTP. Později byl odsouzen z vykonstruovaného procesu k dvaceti dvoum letům vězení. Po třinácti letech vězení v roce 1956 byl podmíněčně propuštěn. **ThDr. Josef Zvěřina** se stal signatářem **Charty 77**. V 70.-80. letech dvacátého století byl činný v neoficiálních církevních strukturách a samizdatu. Zemřel náhle na teologickém kongresu v Itálii dne 18. srpna 1990.

4.6.3 Bohuslav Burian

Bohuslav Burian byl římskokatolický kněz, který se narodil dne 16. října 1919 v Brně. Před druhou světovou válkou studoval bohosloví. Studia dokončil v roce 1947, kdy byl vysvěcen na kněze. V době války byl, jako většina ostatních, vězněn v koncentračních táborech. V letech 1947 - 1950 pracoval v duchovní správě ve Slavonicích, Moravské Nové Vsi

u Břeclavi. V roce 1949 byl v souvislosti s událostmi v Brně zatčen na slavnosti Božího těla, po půl roce byl propuštěn na amnestii prezidenta republiky. Dne 9. září 1950 odešel do Rakouska, kde působil až do roku 1951. Poté se vrátil zpět do republiky a organizoval odchody kněží z vlasti. Dne 12. prosince 1951 byl zatčen a dne 23. října 1952 byl odsouzen státním soudem v Praze k dvaceti letům odnětí svobody. Zemřel 30. dubna 1960 na následky týrání ve věznici Mírov v okrese Šumperk.

4.6.4 Dr. h. c. Bohumil Vít Tajovský

Dr. h. c. Bohumil Vít Tajovský se narodil dne 3. března 1912 v okrese Havlíčkův Brod. Byl římskokatolickým knězem, představitelem řádu premonstrátů a publicistou. V letech 1934 - 1948 působil jako archivář a knihovník kláštera v Želivě. Roku 1937 absolvoval teologické učiliště v Hradci Králové. V letech 1948 - 1950 byl opatem premonstrátského kláštera v Želivě. Dne 30. ledna 1950 byl zatčen a v dubnu odsouzen Státním soudem v Praze ve vykonstruovaném procesu k dvaceti letům odnětí svobody. Na základě amnestie byl propuštěn na svobodu, ale s podmínkou zákazu duchovní činnosti, kterou mohl vykonávat pouze v letech 1968 - 1974. V období 1989 - 1991 byl **Dr. h. c. Bohumil Vít Tajovský** zvolen opatem premonstrátské kanonie v Želivě. Zemřel dne 11. prosince 1999 v okrese Pelhřimov.

4.6.5 Antonie Hasmandová

Antonie Hasmandová se narodila dne 25. března 1914 v okrese Uherské Hradiště. Byla řeholnicí, představenou řádu Milosrdných sester sv. K. Boromejského a přijala řeholní jméno **S. M. Vojtěcha**. Ve čtyřicátých letech působila jako učitelka v Třeboni, ošetřovatelka ve Slaném a ředitelka školy v Brně - Líšni. V období 1950 - 1952 byla představenou řádu milosrdných sester sv. K. Boromejského v Prachaticích. Dne 10. září 1952 byla zatčena a dne 19. září téhož roku byla odsouzena Krajským soudem v Českých Budějovicích na osm let odnětí svobody jako „špiónka Vatikánu“, která působila v Písku, Praze a Pardubicích. Dne 11. května 1960 byla na

základě amnestie prezidenta republiky propuštěna na svobodu. V šedesátých letech působila v charitativní službě. Od 8. července 1970 až do své smrti byla generální představenou **Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského ve Znojmě – Hradišti**. Zemřela dne 21. ledna 1988 ve Znojmě.

4.6.6 Josef Hlouch

Josef Hlouch se narodil dne 26. března 1902 v okrese Třebíč. Byl římskokatolický kněz, teolog a církevní hodnostář. Vystudoval Cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu v Olomouci, kde roku 1934 získal doktorát z teologie. Poté působil v duchovní správě v různých místech na Moravě a ve Slezsku. Od roku 1945 do roku 1968 působil jako sídelní biskup českobudějovický. V letech 1950 - 1963 byl internován. Je autorem spisů „Problém odpadu od církve“ (1936) a „Konverse a konvertitě“ (1939). **Josef Hlouch** zemřel dne 10. června 1972 v Českých Budějovicích.

4.6.7 Kardinál Msgr. Štěpán Trochta

V době heydrichiády v červnu 1942 byl zatčen a do konce války vězněn. Když došlo ke sjednocení skautských organizací ve spolek Junák, stal se bratr **Trochta** ústředním duchovním rádcem v ústředí Junáka. Svému úkolu se plně věnoval, přestože byl hodně zaneprázdněn řízením pražského salesiánského domova. Vzal si do svého biskupského heraldického znaku i část skautské lilie, ze které vyrůstá velký kříž, umístěný v klenotu znaku mezi biskupskou infulí a berlou... Zač byl odsouzen? Za velezradu a vyzvědačství. Psali o něm: “Podle směrnic a ve prospěch Vatikánu prováděl po léta špionážní a podvratnou činnost, jejímž cílem bylo zničit lidově demokratické zřízení v Československu. Záměrně vedl podřízené kněze k aktivní rozvratné činnosti mezi věřícími... Vydával štvavé pastýřské listy, oběžníky a protistátní instrukce, ačkoliv se v té době zúčastnil jednání mezi státem a biskupy a byl jedním z jejich hlavních mluvčích... Zakládal kroužky katolické mládeže řízené podle pokynů z Vatikánu.“ Tak a podobně informoval tisk o procesu a odsouzení **Msgr. Trochty**. Přeloženo do srozumitelné řeči vidíme, že režim

vytýkal litoměřickému biskupovi především jeho stoprocentní věrnost Sv. Otci a všem jeho směrnicím. Další pro nás důležitou historickou pravdou je, že **Msgre. Trochta** už v době vyjednávání s vládou neztrácel čas a tvořil podmínky pro přežití církve: kroužky katolické mládeže, nové diecézní jurisdikční struktury atd. ¹²¹

4.6.8 Jan Anastáz Opasek

Jan Anastáz Opasek se narodil dne 20. dubna 1913 ve Vídni. Byl to český římskokatolický kněz, představitel řádu benediktinů, teolog, básník a literární historik. Básnické dílo a životní osudy **J. A. Opaska** se zařazují do linie „**druhé generace**“ spirituálních katolických básníků, kteří byli v kritických padesátých letech zatčeni a odsouzeni na doživotí pro velezradu a špionáž. V této době byl **J. A. Opasek** již deset let knězem. K jeho vysvěcení došlo v červenci 1938 a téhož roku se stal v Římě doktorem teologie. Roku 1939 se vrátil do vlasti a stal se převorem břevnovského kláštera, kde za okupace docházelo ke konspirativním schůzkám. Od roku 1947 byl opatem břevnovského kláštera a rovněž významným činitelem benediktinského řádu. Po odsouzení roku 1950 pobýval v různých věznicích a pracovních táborech, kde byl navíc často šikanován a držen v samovazbě. V roce 1960 byl amnestován prezidentem republiky, ale až do roku 1968 mohl pracovat jen jako stavební dělník. Po krátkém období kolem roku 1968 mu po okupaci bylo znovu povoleno vykonávat kněžskou činnost, a tak volil raději odchod do exilu. Od roku 1969 žil v benediktinském opatství v bavorském Rohru, kde vedl práci křesťanské laické organizace **Opus bonum**, která kromě publikační činnosti připravovala semináře a každoroční setkání exilových intelektuálů ve Frankenu.

J. A. Opasek usiloval též o česko-německé smíření. V roce 1990 se Opasek vrátil do Československa, zasloužil se o navrácení břevnovského kláštera řádu a jako opat se významně podílel na obnově kláštera k jeho miléniu v roce 1993. U příležitosti osmdesátých narozenin jej papež **Jan Pavel II.** jmenoval arciopatem. V duchu svých frankenských snah podepsal počátkem roku 1995

petici **Smíření 95**. Už v roce 1974 vydal **J. A. Opasek** v Římě sbírku „**Obrazy**“, jež byla inspirována jeho zážitky z cizích zemí a cest, především nejen z Itálie, kde ještě před válkou studoval, ale i z Francie a Ameriky. Kontemplativní, k Bohu obrácenou tvář, má „**Život upřen do středu**“ (1978) a pokus najít klidný a pevný bod jistoty je patrný i v meditativních básních „**Podvečerní hudba**“ z roku 1979. K významným knihám české memoárové literatury patří Opaskovy „**Vzpomínky**“, zachycující jeho životní pout' od dětství po odchod z vlasti. **J. A. Opasek** zemřel dne 24. srpna 1999 v bavorském klášteře Rohr.

(viz příloha I.)

4.7 Ostatní církve a náboženské organizace v období totality

Perzekuce církve byl zaměřena i na ostatní církve a náboženské organizace, kterých se sice týkala v menší míře, přesto byli příslušníci evangelické církve a náboženských společností a sekt tvrdě pronásledováni.

Komunistická strana (její církevní komise) a StB perzekuovali i příslušníky **řeckokatolické církve**, kterou násilím připojili k pravoslavné církvi. Politické kampaně byly organizovány zejména na východním Slovensku. Ti věřící, kteří nesouhlasili s přestupem k pravoslavné církvi, byli pronásledováni. Duchovní, kteří nesouhlasili s přestupem na jiné náboženské vyznání, byli umístěni mimo duchovní správu a byli nuceni pobývat daleko od svých farností. Řeckokatolická církev byla úplně zrušena dne 28. října 1950. Celkem z 305 000 věřících přešlo k pravoslavné církvi zhruba 200 000 a z 267 duchovních přestoupilo 160 kněží.¹²²

Do vězení byli též posíláni duchovní a představitelé **církve evangelické**, o čemž svědčí například proces se čtyřmi duchovními představiteli baptistické církve **Říčařem, Procházkou, Burgetem a Košiarem**, kteří byli StB obviněni z velezrady a vyzvědačství v roce 1953, zejména proto, že se sídlo baptistické církve nacházelo mimo území Československa.¹²³

V případě **baptistické církve** navrhl Církevní úřad KSČ dvě varianty, jak vyřešit církevní problémy. První varianta počítala s přechodem zhruba sedmi tisíc věřících do ostatních církví, podle druhé mělo být vyměněno vedení církve a kazatelů a zesílena kontrola ze strany státu nad církví. V závěru zvítězila varianta druhá.¹²⁴

Osm osob bylo obviněno z protistátní činnosti v roce 1953 v procesu proti zakázané náboženské sekci **Svědci Jehovovi**. Důvodem byla příslušnost k této sektě a navazování kontaktů s jejími členy. Skutečným důvodem nebyla ani tak příslušnost k sektě samotné, ale skutečnost, že zákaz činnosti paradoxně způsobil nárůst počtu tajných věřících.¹²⁵

ZÁVĚR

Je to jen pár týdnů, co se letos zavřely dveře volebních místností. Téměř 20 let po listopadovém převratu v této zemi stále ještě téměř 700 tisíc lidí volilo komunistickou stranu.

Pokud má dnes školou povinný Čech nebo Češka získat povědomí o poválečné době u nás, nemá příliš možností. Učebnice dějepisu nikdy nebyly nejpoutavějším čtením a mezi filmy vedou hlavně Černí baroni, tedy více méně zábavné počínání nějakých podivně ošuntělých vojáků. Konstatování „*Pan prokurátor má štěstí, že se nedostal před soudruha prokurátora*“ z filmu Skřivánci na niti (1969) se stává pro dnešní mladou generaci už takřka nepochopitelným světem.

Velkými Čechy se dnes cítíme hlavně po hokejovém utkání, ale hrdost národa přeci nespočívá jen v jednom výsledku utkání, ale v jeho dlouhodobé paměti. A možná právě proto se raději o naší komunistické minulosti moc nezmiňujeme. Dodnes jsme se s ní nedokázali vypořádat. Každý národ má své dějinné hrdiny, ti naši jsou spíše bezejmenní. Možná i proto, že je to tak pohodlnější. Vezměme si jen, kolik českých pilotů překonalo letecké souboje nad Británií, aby nakonec skončili za českými mřížemi. Nemluvíme dnes o nich ze studu, nebo jen z lhostejnosti?

Ti, kteří přežili lágry, se mnohdy nedočkali ani náznaku uznání a pokud, tak už v mnoha případech jen in memoriam. Je už pak jen symbolické pro dnešní dobu, a vůbec nehodlám v těchto souvislostech nějak zdůrazňovat finanční ohledy, že zatímco vyšetřovatelé a příslušníci StB dostávali po roce 1989 desetitisícové odstupné, politickým vězňům stát přiznal každý měsíc strávený v kriminále řádově korunové položky.

Jsou důvody, proč má smysl se ohlížet. Denně vidíme, že víra a síla ducha, která překonala drastické krvavé chvíle, dnes umírá přímo před námi a neviditelně. Za komunismu byli kněží svěceni tajně, ale byli s a mezi lidmi.

Dnes se církev potýká nejen se šířícím se ateismem (nejen v Evropě patří Česká republika mezi nejateističtější státy), ale i s nedostatkem kněží.

Tato diplomová práce si nekladla za cíl postihnout všechny události druhé poloviny dvacátého století v Československu i ve světě, ale měla se orientovat na klíčové události a základní data zmiňovaného období. Z tohoto důvodu jsem se věnoval nejprve na obecnou charakteristiku politického a kulturního vývoje ve světě a u nás. Následující kapitoly jsem věnoval nástrojům komunistické moci, pronásledování jednotlivých církví a církevních organizací.

Totalitní režim je vždy bohužel provázen strachem a násilím, právě toto všechny totality na světě spojuje. Jaroslav Med totalitu charakterizuje slovy: *„Totalita formuje společnost a zároveň také literaturu, její jazyk a poetiku; ta má vysloveně konfrontační ráz, každé pojmenování, příměr či metafora má bezvýhradně podporovat politiku. Efektivita literatury je měřena jejím působením na masy a je v rámci žďanovské estetiky srovnávána s efektivitou průmyslu. Slovo = zbraň, proto má poetika nenávisti také charakter militaristický, vše je apelem, bezmála rozkazem, jímž má být odpůrce nikoli přesvědčen, ale odhalen a zničen. Spojitost mezi politikou a poetikou není v žádném směru transparentní, naopak, příznačná je pro tuto poetiku přímočarost. ... Poetika nenávisti, jazykově vyjadřující absolutizaci instituční moci, dává jazyku přímočaře monologický charakter a propůjčuje slovům zvláštní moc; mohou mít schopnost nejen metaforickou, ale mohou mít i zcela mimolingvistické důsledky existenční. ... Když se posléze nenávist stane pojmem hodnototvorným, veškerá kultura ztrácí smysl.“¹³⁵*

Procházíme-li periodika z padesátých let, nemůže nám ujít, jak omezený slovník je zde používán, neustále se hovoří o boji, o hledání třídního nepřítele. Nedivme se tedy, že do popředí kulturního dění mohli dostat takoví komunističtí ideologové, jako byl Ladislav Štoll nebo Gustav Bareš.¹³⁶

Vzorem se stal A. A. Ždanov, který ve svém proslovu Za vysokou ideovost literatury v roce 1947 hlásal: „*Literatura se musí stát stranickou. Jako protiváha buržoasním mravům, jako protiváha buržoasního podnikatelského kramářského tisku, jako protiváha buržoasního kariérismu a individualismu, 'panenského anarchismu' a honby za ziskem se musí socialistický proletariát postavit do popředí zásadu stranické literatury, rozvinout tuto zásadu a přivést ji k životu v nejúplnější a nejucelenější formě. ... V čem spočívá tato zásada stranické literatury? Nejen v tom, že pro socialistický proletariát nemůže být literatura nástrojem zisku pro osoby nebo skupiny, nemůže být vůbec jen individuální záležitostí, nezávislou na společné věci proletariátu. Pryč s nestranickými literáty! Pryč s literáty nadlidmi! Věc literatury se musí stát součástí všeproletářské věci.*“¹³⁷

Schválená byla tedy jen jediná cesta literatury – cesta oslavy proletariátu, cesta budovatelského románu. Jiří Brabec ve svém článku Estetická norma a historické literatury v totalitním systému zmiňuje: „*Totalitní režim obklopuje každého jedince a všechny jeho aktivity systémem norem, neboť právě jejich prostřednictvím uplatňuje svůj totální nárok člověka. ... Norma může být zredukována na určité pravidlo. Proto musí oscilovat mezi obecnými požadavky a 'vzorovým' individuálním projevem. Hitler v projevu proti modernímu umění hovořil o 'převládajícím směru', v Sovětském svazu vzniká koncept socialistického realismu, který má být v umění dominantní. Je příznačné, že toto pojetí hlavního proudu a okrajových projevů se udrželo v české oficiální literatuře až do konce osmdesátých let.*“¹³⁸

Seznam odkazů a poznámek

1. KAŠPAR Z., KAŠPAR, O. *Stručné dějiny českých zemí a Slovenska.* s. 110.
2. KOUDELKOVÁ, J. *Naše dějiny v datech,* s. 352.
3. tamtéž, s. 352-353.
4. tamtéž, s. 351-356
5. Kol. autorů. *Dějiny zemí koruny české II.* Paseka. s. 269.
6. KAŠPAR Z., KAŠPAR, O. *Stručné dějiny českých zemí a Slovenska.* s. 112.
7. tamtéž, s. 112.
8. OBDOBÍ NORMALIZACE. <http://www.totalita.cz/norm/norm.php>
9. KOUDELKOVÁ, J. *Naše dějiny v datech,* s. 378.
10. KOL. AUTORŮ *Dějiny zemí koruny české II.* Paseka. s. 296.
11. tamtéž, s. 284.
12. KOUDELKOVÁ, J. *Naše dějiny v datech,* s. 378-380.
13. KOL. AUTORŮ. *Dějiny zemí koruny české II.* Paseka. s. 281.
14. VAŠKO, V. *Neumlčená,* s. 186
15. tamtéž, s. 205
16. tamtéž, s. 213
17. KOL. AUTORŮ. *Dějiny zemí koruny české II.* Paseka. s. 281.
18. tamtéž, s. 282.
19. KAŠPAR, Z., KAŠPAR, O. *Stručné dějiny českých zemí a Slovenska.,* s. 116.
20. DIENSBIER., J., LÁNSKÝ, K., ŠILHÁN, V., ŠIMON, V. SRPEN 1968., s. 18.
21. KOUDELKOVÁ, J. *Naše dějiny v datech,* s. 381.
22. KOL. AUTORŮ. *Dějiny zemí koruny české II.* Paseka., s. 309.
23. tamtéž, s. 309-310.
24. http://www.totalita.cz/1989/1989_198912..php
25. KOL. AUTORŮ. *Dějiny zemí koruny české II.* Paseka., s. 311-316.

26. KAŠPAR, Z., KAŠPAR, O. *Stručné dějiny českých zemí a Slovenska.*, s. 120.
27. tamtéž, s. 120.
28. tamtéž, s. 121.
29. tamtéž, s. 124.
30. tamtéž, s. 126.
31. tamtéž, s. 128.
32. tamtéž, s. 130.
33. tamtéž, s. 132.
34. tamtéž, s. 134.
35. tamtéž, s. 136.
36. tamtéž, s. 138.
37. BAUER, M. *Jednání komisí a výborů Syndikátu českých spisovatelů o členství Jana Čepa a dalších křesťansky orientovaných autorů v SČS v letech 1947-48 a jejich vylučování z této organizace*, Tvar, 1998, č. 14, s. 10.
38. BAUER, M.. *Představitelé katolické literatury v počátku komunistické totality*. In Fiala, P. - Hanuš, J. (edd.), *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, 2001, s. 87.
39. BAUER, M. *Jednání komisí a výborů Syndikátu českých spisovatelů o členství Jana Čepa a dalších křesťansky orientovaných autorů v SČS v letech 1947-48 a jejich vylučování z této organizace*, Tvar, 1998, č. 14, s. 10.
40. BAUER, M.. *Představitelé katolické literatury v počátku komunistické totality*. In Fiala, P. - Hanuš, J. (edd.), *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, 2001, s. 91.
41. KETTNER, P. – SPITTANK, B., *Agenti Zelené internacionály nepřátelé naší vesnice*, Praha 1952, s. 30.
42. tamtéž, s. 72.
43. BAUER, M.. *Představitelé katolické literatury v počátku komunistické totality*. In Fiala, P. - Hanuš, J. (edd.), *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, 2001, s. 93.

44. RADOSTA, P. *Protikomunistický odboj. Historický nástin.*, s. 34.
45. tamtéž, s. 34-35.
46. tamtéž, s. 35.
47. KAPLAN, K. *Tábory nucené práce v Československu v letech 1948 – 1954*, s. 79.
48. tamtéž, s. 79.
49. tamtéž, s. 79.
50. tamtéž, s. 81.
51. tamtéž, s. 81.
52. tamtéž, s. 82.
53. tamtéž, s. 83.
54. tamtéž, s. 83.
55. tamtéž, s. 84.
56. tamtéž, s. 85.
57. tamtéž, s. 88.
58. tamtéž, s. 88.
59. tamtéž, s. 91.
60. tamtéž, s. 92.
61. tamtéž, s. 93.
62. ŠEDIVÝ F. *Uranový gulag. Jáchymovské peklo*. Brno 2003, s. 100.
63. tamtéž, s. 101.
64. tamtéž, s. 225.
65. tamtéž, s. 244.
66. KAPLAN, K. *Tábory nucené práce v Československu v letech 1948 – 1954*, s. 95.
67. RADOSTA, P. *Protikomunistický odboj. Historický nástin*, s. 72.
68. tamtéž, s. 73.
69. tamtéž, s. 74.
70. tamtéž, s. 75.
71. ŠEDIVÝ. F. *Uranový gulag. Jáchymovské peklo*. Brno 2003, s. 245.
72. tamtéž, s. 214.
73. tamtéž, s. 227.

74. RADOSTA, P. *Protikomunistický odboj. Historický nástin.*, s. 75.
75. RADOSTA, P. *Protikomunistický odboj. Historický nástin.*, s. 112.
76. tamtéž, s. 94.
77. tamtéž, s. 94.
78. tamtéž, s. 96.
79. tamtéž, s. 95.
80. tamtéž, s. 94.
81. tamtéž, s. 95.
82. tamtéž, s. 59.
83. tamtéž, s. 59.
84. tamtéž, s. 59.
85. tamtéž, s. 56.
86. tamtéž, s. 60.
87. tamtéž, s. 60.
88. tamtéž, s. 60.
89. tamtéž, s. 61.
90. tamtéž, s. 61.
91. tamtéž, s. 62.
92. tamtéž, s. 62.
93. KAPLAN, K. *Tábory nucené práce v Československu v letech 1948 – 1954*, s. 28.
94. tamtéž, s. 31.
95. RADOSTA, P. *Protikomunistický odboj. Historický nástin.*, s. 64.
96. KAPLAN, K. *Nekrvavá revoluce*. s. 29.
97. tamtéž, s. 31.
98. RADOSTA, P. *Protikomunistický odboj. Historický nástin.*, s. 64
99. tamtéž, s. 65.
100. tamtéž, s. 97.
101. tamtéž, s. 97.
102. tamtéž, s. 67.
103. tamtéž, s. 68.
104. tamtéž, s. 68.

105. KAPLAN, K., PALEČEK, *Komunistický režim politické procesy v Československu*, s. 71.
106. tamtéž, s. 76.
107. tamtéž, s. 75.
108. KAPLAN, K. *Nekrvavá revoluce*. s. 77.
109. tamtéž, s. 78.
110. tamtéž, s. 32.
111. tamtéž, s. 78.
112. tamtéž, s. 78.
113. tamtéž, s. 78.
114. tamtéž, s. 79.
115. tamtéž, s. 79.
116. tamtéž, s. 79.
117. tamtéž, s. 87.
118. tamtéž, s. 81.
119. tamtéž, s. 81.
120. tamtéž, s. 82.
121. tamtéž, s. 82.
122. OPASEK, A. *Dvanáct zastavení vzpomínky opata Břevnovského kláštera*, s. 189.
123. KAPLAN, K. *Nekrvavá revoluce*. s. 32.
124. tamtéž, s. 83.
125. tamtéž, s. 84.

Resumé

Práce reflektuje poválečný vývoj Evropy vzhledem k Československu a vývoj v Československu samotném v letech 1945-1989. Jde o postihnout klíčových událostí, hlavními mezníky jsou roky 1948 a 1968. První kapitola popisuje politický vývoj v Československu ve druhé polovině 20. století. Druhá kapitola paralelně postihuje nástroje moci, s jejichž pomocí komunistický režim systematicky likvidoval nepohodlné odpůrce (zákony a tábory nucených prací). Třetí kapitola přispěla do regionálních dějin, týká se protikomunistického odboje organizace Černý lev 777. Čtvrtá kapitola reflektuje postavení církve a náboženských organizací v období totality. Dále se zabývá především politickými procesy s věřícími i duchovními, a také popisuje likvidace klášterů a řádů.

Práce je čerpána z literatury zabývající se problematikou poválečného vývoje Československa, dále z literatury týkající se komunistického režimu, politickými procesy v církvi a kultuře. Cílem bylo popsat politický vývoj v Československu v letech 1945-1989 v souvislosti s trendem světového vývoje z hlediska politického, hospodářského, ale i kulturního a církevního.

Od pádu komunismu uplynulo už sedmnáct let, vyšla celá řada děl, která se pokusila postihnout situaci v Československu ve druhé polovině 20. století. Rozdíl mezi odlišným vývojem Západu a zemí Východního bloku je patrný v některých oblastech dodnes. Práce si kladla za cíl popsat klíčové události tohoto nepříliš světlého bodu našich dějin. Je zatím otázkou budoucnosti, podaří-li se nám dohnat hospodářský rozvoj s pomocí Evropské unie a v jakém časovém horizontu. Důležité také ale je, aby minulost (především politické procesy v padesátých letech) byla dostatečně odstrašující. Není řešením zůstat pouze v minulosti a dávat vinu, důležité je uchopit informace, které o vývoji po druhé světové válce máme a naložit s nimi tak, aby se situace, kdy nastoupil totalitní režim, už v budoucnu neopakovala.

Seznam literatury

1. BAUER, M.. *Představitelé katolické literatury v počátku komunistické totality*. In Fiala, P. – Hanuš, J. (edd.), *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, 2001.
2. BAUER, M. *Jednání komisi a výborů Syndikátu českých spisovatelů o členství Jana Čepa a dalších křesťansky orientovaných autorů v SČS v letech 1947-48 a jejich vylučování z této organizace*, Tvar, 1998, č. 14.
3. BRABEC, J. *Estetická norma a historie literatury v totalitním systému*. Tvar 10, 1999, č. 17.
4. CUHRA, J. *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969-1972*. Praha 1997.
5. ČAPEK, V., PÁTEK, J., ZWETTLER, O. *Světové dějiny II. Dějiny lidských civilizací od poloviny 17. století po současnost*. Praha: Fortuna, 1993. 256 s. ISBN 80-7168-091-5.
6. DIENSBIER, J., LÁNSKÝ, K., ŠILHÁN, V., ŠIMON, V. *Srpen 1968*. Praha 1990.
7. <http://www.totalita.cz/1989/1989-198912..php>
8. KAPLAN, K. *Nekrvavá revoluce*. Praha 1993.
9. KAPLAN, K., PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1.vyd.Brno: Barrister and Principál, 2001. 243 s. ISBN 80-85947-75-7.
10. KAŠPAR, Z., KAŠPAR, O. *Stručné dějiny českých zemí a Slovenska*. Pardubice: KORA, 1993. 149 s. ISBN 80-9010092-9-2.
11. KETTNER, P. – SPITTANK, B., *Agenti Zelené internacionály nepřátelé naší vesnice*, Praha 1952.
12. KNAPÍK, J. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice*. 1. vyd Praha: Libri 2002. 278 s. ISBN 80-7277-093-4
13. KNAPÍK, J. *Kdo spoutal naši kulturu*. Portrét stalinisty Gustava Bareše. Přerov 2000.
14. KOUDELKOVÁ, J. *Naše dějiny v datech*. 2. opravené vyd. Praha: Albatros, 1989. 474 s. ISBN 13-725-89 14/56.

15. KOL. AUTORŮ. *Dějiny země koruny české II*. Paseka 1992.
16. MED, J. *Procesy a poetika nenávisti*. Tvar 14. 2003. č. 1.
17. *Období normalizace*. <http://www.totalita.cz/norm/norm.php>.
18. OPASEK, A. *Dvanáct zastavení vzpomínky opata Břevnovského kláštera*. 1. vyd. Praha 1992.
19. RADOSTA, P. *Protikomunistický odboj. Historický nástin*. .vyd. Praha: EGEM, 1993. 153 s. ISBN 80-85395-25-8.
20. ŠEDIVÝ, F. *Uranový gulag. Jáchymovské peklo*. Brno 2003
21. ŽDANOV, A. A. *O umění*. Praha 1950.

Seznam zkratek

BLR - Bulharská lidová republika

CICRC - Mezinárodní komise proti režimům koncentračních táborů

CDU - Křesťansko-demokratické unie

1.1.1.1.1.1 ČNR - Česká národní rada

čs. - československý

ČSM - Československý svaz mládeže

ČSSR - Československá socialistická republika

EHS - Evropské hospodářské společenství

Euratom - Evropské společenství atomové energie

ha - hektar

ing.arch. - inženýr architekt

Imformbyro - Informační byro komunistických a dělnických stran

KAN - Klub angažovaných nestraníků

KHD - Křesťanskodemokratické hnutí

KNV - Krajský národní výbor

kpt. - kapitán

KSČ - Komunistická strana Československa

MLR - Maďarská lidová republika

KSS - Komunistická strana Slovenska

KSSS - Komunistická strana Sovětského svazu

NATO - Severoatlantický pakt, North Atlantic Treaty Organization

NDR - Německá demokratická republika

NS - Národní shromáždění

LM - Lidové milice

npor. - nadporučík

OSN - Organizace spojených národů

PLD - Polská lidová republika

plk. - plukovník

PTP - pomocné technické prapory

SČS - Syndikát českých spisovatelů

SSSR - Svaz sovětských socialistických republik

SSM - Socialistický svaz mládeže

SRN - Spolková republika Německo

StB - Státní bezpečnost

ThDr. - doktor teologie

TNP - tábory nucených prací

UK - Univerzita Karlova

ÚV KSČ - Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚV KSSS - Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu

VB - veřejná bezpečnost

VPN - Verejnosť proti násiliu

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA I.

Osobní vzpomínka Anastáze Opaska

(OPASEK, A. *Dvanáct zastavení, vzpomínky opata Břevnovského kláštera*)

J. A. Opasek o svém utrpení vypravuje: „*Odvedli mě do sklepa, do podzemní cely. Cely byly poměrně malé, tak pro dva, nanejvýš tři vězně. Bylo nás tam asi dvanáct, většinou Čechů v civilu. Denní život probíhal za stálého pokřiku. Jídlo jsme dostávali velmi ubohé a málo, zpočátku jsem ho nemohl jíst, tzv. vězeňská strava byla pro člověka z normálního života jen těžko přijímatelná. Tomu napomáhaly všechny pachy, které jídlo i cely doprovázely, pach celého vězení i to, že jsme byli na sebe tak natlačeni... Leželi jsme na slamnících a ty ještě nestačily, musely být dva až tři těsně u sebe, i na těch okrajích a mezerách leželi zatčení. Vězeňskou stravu jsem nemohl jíst asi dva dny.*“

„*V celách jsem žádného známého neviděl, ale při procházkách na dvoře jsem uviděl pátera Vondru, i kněze Václava Kuthana ze Stodůlek jsem zahlédl. Chodil tam v tom, v čem byl zatčen: v klerice. Při vycházkách na dvoře jsme se střídali podle určitého systému jednou denně. Několik desítek, snad i sto lidí se přibližně půl hodiny procházelo v kole a přitom jsme, kdo jsme se znali, pokoutními pohledy zjistili, že tam jsme.*“

„*Někdy v říjnu jsem byl odveden do kanceláře, kde sedělo asi deset lidí v civilu. Ptali se jak se jmenuji, kdo jsem a co jsem dělal protistátního. V prvním okamžiku jsem byl ve stavu, kterému se říká ‚spadnout z nebe‘. Řekl jsem jim, že si nejsem vědom žádné trestné činnosti, ničeho, pro co bych se mohl považovat za nějakého zločince, jak se mi to těch deset lidí snaží namluvit. Říkali mi. ‚Vy nejste pan Opasek, vy jste pan opatrný. Nechcete hovořit, ale vy budete hovořit. To se ještě naučíte, nic se nebojte. Vy budete mluvit sám od sebe a přiznávat se...‘ Začala moje samovazba. Nikdo se mnou nemluvil, nebyl jsem nikam předvolán, nikoho ke mně na celu nedali. Měl jsem jenom to jídlo a viděl jsem jenom dozorce. Všechno*

jídlo: snídaně, oběd, večeře, se stavělo na zem. Zvenčí zavřené dveře se otevřely, vyšetřovavec sebral z podlahy misky, dveře se zavřely. Ráno přicházel uniformovaný policista: „Máte přání, prosby?“ Stereotypní otázka, stereotypní postup. Vyšetřovavec číslo to a to hlásí toto. To byl denní život. V prosinci 1949 už vězeň v Ruzyni nesměl sedět. Jen krátce při jídle, to znamená, že musel stát nebo chodit šestnáct hodin denně. Lůžka i sedačky byly vmontovány do zdi, které otvíral (nebo také neotvíral) klíčem dozorce. Ve staré budově jsem byl v cele, kam mi hodili večer slamník, na němž jsem ležel hlavou u zdi. Uprostřed místnosti a nade mnou visela žárovka, která svítila celou noc. Zpočátku byl v cele také ručník, pak je věšeli před celu - snad že se někteří vězni pokoušeli o sebevraždu? Dokonce tam byla tekoucí voda a v rohu místnosti záchod kontrolovatelný špehýrkou pro bachaře. Bachaři chodili v papučích, aby je nebylo slyšet, a ve dvojicích, aby měli i nad sebou kontrolu totiž aby snad některý nevešel ve styk se zatčeným. Špehýrka byla stále otevřená, takže nic neklaplo, ale ve špehýrce se objevilo oko, které hlídalo, zda vězněný chodí.“

„Ruzyň v té době a v dalších letech lze nazvat domem hrůzy a smrti. Jedna z největších hrůz byla ona izolace, která byla po všech stránkách dokonalá. Z vedlejších cel jsem často po celé noci slyšel křik lidí, kteří nedovedli být sami. Byli napomínáni, trestáni, odváděni. Křičeli, šleli. Také jsem však postřehl, že třeba dva bachaři, kteří neustále obcházeli chodbou, otevřeli dveře cely, z níž se ozýval třeba i ženský hlas, nahlas se smáli a dělali si z ubožáka blázny. Noční ticho přerušoval někdy i řev mlácených lidí. Vím z vypravování starých kněží, kterým bylo sedmdesát a snad i více, že třeba pražští kanovníci Kulač nebo Švec při ranním hlášení žádali k výslechu pro bolesti v oteklých nohou, když již nemohli chodit: “My podepíšeme všechno, co nám předložíte.“ Z bolesti a z neslýchaných útrap, které vznikají při šestnáctihodinovém stání nebo chození.“

„O čem mě začali vyslýchat, nevím. Metoda výslechu a snad i spokojenost i nespokojenost vyšetřovatele s výpovědí mohla mít vliv na to, zda člověk

v noci byl buzen, nebo taky že byl buzen pravidelně celou noc. Dveře se otevřely: ‚Budete se hlásit!‘ Tak jste vstal, řekl číslo to a to se hlásí. Lehl jste si, za hodinu nebo i dřív přišel týž bachař nebo jiný a opakovalo se to. A pak náhle téže noci jste byl odveden k výslechu, ospalý, vyčerpaný. Takový byl způsob života v ruzyňské vyšetřovací vazbě.“

„Vyšetřovací vazbu v Ruzyni jsem trávil na samotce až do procesu. Jen jsem odtud byl odvezen jako svědek k procesu s Miladou Horákovou. To jednání se zakládalo na úplných nesmyslech, vypovídal jsem pod vyhrožováním, pod psychickým tlakem, i pod fyzickým. Ve staré budově ruzyňského vězení byl sklep, v němž utrpení z neustálé chůze znásobovali nepoddajným vyšetřovancům tím, že je nutili chodit po dřevěné podlaze, do níž vždy po třiceti centimetrech natloukli ode zdi ke zdi hřebíky, aby podlaha ztvrdla. Také jsem tam musel chodit. Byl odtud slyšet stálý řev vyslýchaných - pokud tam nepouštěli řev reprodukováný, aby vyvolávali strach. Tak jsem ve své slabosti přiznal nepravdu, kterou jsem potom odvolal.“

„Snad každý pochopí, v jaké osobní situaci vyšetřovaný byl, co říkalo svědomí, když svědčil falešně. V tom režimu křivé svědectví nic neznamenalo, v něm bylo všechno křivé a nepravdivé, všechna přiznání, všechna svědectví vynucená podle potřeby policie, režimu. Pamatuji si na jednoho baziliánského bohoslovce, kterého ve dveřích přivázali hlavou dolů, aby dosvědčil proti biskupovi Gojdičovi to, co potřebovali. Takto mučen, bohoslovec dosvědčil, co žádali. Pak byl odsouzen za opak toho, co proti biskupovi svědčil. Výpovědi nejenom obviněných, i svědků byly falešné a přizpůsobovány nebo upravovány podle potřeby Státní bezpečnosti, ale spíše snad k potřebě komunistické strany a její politiky. V tomto případě strana chtěla zlikvidovat v Československu řeckokatolickou církev, a také to učinila. Předcházela tomu právě proces s prešovským ordinářem této církve, s biskupem Gojdičem.“

„Nepřirozené, ba strašlivé bylo stále ‚opravování‘ formulací protokolu, a to až téměř do procesu. Druhý nebo třetí den po napsání protokolu mě předvolal referent: ‚V téhle výpovědi to není zrovna tak přesné, formuloval bych asi takhle...‘ a na okraji protokolu, který s člověkem sepsal především, měl poznámky. Snad mu je napsal šéf připravovaného procesu, snad sovětští poradci - osobně jsem je viděl v roce 1953, když jsem se dostal do Ruzyně na pracovní komando. A vyšetřovatel se s vyšetřovaným, který už byl vysílen a nemožný, handrkoval o slova. Poslední protokoly všech obviněných, jejich ‚definitivní‘ znění, byly takto ‚doformulovány‘ až měsíc před soudem - asi aby si všechny navzájem odpovídaly politicky nebo ideologicky, aby v našem případě - potvrzovaly tezi o nebezpečí církve a Vatikánu.“

„Při mých výsleších se vystříдалo nejméně deset, možná patnáct vyšetřovatelů (referentů), a to nejruznějších charakterů. Někteří se snažili přesvědčovat a dokazovat, dokonce breptali něco latinsky a nadhazovali, že bývali kdysi katolíky a ministranty a že také něco vědí. Jinak to byli prvotřídní primitivové bez jakéhokoli vzdělání, někdy asi také původně dělníci z továren, kteří byli krátce vyškoleni, situaci nerozuměli, stali se vyšetřovateli v nejhorší době a měli jenom úkol přivést člověka k doznání podle určitého plánu a určitými metodami, od klidného vyslychání přes řev až po nejohrovnější mučení. To je asi systém, který ovládal až do Stalinovy smrti přinejmenším celou bezpečnost. Slyšíme, že i dnes jsou lidé tlučeni a všelijak mučeni, ale asi ne tak, aby zemřeli ve vyšetřovací vazbě, jak se stávalo tehdy. Při našich procesech se několik katolických kněží nedostavilo k soudu, nemohli vyhovět, protože zahynuli. Jako například provinciál Milosrdných bratří.“

„Ještě než jsem konečný protokol podepsal, byl jsem mu vyučován: „Tak si to zopakujeme, tak jak to bylo!“ Dokonce nám ho dali k dispozici na celu, abychom se ho naučili. Vždyť jsme se osobně asi neznali! Bylo nás v tom procesu devět. ThDr. Stanislav Zela, Jan Opasek,

ThDr. Stanislav Jarolímek, ThDr. Josef Čihák, ThDr. Otakar Švec, ThDr. Jaroslav Kulač, ThDr. Antonín Mandl, ThDr. Jan Boukal, Václav Mrtvý. Vydávali nás za komplice, ale mnozí jsme se předtím nestýkali. Všichni jsme byli kněží, to je pravda, ale všichni kněží se také navzájem neznají. I z toho důvodu bylo tak důležité to učení nazpaměť: ‚Prohlídněte si to, abyste věděl přesně, jak to jde za sebou.‘ Asi tak jsme byli k procesu připravováni. Museli jsme se naučit nám cizí způsob vyjadřování, tu komunistickou hantýrku. Jednou, ještě než jsem svědčil při procesu s Miladou Horákovou, mi jeden z vyšetřovatelů, mladý kluk, který mohl mít jakési vzdělání, vysvětloval, jaký je rozdíl ve formulaci mé a jejich, a že je to vlastně jedno a totéž. Byl to ovšem klam a podvod. Při té přípravě jsem se třeba týden, čtrnáct dní nebo měsíc vůbec nedostal ven, ač je to základní právo každého zatčeného.“

„Nic mi nebylo dokázáno, všechna ‚přiznání‘ byla z donucení a falešná. A podle nich jsme byli souzeni. Tak byly připravovány a formulovány všechny ‚monstrprocesy‘, nejenom církevní.“

PŘÍLOHA II. Církevní řády

Mužské řehole v Československu před zábořem v roce 1950

Maltézští rytíři

(Ordo Melitensium — OMelit) — Řád s řeholí sv. Augustina vznikl v 11. století ke službě a ochraně poutníků a špitálu sv. Jana v Jeruzalémě. Původně se proto členům řádu říkalo — johanité. Od 16. století sídlili velmistři řádu na Maltě (nyní v Římě). Do Prahy přišli johanité v r.1158. Na Malé Straně vybudovali velkopřevorství s farním kostelem Panny Marie pod řetězem, spravovali též kostel Panny Marie Vítězné (Pražské Jezulátko). Řád má u některých vlád vlastní diplomatické zastoupení, u nás je měl do roku 1938. Po Mnichovu řádové ústředí své pražské zastoupení odvolalo, styky se slovenskou vládou, ač o to žádala, odmítlo. Za okupace se pražského velkopřevorství zmocnil Frá František Bobe, který se stal konfidentem gestapa. Svatý stolec ho na žádost kardinála Kašpara zbavil všech kněžských funkcí. Bobe však neposlechl, terorizoval pražskou konzistoř, majetek řádu zašantročil do Německa a přičinil se o zatčení svých spolubratří Frá Jana Häuslera, Frá Karla Horkého a Frá Vladimíra Píchy. Po válce byl Bobe souzen a popraven. V roce 1948 čítalo pražské velkopřevorství sedm členů, dnes z nich žije pouze Fr.Horký.

Křižovníci

(Ordo Militaris Crucigerorum cum rubea stella, Křižovnícký řád rytířů s červenou hvězdou — OCr) — Tento jediný český mužský řád založila v roce 1233 sv. Anežka Přemyslovna při špitále u kostela sv. Haštala Na Františku v Praze. Řád pečoval o nemocné a poutníky. Původně špitální bratrstvo přijalo řeholi sv. Augustina, v 17. století mu byl udělen titul rytířský řád. Kromě Prahy měli křižovníci špitály v Chebu, Mostě, Mariánském Chlumu a ve Starém Kníně. Do roku 1950 spravoval řád 26 far, především v pražské a litoměřické diecézi. V roce 1948 byl velmistrem řádu ThDr. h.c. Josef Vlasák.

Premonstráti

(Ordo Praemonstratensis — OPraem) — Řád založil v roce 1090 sv. Norbert z Xanten v Prémontré (odtud název) ve Francii. V podstatě převzal řád řeholí sv. Augustina, spojuje život kontemplativní s aktivní pastorací. Premonstrátské kanovníci mají společné chórové modlitby, věnují se vědecké práci, působí na farách. Jejich domy se nazývají kanoniemi nebo opatstvími v čele s opatem (v menších domech s převorem). V čele sdružených kanonií (podle států) stojí vikář či opat provincie. Generál řádu sídlí v Římě.

Do Čech přišli premonstráti v roce 1140, založili opatství Nanebevzetí Panny Marie na Strahově v Praze, pak v Želivě (1148). V roce 1950 měla československá cirkacie, v jejímž čele stál generální vikář strahovský opat Bohuslav Stanislav Jarolímek, pět kanonií: 1. Strahov (asi 100 kanovníků), k němuž patřilo proboštství na Svatém Kopečku u Olomouce (5 kanovníků), 2. Želiv, kde po opatu Bedřichu Vavrouškovi nastoupil Vít Bohumil Tajovský (asi 32 kanovníků), 3. Nová Říše, kde po Pavlu Součkovi, který zahynul v Osvětimi, se stal opatem Augustin Machalka (asi 30 kanovníků), 4. Teplá, kde po odsunu německých členů kanonie se stal převorem Heřman Josef Tyl (asi 10 kanovníků) a 5. Jasov. Členy této jediné asi třicetičlenné slovenské kanonie byli vesměs Maďaři. K jasovské kanonii patřilo proboštství v Leles a řeholní domy v Košicích a Rožnavě s gymnáziem (do zestátnění škol). Československá cirkarie měla společný dvouletý noviciát v Nové Říši.

Bohoslovecká studia absolvovali premonstrátsí bohoslovci na teologických fakultách československých univerzit nebo v Římě. Za německé okupace zahynulo v koncentračních táborech 6 českých premonstrátů, z toho dva opati — želivský a novoříšský.

Benediktýni

(Ordo S. Patris Benedicti, Řád sv. Otce Benedikta — OSB) — Tento nejstarší mnišský řád založil v roce 480 otec západního mnišstva sv. Benedikt. Benediktýni se řídí heslem Modli se a pracuj. Zvelebili duchovně, kulturně i hospodářsky celou Evropu. V čele benediktýnského opatství stojí opat (abbas), u menších konventů převor. První české opatství založil sv. Vojtěch v roce 993 v Praze-Břevnově. (V roce 1322 bylo spojeno s Broumovem.) V roce 1045 vzniklo opatství v Rajhradě, v roce 1347 v Praze Na Slovanech (Emauzy). Nacisté emauzské opatství zrušili, zabrali jeho budovy, část mnichů deportovali do koncentračních táborů. Za okupace (v r. 1939) se stal Broumov samostatným opatstvím osazeným vesměs mnichy německé národnosti. Ti byli po válce odsunuti do Německa a vystřídáni benediktýny z USA. V roce 1948 patřilo k břevnovskému opatství (opat Anastáz Jan Opasek) 12 kněží, 3 klerici a tři bratři, k emauzskému (opat Maurus Verzich) 17 kněží, 2 klerici a 11 bratři. Na Slovensku měli benediktýni převorství v Komárně, spravovali 3 farnosti (16 kněží, 4 kandidáti).

Cisterciáci

(Ordo Cisterciensis — OCist) — Založil je v roce 1113 sv. Bernard z Clairvaux, a to reformou benediktinského kláštera Citeaux (Cistercium) ve Francii. Cisterciáci byli průkopníky vzdělávání polí a zahrad, jejich domy byly středisky vědy a umění. U nás měli konventy v Oseku (1199), Vyšším Brodě (1259).

Dominikáni

(Ordo Praedicatorum, Řád kazatelů — OP) — Žebravý řád kazatelů založil sv. Dominik v Toulouse ve Francii. Papežské potvrzení získal řád v roce 1216. V zásadě přijali dominikáni řeholi sv. Augustina. Vedle chórových modliteb bylo jejich hlavním posláním studium, věda a kazatelství na upevnění víry. Řád pozvedl úroveň evropských univerzit (Bologna, Paříž). Učitelé církve sv. Albert Veliký a sv. Tomáš Akvinský byli dominikáni. Do Čech uvedli řád v roce 1224 nebo 1225 bl. Česlav a sv. Hyacint, oba Poláci. Před zábořem v roce 1950 měla československá provincie konventy v Praze u svatého Jilji (rezidence provinciála, byl jím od r. 1948 Ambrož Svatoš) s filiálním domem v Jablonném v Podještědí (r. 1250 jej založila bl. Zdislava s manželem), dále v Olomouci (1226), Litoměřicích (1236), Znojmě (1243), Uherském Brodě (asi 1262), Plzni (1290), Ústí n. Labem. Generální studium a noviciát měli čeští a slovenští dominikáni společný v Olomouci. Na Slovensku měl řád konventy v Košicích a Trenčíně. Celkem patřilo k řádu v roce 1948 63 knězi, 9 bohoslovců, 14 noviců, 28 bratří a 22 chlapců v juvenátě (u znojemského gymnázia). U každého konventu působil III. řád sv. Dominika pro laiky.

Františkáni

(Ordo Fratrum Minorum, Řád menších bratří — OFM) — Žebravý řád menších bratří založil v roce 1203 sv. František z Assisi. Papežské potvrzení získala řehole o dvacet let později. Od 13. století se řád začal štěpit podle rzného pojetí původní, až neúnosně přísné řehole na různé větve, z nichž jsou nejznámější františkáni, minorité, kapucíni a v Polsku bernardiní. K nám přišli menší bratři asi roku 1228. Založili v Praze konvent u sv. Jakuba (dnes patří minoritům). Provinciál českomoravské provincie sídlil v konventě Panny Marie Sněžné v Praze (založen

v r.1603). Po P. Klementu Minaříkovi (1941-1946) jim byl P. Jan Kapisttán Vyskočil. U Panny Marie Sněžné bylo i sídlo ústavu Studium catholicum a Apoštolátu III. řádu sv. Františka. Další Františkánské konventy: Bechyně, Čtyři Dvory, Dačice, Hájek, Hejnice, Hostinné n. Labem, Hořovice, Cheb, Jindřichův Hradec, Kadaň n. Ohří, Kroměříž, (dva konventy, v jednom juvenát), Moravská Třebová, Plzeň, Praha-Spořilov, Slaný, Tachov, Turnov, Uherské Hradiště, Votice, Zásmuky. Domy slovenské provincie: Bardejov, Beckov, Bratislava, Filakovo, Hlohovec, Kolice, Kremnica, Malacky, Nitra, Nižná Šebestová, Nove Zámky, Okoličné, Prešov, Pruské, Rožňava, Skalica, Svatý Anton (Bač), Trnava, Trstěná, Žilina, Českomoravská provincie měla v roce 1948 asi 51 kněží, 24 bohoslovců a noviců, 32 bratří, slovinská provincie asi 100 kněží, 16 bohoslovců a noviců a 73 bratří. U všech konventů působily III. řády sv. Františka pro laiky.

Minorité

(Ordo Fratrum Minorum Conventualium, Řád menších bratří konventuálních — OFMConv) — Poválečným provinciálem této větve františkánského řádu byl ThDr. Teodor Jan Kaláb. Sídlil v Brně. Další konventy: Český Krumlov, Jihlava, Krnov, Most, Opava, Praha u sv. Jakuba, Konventy slovenské provincie: Brehov, Levoča, Spišský Štvrtok, Stráže. U všech konventů působily III. řády sv. Františka pro laiky.

Kapucíni

(Ordo Fratrum Minorum S. P. Francisci Capucinatorum, Řád menších bratří sv. Otce Františka kapucínů — OFMCap) — Řád, založený jako odnož františkánského řádu v roce 1525, měl snahu přiblížit se co nejvíce lidovým vrstvám. Kapucíni působili často v nemocnicích, věznicích, v domácích i zámořských misiích. Českomoravskou provincii založil v roce 1599 sv. Vavřinec z Brindisi. Před zábořem měla provincie tyto domy: Praha u Panny Marie Andělské (Loreta, zal. 1600) a u sv. Josefa na nám. Republiky, Brno, Fulnek, Horšovský Týn, Chrudim, Kolín, Liberec, Litoměřice, Mělník, Mnichovo Hradiště, Most, Roudnice, Rumburk, Sokolov (Falknov), Strážné u Jáchymova (Mariánská), Sušice, Třebíč, Zákupy, Znojmo. Filozofické studium měli kapucíni v Opočně a teologické v Olomouci. Slovenská provincie měla konventy: Bratislava, Pezinok. U všech kapucínských konventů působily III. řády sv. Františka pro laiky. V roce 1948 byl provinciálem českomoravské provincie P. Valerian Bohumil Filip. Jen v pražské arcidiecézi měli kapucíni 21 kněží, 13 bohoslovců a 12 bratří.

Obutí augustiniáni

(Eremitae S. Augustini, Poustevníci sv. Augustina — OSA) — Řád vznikl v roce 1256 sloučením několika poustevnických komunit v Itálii. Jeho posláním je městská duchovní správa, péče o školy, vědecká činnost. První český konvent byl založen roku 1285 u sv. Tomáše v Praze na Malé Straně. Brněnský konvent sv. Tomáše (žal. 1353) proslavil zakladatel genetiky P. Řehoř Jan Mendel. V českých zemích působili augustiniáni dále v těchto místech: Bělá pod Bezdězem, Česká Lípa, Dolní Ročov, Domažlice, Ostrov-Svatá Dobrotivá, Vrchlabí.

Milosrdní bratři

(Ordo Hospitalarius S. Joannis de Deo Řád milosrdných bratří sv. Jana z Boha — OSJ d.D.) — Řád s řeholí sv. Augustina založil v roce 1537 ve španělské Granadě sv. Jan z Boha. Jeho posláním je péče o nemocné, zpravidla ve vlastních nemocnicích zřízených u každého konventu. Bratři mají odborné středoškolské i vysokoškolské zdravotnické vzdělání. Kromě obvyklých slibů poslušnosti,

chudoby a čistoty skládají čtvrtý slib hospitality. „Hospitalitou se zasvěcujete,“ stojí v knize obřadů slavných řeholních slibů, „námahám, obtížím a nepříjemnostem, jež jsou nerozlučně spojeny se službou, ošetřováním a vedením našich ubohých nemocných, s denními a nočními hlídkami a běžnými odpornými a pokořujícími pracemi, jež nutno při tom vykonávat a snášet. Musíte v oběť přinést všechn svůj čas, své pohodlí, zdraví a též i vlastní život, vyžaduje-li toho blaho a záchrana bližního. Vězte, že v každém nemocném sloužíte samému Pánu našemu Ježíši Kristu, který vše, cokoli učiníte nemocným, blahosklonně přijme za službu jemu prokázanou.“ Heslo řádu: Tělem k duši. Řádoví kněží poskytují nemocným kněžskou službu. Převorem konviktu bývá obvykle ne kněz, ale laický bratr.

Samostatná česká provincie vznikla v roce 1619 v Praze, kde byl o rok později vybudován metropolitní konvent u sv. Šimona a Judy. Řádové nemocnice postavené v Praze Na Františku a ve Starém Brně patřily k nejmodernějším nemocnicím zřízeným začátkem první republiky. Vedle Prahy a Brna měli milosrdní bratři domy s nemocnicemi nebo azyly (chorobince, azyl pro epileptiky) v těchto místech: Letovice, Nové Město n. Metují, Prostějov, Valtice, Vizovice. Na Slovensku: Bratislava, Skalica, Spišské Podhradie (zal. 1650). Za okupace nesměli milosrdní bratři vykonávat svou činnost, mnozí byli odvečeni do koncentračních táborů, odkud se jich několik nevrátilo.

Jezuité

(Societas Jesu, Tovaryšstvo Ježíšovo — SJ; TJ) — V roce 1534 založil řád v Paříži Španěl sv. Ignác z Loyoly. Na rozdíl od jiných řádů nemají jezuité předepsány společné chórové modlitby, aby se mohli plně věnovat apoštolské činnosti. Působí v duchovní správě doma i v zámořských misiích. V četných zemích spravují vlastní gymnázia, univerzity, studentské koleje. V Římě jsou svěřeny do jejich péče papežské ústavy světové pověsti jako univerzita Gregoriana, Biblický ústav, Orientální ústav. Velký význam přikládají jezuité duchovní formaci a vzdělávání kněží, a to nejen ve filozofických a teologických oborech (paleontolog P. Teilhard de Chardin, český historik Bohuslav Balbín). Vybraní členové řádu skládají kromě tří obvyklých řeholních slibů ještě slib zvláštní poslušnosti Svatému otci.

Do Čech uvedl jezuitu v roce 1551 sv. Petr Kanisius. Usídlili se v pražském Klementinu (původně dominikánský konvent), k němuž patřily kostely sv. Klimenta a sv. Salvátora, univerzita a seminář. Za okupace bylo 26 českých jezuitů vězněno, někteří se odtud nevrátili. V Čechách a na Moravě měli jezuité tyto domy: Praha u sv. Ignáce (rezidence provinciála, od r. 1945 jím byl František Šilhán), Bohosudov (biskupské gymnázium a konvikt — malý seminář), Brno (biskupské gymnázium a konvikt), Děčín (studium filozofie a exerciční dům), Velehrad (kolej sv. Cyrila a Metoděje s noviciátem a exercičním domem), Hradec Králové, Opava, Svatý Hostýn. V roce 1949 čítala česká provincie 92 kněží, 66 scholastiků (posluchačů filozofie a teologie) a 57 koadjutorů (pomocníků — bratří laiků).

Slovenští scholastici studovali filozofii s českými v Děčíně. Společné bylo i studium teologie v Trnavě na Slovensku. Slovenská viceprovincie měla domy v Bratislavě (rezidence provinciála, byl jím po válce Ján Srna), Banské Bystrici, Kosicích, Levoči, Piešťanech, Ružomberku, Spišské Nove Vsi a v Trnavě. Slovenští jezuité měli přibližně 50 kněží, 40 koadjutorů a 30 scholastiků a noviců.

Piaristé

(Ordo clericorum regularium pauperum Matris Dei scholarum piarum, Řád chudých řeholních kleriků Matky Boží pro zbožné školy — OSchP) — Založil je roku 1597 v Římě španělský kněz sv. Josef Kalasanský původně jako družinu

„zbožných škol". Na řád je povýšil Řehoř XV. v roce 1621. Členové řádu se zasloužili významným způsobem o rozvoj evropského školství. Zvláštní pozornost věnovali přírodním vědám, výuce jazyků a výtvarné výchově. Vynikali náboženskou tolerancí, od svého založení přijímali do škol i žáky protestantských a židovských rodičů. V čele piaristických konventů zvaných koleje (collegium) stojí rektor.

U nás byla první piaristická kolej založena v roce 1634 v Mikulově. Následovala Strážnice, Lipník, Litomyšl, Praha. Piaristé spravovali obecné školy, gymnázia i vyšší ústav — filozofii v Litomyšli. Zasloužili se o rozkvět české vzdělanosti a o národní obrození v 19. století. K absolventům jejich škol patřili Josef Jungmann, T. G. Masaryk, P. Řehoř Jan Mendel, Jan Ev. Purkyně, Bedřich Smetana, Julius Zeyer atd. V době největšího rozkvětu měli piaristé v Čechách a na Moravě 31 kolejí a rezidencí, po druhé světové válce už jenom v Litomyšli, Mikulově, Mladé Boleslavi (s rezidencí provinciála), Praze a Strážnici. Na Slovensku se až do zániku v roce 1950 zachovaly tyto historicky významné piaristické koleje: Nitra, Prievidza (zal. 1666), Svatý Jur, Trenčín.

Lazaristé

(Congregatio Missionis, Misijní kongregace — CM) — Založil je roku 1625 u kostela sv. Lazara (odtud název) v Paříži sv. Vincenc z Paula. Specializují se na misijní činnost doma i v zámorí, na duchovní vedení seminářů, kolejí a sester kongregace sv. Vincence (vincentky). Řídí se heslem: Evangelizare pauperibus misit me, což česky znamená: Poslal mě hlásat evangelium chudým. V čele jejich konventů zvaných misijní domy stojí superior, v čele provincií vizitátor. Sídlo slovenské provincie bylo v Ladcích. Další slovenské misijní domy: Banská Bystrica, Bratislava (za první republiky a slovenského státu zde spravovali katolickou vysokoškolskou kolej Svoradov). V Československu (v českých zemích jen jednotlivé) působilo před zánikem 20 kněží, asi 8 bratří a 11 noviců.

Redemptoristé

(Congregatio Religiosa Sanctissimi Redemptoris, Kongregace Nejsvětějšího Vykupitele — CSsR) — V roce 1732 založil tuto kněžskou společnost v Itálii sv. Alfons Maria z Liguori. Redemptoristé si předsevzali působit horlivě v pastoraaci širokých lidových vrstev. Jejich specialitou jsou lidové misie, duchovní cvičení, lidová kázání zejména při poutích, vypomáhají též v duchovní správě, věnují se vědecké činnosti především v oblasti morální teologie. Své domy nazývají kolejemi (collegium) nebo hospicemi (menší domy). V čele koleje stojí rektor, v čele hospice superior.

Do bývalého Rakousko-Uherska uvedl redemptoristy moravský rodák sv. Klement Maria Hofbauer (z německo-české rodiny) v roce 1820. Československá provincie vznikla zároveň s republikou. Provinciál, po válce jím byl PhDr. František Suchomel, sídlil v Praze na Malé Straně u sv. Kajetána. V Čechách a na Moravě spravovali redemptoristé tyto koleje či hospice: Brno, Červenka u Litovle, České Budějovice, Filipov, Hora Matky Boží u Králík, Frýdek (s exercičním domem a střediskem tiskového apoštolátu, který řídil P. Rudolf Schikora), Karlovy Vary, Libějovice (juvenát), Moravská Ostrava, Obořiště (s teologickým učilištěm), Planá u Mariánských Lázní, Plzeň, Stará Boleslav (Paládium země české), Svatá-Hora u Příbrami (největší české mariánské poutní místo s bazilikou Nanebevzetí Panny Marie, exercičním domem a proboštstvím), Svitavy a Tasovice (rodiště sv. Klementa Hofbauera). Za okupace bylo pět redemptoristických kněží vězněno nebo internováno a všichni bohoslovci byli odvedeni na nucené práce do Německa. Před rokem 1950 působilo jen v pražské diecézi 51 kněží, 26 bratří a studovalo 46 bohoslovců.

Na Slovensku měli redemptoristé tyto domy: Bratislava, Kostolná u Trenčína, Podolinec, Rožňava (juvenát), Staré Hory u Banské Bystrice (poutní místo). Na východním Slovensku měla kongregace řeckokatolickou větev v obcích: Michalovce, Sabinov, Stropkov. Redemptoristé východního obřadu měli před zábořem 12 kněží, 11 bratří, ve svém juvenátě vychovávali 24 chlapců.

Salesiáni

(Societas S. Francisci Salesii, Společnost sv. Františka Sáleského, nyní Societas Don Bosco — SDB) — Kongregaci založil v roce 1841 v italském Turíně sv. Jan Bosco. Smysl svého působení vidí salesiáni ve všestranné výchově hmotné nezajištěné a morálně ohrožené mužské mládeže zejména na periferiích velkoměst. K jejich výchovným prostředkům patří sport, zájmová činnost, manuální práce s možností získat odbornou kvalifikaci v nejrůznějších profesích. Přitom své chovance nenásilně vedou k pravidelné modlitbě. Uplatňují se též ve farní duchovní správě. V čele provincie stojí inspektor, v čele domů, ústavů, oratoří ředitel (rektor). Světové správní a studijní salesiánské středisko je v Turíně. Do českých zemí se salesiáni dostali za první republiky přes Slovensko.

Před likvidací klášterů v roce 1950 spravovala česká provincie dvanáct domů: Praha-Kobylisy (sídlo inspektora, naposled jím byl P. Antonín Dvořák, velký chlapecký internát, kostel), Brno-Žabovřesky, Fryšták-Hodoňovice (noviciát), Mníšek pod Brdy (doplňovací středoškolské studium před zamýšleným vstupem do pražského semináře), Moravská Ostrava (velký učňovský internát, vzkvétající oratoř, velký kostel), Osek u Duchcova (teologický studentát), Ořechov (pobočka Fryštáku, do zestátnění v roce 1949 nižší salesiánské gymnázium), Pardubice, Přestavlký (filozofický studentát), Ústá-Trmice (ústav pro pozdní kněžská povolání s přípravou k maturitě pro zájemce o studium v litoměřickém semináři), Vinoř. U většiny salesiánských domů byly oratoře, dílny, sportoviště, někde farní kostely. V roce 1950 patřilo k české provincii asi 260 členů, z toho 26 noviců a 67 bohoslovců. V té době byli už ve vězení P. Václav Mrtvý a P. Alois Zmrzlík, bývalí sekretáři papežské internunciatury v Praze, P. Emil Škurka z Oseka za čtení pastýřského listu a bratr laik Alfons Kováč z Prahy.

Salesiánské domy na Slovensku: Bratislava-Trnávka a Tehelné Pole, Hody, Komárno, Michalovce, Nitra, Svätý Beňadik, Svätý Kříž n. Hronom (Žiar n. Hr. s bohosloveckým učilištěm), Šaštín (poutní místo Panny Marie Sedmiboletné, patronky Slovenska), Topol'čany, Trnava, Trnava-Kopánka, Žilina. Podle neúplných údajů působilo ve slovenských domech přes 60 kněží, asi 26 bratří laiků, studovalo asi 65 bohoslovců a připravovalo se na vstup do kongregace 25 noviců. Četní slovenští salesiáni působili v zámořských misiích.

Salvatoriáni

(Societas Divini Salvatoris, Společnost Božského Spasitele — SDS) — V roce 1881 založil společnost v Římě P. František Maria z Kříže Jordán (založil též Společnost sester Božského Spasitele). Úkol: misie, domácí i zámořské, výpomoc v duchovní správě, výchova mládeže, výuka náboženství. V čele provincie je provinciální superior. U nás působili od roku 1894. Před zábořem měli tyto konventy: Brno-Husovice (sídlo superiora), Krnov-Cvilín, Prostějov, Valašské Meziříčí, Vranov u Brna.

Verbisté

(Societas Verbi Divini, Společnost Božského Slova — SVD) — Misijní společnost Božského Slova založil roku 1875 v Holandsku P. Arnold Janssen

s úkolem působit především v zámořských misiích. V čele konventů nazývaných misijními domy stojí rektor. Provincii řídí superior provincie. Při přípravě misionářů kladou verbisté důraz kromě samozřejmé filozofie a teologie na studium přírodních věd a jazyků. Superior československé provincie měl sídlo v Nitře-Kalvárii. V druhém nitranském klášteře na Zoboru působilo, studovalo nebo na vstup do společnosti se připravovalo 18 kněží, 33 bratří, 115 bohoslovců, 35 noviců a 16 kandidátů. Širokému okruhu věřících zde sloužil i velký exerciční dům. Další misijní domy: Spišský Štiavník, Vidina. V českých zemích působili verbisté jednotlivě nebo v malých seskupeních v Chrudimi a Dolních Životicích. Činnost našich verbistů v zámořských misiích pokračovala nerušeně i po zahoru jejich základny v Československu. Verbistou byl i známý český antropolog, etnograf a cestovatel P. dr. Pavel Jáchym Šebesta (*Tajnosti afrického pralesa*, Chrudim 1948, atd.).

Kalasantýni

(Congregatio pro operariis christinianis a S. Josepho Calasantio, Společnost pro křesťanské dělníky sv. Josefa Kalasanského — COp) — Kongregaci založil ve Vídni v roce 1889 P. Antonín Maria Schwarz. V pastoraci se zaměřovali zejména na dělnickou mládež, na mladé tovaryše. U nás měli kalasantýni dům s třemi kněžími, čtyřmi bratry laiky a jedním bohoslovcem v Kročehlavech u Kladna.

Kongregace misionářů Nejsvětějšího srdce Ježíšova

(Congregatio Missionariorum Sanctissimi Cordis Jesu — SCJ) — Založil ji ve Francii v roce 1878 P. dr. Leo Dehou. Úkol: misie, exercicie, pedagogická činnost, výpomoc ve farní pastoraci. U nás měla kongregace konvent v Chebu, její členové působili též ve farnosti Novosedlice u Teplíc. Po odsunu Němců přestala kongregace u nás existovat.

Školští bratři

(Institutum Fratrum Scholarum Christianarum, Institut bratří křesťanských škol — FSC) — Založil je v roce 1679 ve Francii sv. Jan Křtitel de la Salle. Jejich úkolem je poskytovat bezplatné vzdělání a křesťanskou výchovu dětem řemeslníků a chudých. Aby sv. Jan udržel členy své společnosti při pedagogickém povolání, nedovoloval jim stát se kněžími. Protože jejich školy měly dobrou pověst a hrnuli se k nim i děti zámožných rodičů, zřídili pro ně školští bratři penzionáty a jiné výchovné ústavy se školným na dotaci bezplatného studia na učitelských ústavech, průmyslovkách atd.

Do Prahy přišli školští bratři v roce 1898. Založili tu penzionát a obecnou školu v Bubenci. V roce 1908 zde vznikl i první český učitelský ústav, který se později přestěhoval do Sv. Jana pod Skalou. Na podporu škol společnosti byla založena Svatováclavská matice školská. V první republice měli u nás školští bratři deset domů, působilo v nich 140 bratří, dalších 200 pracovalo a částečně ještě pracuje v zámořských misiích. Na Slovensku měli školští bratři do roku 1950 tyto domy: Bojná, Močenok (Sládečkovce; noviciát), Slovenská Eupča, Spišská Kapitula, Urmín (Mojmírovce), Zakamenné.

Petrini

(Congregatio Sanctissimi Sacramenti, Kongregace bratří Nejsvětější svátosti — CSsS) — Je to kongregace českého původu, založil ji v roce 1888 v Sušici P. M. Klement Václav Petr, po němž se lidově její členové i nazývají. Petrini podporují pozdní kněžská povolání, vypomáhají ve farní duchovní správě. Generální superior provincie sídlil v Českých Budějovicích, kde byla též nejstarší kolej petrinů zvaná azyl. Další konventy: Brno, Bruntál (od r. 1947 byl zde ústav pro pozdní kněžská povolání), Klatovy, Písek.

Těšitelé

(Congregatio Fratrum Consolatorum de Gethsemani, Kongregace těšitelů Božského srdce — CFC) — Kongregaci založil v roce 1922 náš krajan ve Vídni P. Josef Litomiský. Těžiště její činnosti je ve smírné oběti, v ošetřování nemocných a v péči o vídeňské Čechy. Má tři provincie: českou, slovenskou a rakouskou. Její generalát se sídlem v Praze na Malé Straně (poblíž amerického velvyslanectví) byl pověřen duchovní správou u kostela sv. Salvátora a v nemocniční kapli na Bulovce. Další domy české provincie: Brno, Česká Kamenice, Hrabyně, Klokoty, Nepomuk, Ostrava-Nová Ves, Suché Vrbné, Třeboradice. Domy slovenské provincie: Bratislava, Levice, Mariánka (Mariátál, poutní místo u Bratislavy), Pajštún, Sokolovce, Zlaté Moravce. V Jeruzalémě spravují těšitelé československou smírnou kapli na Olivetské hoře. V roce 1947 patřilo ke kongregaci 58 kněží a 48 bratří včetně bohoslovců a noviců.

Eucharistiáni

(Congregatio Presbyterorum a Ss. Sacramento — SSS, Kongregace kněží Nejsvětější svátosti) — Jak název nasvědčuje, věnují mimořádnou pozornost úctě k Spasiteli v Nejsvětější svátosti. V polovině minulého století založil kongregaci ve Francii bl. Petr Julian Eymard. Od roku 1912 měli u nás konvent v Brně na Františkánské ulici.

Obláti

(Congregatio Missionarum Oblatorum Mariae Immaculatae, Kongregace misionářů oblátů Neposkvrněného početí Panny Marie) — V roce 1815 je založil Karel Josef Eugen Mazonod pro službu v duchovní správě. Provincialát pro české země měli v Kájově. Po odsunu německých řeholníků se zachovaly u nás ještě konventy ve Varnsdorfu a Chomutově.

Baziliáni

(Ordo Basilianus S. Josaphat, Řád baziliánů sv. Josafata) — Jedna z nejstarších řeholí východního mnišství. Odvozuje svůj původ od sv. Bazila Velkého. Československá provincie je řeckokatolickou větví tohoto řádu. Konventy měla v Prešově, Trebišove, Krásném Brodě a rezidenci v Praze u sv. Klimenta.

Abstrakt v českém jazyce

Práce reflektuje poválečný vývoj Evropy vzhledem k Československu a vývoj v Československu samotném v letech 1945-1989. Jde o postihnutí klíčových událostí, hlavními mezníky jsou roky 1948 a 1968. Zabývá se problematikou komunismu, politickými procesy (s Miladou Horákovou), vojenskými a partyzánskými procesy, procesy s katolickými autory a duchovními. Zmíněno je i postavení římskokatolické, řeckokatolické, evangelické a baptistické církve a náboženských organizací v komunistickém režimu. Práce je čerpána z literatury zabývající se problematikou totalitní moci v Evropě. Obsahuje i část z regionálních dějin: protikomunistický odboj organizace Černý lev 777.

Klíčová slova

poválečný vývoj Evropy

církev

procesy

komunismus

perzekuce církve

Abstract in English language

The diploma reflects the after-war period in Europe with a concern to Czechoslovakia in 1945-1989. The key period described is 1948 and 1968. It covers communist attitudes, mainly political trials with Milada Horakova, military and partisan trials, as well as trials with catholic writers. The focus of the paper is the situation of rome-catholic, greek-catholic, evangelic, baptist churches and religion organizations under the communist regime. The work is based on literature sources describing totalitarian regimes in Europe. It also includes regional history: anti-communist activity of the Cerny Lev 777 organization.

Key words:

After-war situation in Europe

Church

Trials

Communism

Oppresion of church

Bibliografické údaje diplomové práce:

Soukup P.

**Poválečné období a následná systematická perzekuce církevních
představitelů**

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích,

Teologická fakulta,

2006